

3. *Hukuki bakımdan hala Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Musul için İngiltere'nin yapacağı antlaşmaların ve sözleşmelerin resmi olarak hiçbir değeri yoktur.*
4. *Anadolu'nun güney kesimlerini birleştiren yolların kavşak noktası olan Musul'un, ticaret ilişkilerimiz ve bu bölgenin güvenilirliği bakımından Türkiye'nin elinde olması zorunludur.*
5. *Hepsinden önemlisi, Musul bir Türk Vilayetidir. Yüzyıllar boyunca Türklerin bir parçası olarak var olmuştur; bu topraklarda yaşayan Kürtler, Türkler ve Araplar Türk Devletinin bir parçasıdır. Başka bir yönetimin kabul edilmesi, burada yaşayan ve kendilerini Türk olarak isimlendiren bu millet için imkansızdır.*
6. *Musul Vilayeti, Türkiye'nin işgal edilen diğer bölgeleri gibi, savaşın bitmesinden sonra ve mütareke şartlarına aykırı olarak Türkiye'den alınmıştır. Bu yüzden, aynı durumda kalmış öteki bölgeler gibi, Musul'un da Türkiye'ye verilmesi şarttır.³³⁵*

Kurtlar Sofrası

İngiliz derin devleti, I. Dünya Savaşı sonrasında, bir taraftan İstanbul ve Anadolu'da işgal çalışmalarını casusluk faaliyetleriyle neticelendirmeye çalışırken, diğer yandan Avrupa ülkeleriyle birlik olup büyük ideallerine giden yolu sağlamlaştırma uğraşı içinde olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın galibi konumundaki Müttefikler, 25 Nisan 1920'de İtalya'da toplanan San Remo Konferansı'nda manda ve petrol paylaşımını gerçekleştirdiler. Buna göre İngiltere, Musul petrol gelirlerinin %75'ine sahip olmuş ve petrol şirketlerinin yönetimini ele almıştır. Buna karşın Fransa ise %25 ile yetinmiştir. Ayrıca İngiltere, Irak'ta Emir Faysal'ın kral "seçilmesini", İngiliz mandasının bölge halkı tarafından kabulü gibi göstermiş ve bunu San Remo'da Milletler Cemiyeti'ne de kabul ettirmiştir. Bu şekilde, mandaların Milletler Cemiyeti tarafından verilebileceği yolundaki uygulama tersine işletilmiştir.³³⁶

San Remo Konferansı'nın önemli amaçlarından biri de, güneydoğumuzda özerk bir Kürt devletinin kurulmasıydı. İngiltere, resmi olarak hiç bir günü gözetimi altında olmayacak bağımsız bir Kürt devleti ya da aşiretler fe-

**Parçalanan Osmanlı topraklarının manda ve petrol paylaşımının gerçekleştirildiği
San Remo Konferansı'na katılan delegeler**

derasyonu önermişti. Fransa'nın bazı çekinceleri neticesinde İngiltere öyle bir politik manevra yapmıştır ki, bu manevrayla Kürtler bölgede yerel özerklik bile alabilse bir yıl içinde tam bağımsızlık için Milletler Cemiyeti'ne başvurmaya hak kazanabilecekti.³³⁷ Bu, aslında İngiliz derin devletinin niyetini ortaya koyan bir gelişmeydi. Musul meselesi, baştan beri bağımsız bir Kürt devletinin kuruluşu üzerine geliştirilmişti. İngiliz derin devleti, Türkiye'nin güneydoğusunu da içine alan, kendi himayesindeki böyle bir devleti, Türkleri zayıflatmak ve nihayetinde Anadolu'dan atabilmek için mutlaka istiyordu.

İngiltere Başbakanı Lloyd George ise, 19 Mayıs 1920'de San Remo'da yapılan Konferans'ta "Kürtlerin arkalarında büyük bir devlet olmadıkça varlıklarını sürdüremezler" diyor, bölgeye yönelik İngiliz derin devleti politikasını şöyle açıklıyordu:

Türk yönetimine alışmış olan Kürtlerin tümüne yeni bir koruyucu kabul ettilmesi güç olacaktır... İngiliz çıkarlarını, dağlık kesimlerinde Kürtlerin yaşadığı Musul ve içinde bulunduğu Güney Kurdistan ilgilendirmektedir. Musul bölgesinin, öteki bölgelerinden ayrılarak yeni bağımsız bir Kurdistan Devleti'ne bağlanabileceği düşünülmektedir... Ancak bu konuyu anlaşma yoluya çözmek çok güç olacaktır.³³⁸

Savaşın galipleri, yendikleri tüm devletlerle anlaşmalar imzalamıştı; Türkler hariç. Türk Devleti, artık geçersiz durumdaki İstanbul Hükümeti'nin imzaladığı Sevr Antlaşması'nı hiçbir şekilde kabul etmemiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlık mücadeleşine devam eden ve düşmanı yurdundan atan Türkler, şimdi diğer yenik devletlere göre daha güçlü bir şekilde masaya oturmaya hazırlanıyordu. Milli Mücadele sırasındaki muhteşem kahramanlıkların ardından Anadolu işgallerini sona erdirmek zorunda kalan İtilaf Kuvvetleri, Türk tarafını Lozan'da masa başında yenme azminde olmuştur. Lozan'da İngiliz derin devletinin bütün amacı, Sevr'i Türkler'e kabul ettirmek olacaktı. Oysa masada artık başka bir Türk Devleti vardı. Bu Türk Devleti, Mustafa Kemal gibi büyük bir Türk'ün idaresi altında ve tüm varlığını ortaya koyarak bir zafer elde etmiş fedakar, azimli ve yenilmez bir milleti temsil ediyordu. İngiltere başta olmak üzere Lozan'in tüm tarafları, çok geçmeden bu önemli gerçeği anlayacaklardı.

Milli Mücadele'de kahraman Türk askerleri

Anadolu'da Kürtleri Kışkırtma Çabaları

Kürt Teali Cemiyeti, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün, yani 30 Ekim 1918'de kurulmuştu. Cemiyetin özelliği, İngiliz devlet yetkilileri ile yakın ilişkilerinin olması ve adeta İngiliz casusluk çalışmalarının merkezlerinden biri konumunda bulunmasıdır. Mustafa Kemal, Cemiyetin amacının, yabancı devletlerin himayesinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğunu belirtmiştir.¹ İngiliz derin devletinin Anadolu toprakları içinde Kürt devleti oluşturma hedefi, kurulan bu paravan dernekler yoluyla da organize edilmiştir. Nitekim İngiliz Yüksek Komiseri Amiral John de Robbeck'in 26 Mart 1920 tarihli ifadeleri, bu planı oldukça açık şekilde ortaya koymaktadır:

*Kürdistan Türkiye'den tamamen ayrılp bağımsız olmalıdır. Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt Kulübü (Kürt Teali Cemiyeti) Başkanı Seyit Abdulkadir ve Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa hizmetimizdedir.*²

Burada adı geçen Şerif Paşa, İngiliz derin devletinin yönlendirmesiyle, Anadolu topraklarında ayrılıkçı hareketlerin başlangıcını gerçekleştirmiştir. Şeyh Abdulkadir ile birlikte Sevr'e "bağımsız bir Kürt devleti" maddesini koydurmuştur.

Ancak İngiliz derin devletinin bu planı, boşça çıkmıştır.

Nisan 1919'da Binbaşı Noel'in İngiltere tarafına çekmek istediği aşiretler, Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaklarını ve işgalcilere karşı kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarını açıklamıştır. İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Londra'ya gönderilen bir telgrafta, Kurtuluş Savaşı'nın başlaması ile 30 bin Kürdün Mustafa Kemal Paşa ile birlikte savaşa gireceği yazılmıştır. Aynı dönemde Kürt aşiret liderleri, Erzurum Kongresine katılmış ve Heyet-i Temsiliye'ye seçilmişlerdir.

İngiliz derin devletinin ajanı ve yancısı konumundaki Şerif Paşa ve Şeyh Abdulkadir, Kürtlerin Osmanlı'dan ayrılmak istediği yönünde propagandalar yapmışlardır. Bu propagandalar sonucunda, son Osmanlı Meclisi Mebusanı'na, daha sonra da TBMM'ye, yurdun dört bir tarafındaki Kürt önderleri tarafından bağlılık telgrafları yağmıştır.³

Meclisi Mebusan'a gönderilen 26 Şubat 1920'deki telgrafta, "Vatan haini ve din düşmanı Şerif Paşa'nın Kürtler için ayrılıkçı faaliyetleri bilgisini aldık. Türkük ve Kürtlük birdir. Kürtler ve Türkler, öz kardeş ve din kardeşidirler; vatanları ortaktır. Kürtler Osmanlı camiasından ve İslam Birliği'nden ayrılmayı hiçbir zaman düşünmemektedir. Dünyanın sonuna kadar İslam camiasında yaşamak istemektedirler. Şerif Paşa ve benzer tüm faaliyetleri

nefretle reddettiğimizi ve Hükümetimize bağlı olduğumuzu insanlık alemine ilan ederiz." yazmaktadır. Telgrafın imza sahipleri:

Belediye Reisi Ali Rıza, Keçel Aşireti Reisi Yusuf, Abbasi Aşiret Reisi Seyit Ali, Kelani Aşiret Reisi Hüseyin, Balanlı Aşiret Reisi Paşa Bey, Baratlı Aşiret Reisi Çiçek, Aşranlı Aşireti Reisi Yusuf, Ulemadan; Şeyh Saffet, Şeyh Hacı Fevzi, Müftü Osman Fevzi, Tüccardan; Arapzade Ahmet, Ruhzade Halis, Tavşanzade Recep, Hacı Eşbehzade Şükrü, Müftüzade Hakkı, Eşrafhan; Hacı Mehmet, Çapıkzade Münir, Ahmet Paşazade Şemsi, Beyzade Sami'dir.⁴

Benzer telgraflar da TBMM'nin açılması ile Ankara'ya gönderilmiştir. Meclis zabıtlarına göre Solhan, Çemişkezek, Hasankeyf, Kangal, Palu, Bitlis, Adıyaman, Kahta, Ahlat, Hizan, Şirvan, Şırnak bölge halkından gelen ve ayrılık hareketlerini protesto eden ve Meclis'e bağlılık bildiren telgraflar okunmuştur. Aşiret reislerinin toplu telgrafı Kürtlerin birlik kararını açıkça göstermektedir:

"Misak-i Milli içinde barışı sağlamak için bütün varlığımızla hükümetimize yardım edeceğimizi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahilinde Kürtlüğün ayrı bir unsur olarak değerlendirilmesini hiçbir zaman işitmek istemediğimizi bilgilerinize sunar, başarılar diler ve en derin saygılarını sunarız." İmza sahipleri:

İzoli Aşireti Reisi Hacı Sebati, Aluçu Aşireti Reisi Mehmet, Bariçkan Aşireti Reisi Halil, Bükrer Aşireti Reisi Hüseyin, Zeyve Aşireti Reisi Halil, Deyukan Aşireti Reisi Hüseyin, Cürdi Aşireti Reisi Mehmet, Ulemayı Ekrattan; Bekir, Sıtkı, Rüştü, Avni, Halil, Hafız Mehmet, Eşrafi Ekrattan; İzdelili Fehim, Hüseyin, Bulutlu İbrahim, Nail, Zabunlu Halil, Sadık.⁵

Görülebildiği gibi, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiliz derin devleti, sadece Musul'da ve Irak sınırları içinde değil, Anadolu topraklarında da Kürtler ve Türkler arasında ayrılık çıkarmaya çalışmıştır. Bu sinsi çabaya en büyük ders, yine Kürt halkımız tarafından verilmiştir. **TBMM Mebusları ve Kürt halkı, Kürtler ve Türklerin bir ve bütün olduğunu dünyaya ve özellikle de İngiliz derin devlette ilan etmiştir.** Şerif Paşa'yı kullanarak başarılı olamayan İngiliz derin devleti, Lozan sonrasında bir hamle daha yapacak ve bu defa Şeyh Said'i kullanacaktır.

1. "Kurdistan Teali Cemiyeti", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCrdistan_Teali_Cemiyeti

2. "Kurdistan Teali Cemiyeti", a.g.m.

3. Van Bruinessen, Ağa, Şeyh ve Devlet, çev. Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 279

4. Meclis-i Mebusan Zabit Ceridesi, Devre LV, c. 1, s. 208

5. Sibel Özel, "Anayasa M. 66/I Hükümünde Yer Alan Türk Tanımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Baro Dergisi*, c. 86, sayı 2012/6, 2012, s. 48

Musul İçin Çözüm Arayışları

Türk Hükümeti, Lozan ile Türkiye arasında haberleşmenin çok zor olacağını ileri sürerek Konferansın İzmir'de gerçekleştirilmesini talep etti. Bu talebin asıl nedeniyse, Konferansın gidişatını daha yakından izlemek ve savaşla kazanılan zaferin masa başında kaybedilmesine neden olacak girişimlere izin vermemekti. Ancak devletlerarası geleneklere göre konferansın tarafsız bir ülkede yapılması gerekiyordu. Bu nedenle, Lozan'a yapılan bu davet, TBMM tarafından 29 Ekim 1922 günü toplantıda görüşülerek kabul edildi.

Delegeler yola çıkmadan önce TBMM'de konuşulan öneriler ve ileri sürülen görüşlerden Musul konusunu ilgilendiren maddeler şunlardı:

Irak Sınırı:

Süleymaniye, Musul ve Kerkük'ün Türkiye'ye geri verilmesi istenecektir. Konferans'ta bundan farklı durumlar ortaya çıkarsa, Bakanlar Kurulu'ndan talimat alınacaktır. İngiltere'ye bazı ekonomik ayrıcalıklar; örneğin, petrol işletmeciliği alanında ayrıcalıklar sağlanması düşünülebilir.

İngiltere'yle sürdürülen Musul görüşmeleri sırasında Berlin'deki Türkler, "Musul Türk kalacak" sloganı atıyorlar. (22 Ekim 1925)

Suriye Sınırı:

Suriye ile sınır, daha güneye ve güneydoğuya çekilmelidir. Bu sınırın düzeltilmesine imkan oranında çalışılacaktır. Sınır, Re'si İbn Hayr'dan başlayarak, Harm, Muslimiye, Meskene ve Fırat yolu, Deri Ez-Zor ve sonunda Musul ile güney sınırına ulaşan bir hat olmalıdır.

Elde edilmesi istenen Suriye sınırı; Musul, Süleymaniye ve Kerkük'e irtibatlı olup Misak-ı Milli'nin güney sınırını tamamliyordu. Bu kısa ve kesin direktifle, genelde Misak-ı Milli temel alınıyor; Mudanya Mütarekesi'nde askıda kalan bazı toprak sorunlarının (Boğazlar, İstanbul ve Doğu Trakya sorunları) da çözüme ulaştırılması isteniyordu.³³⁹

Mustafa Kemal de Musul'u Türk toprağı olarak kabul ettiğini ve İngiliz mandasını tanımadığını her firsatta dile getirmiştir. Örneğin 25 Aralık 1922'de, *Le Journal* Gazetesi muhabiri Paul Herriot'a Çankaya'da verdiği beyanatta, Musul konusundaki kesin, kararlı, açık ve net görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelen Mustafa Kemal, bir gün sonra yaptığı konuşmada, Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi Milli Sınırı içinde saymıştır.

*Musul vilayetinin milli sınırlarımıza dahil araziden olduğunu defalarca ilan ettik. Lozan'da bugün karşımızda duranlar bunu gayet iyi bilirler. Vatanımızın sınırlarını tayin ettiğimiz zaman büyük fedakarlıklara katlandık. Menfaatimize aykırı olmakla beraber barışçı bir ıslupla hareket ettik. Artık milli arazimizin en ufak bir parçasını Türkiye'den koparmaya çalışmak pek haksız bir hareket olur. Buna kesinlikle olur veremeyiz.*³⁴⁰

Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal, beyanat ve ifadelerinde hep Musul'u tekrar Türkiye'ye katacağı düşüncesini taşımıştır. *Tanin* gazetesine verdiği demeç bunu açıkça ortaya koymaktadır. Gazetenin özel muhabiri Mustafa Kemal'e telgraf çekerek Musul vilayeti hakkındaki düşüncelerini sormuştur.³⁴¹ Mustafa Kemal, buna, 22 Ekim 1919'da Amasya'dan cevap vermiştir. Cevabında "*Musul vilayetinin 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan ateşkes sırasındaki sınırlar dahilinde kalan ve her noktası İslam coğunuğuyla meskun olan bir il olduğunu ve Osmanlı camiasından hiç bir sebeple ayrılamayaçağını*" belirtmiştir.³⁴²

Mustafa Kemal, 28 Aralık 1919'da, Ankara'ya gelişinin ertesi gününde kendisini ziyaret edenlerle yaptığı bir konuşmada, ateşkes imzalandığı gün Türk ordularının hakim olduğu yerleri sayarken Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi de saymış ve bu sınırların "Hudud-u Milli" (Milli Sınırlar) olduğunu söylemiştir.³⁴³

Mustafa Kemal, 17 Ocak 1921 tarihinde röportaj yaptığı *United Telegraph* muhabirinin "Türk milliyetçilerinin Amerika ve İngiltere hakkındaki görüşlerini" sorması üzerine, Amerika'nın daha dostane olduğunu söyleyip şöyle devam etmiştir:

*...İngiltere'ye gelince, milletimiz bu devletin emperyalist ve sömürgeci emellerini yadırgamıştır.*³⁴⁴

Mustafa Kemal, Musul'un İngilizler için önemini de şu sözleriyle açıklamıştır:

*Musul, İngilizler için Kurdistan'a en yakın bölge olarak çok önemlidir. İngilizler Musul'u belirli bir takım amaçlar için ellsinde bulundurmak isterler. Çünkü Musul, Sovyetler Birliği'ne, İran'a en yakın bir yol, Türkiye'ye baskı yapmak için en uygun bölgedir.*³⁴⁵

Görülebildiği gibi Mustafa Kemal, İngiliz derin devletinin Musul ısrarıının, Türkiye'ye baskın yapmak amacı taşıdığını bilincindedir. Dolayısıyla bu konunun, Lozan'daki en zor konulardan biri olacağını da anlamıştır.

Dönemin İngiliz Sömürgeler Bakanı Winston Churchill, 12 Eylül 1922'de yaptığı bir değerlendirmede, "*İngiltere ve Ankara savaş durumuna gelirse Kemalist birliklerin Musul'a yürümesi kaçınılmaz görünüyor, bu durumda İngiltere bu toprakları savaşta kaybetse bile askeri bir operasyonla değil, fakat Barış Konferansında geri almalıdır*" demiştir.³⁴⁶ Churchill'in siyasi hayatı boyunca İngiliz derin devletinin himayesinde hareket eden bir kişi olması nedeniyle bu ifade, İngiliz derin devletinin süreçce bakışını net bir biçimde ortaya koyan bir ifadedir. Nitekim, bu sözler aynen uygulanmıştır.

Görüşmeler Başlıyor

Kurtuluş Savaşı'ndan galip çıkan yeni Türk Devleti'ni Batılı devletlerin tanımı gerekiyordu. Tanıdılar da; birisi hariç: İngiltere.

İngiltere'nin bu tutumu, savaş sonrasında yapılan Lozan Görüşmeleri'ne de yansımış ve Londra yönetiminin Türkiye'ye egemen ve eşit bir devlet olarak davranışmaması, görüşmelerin birçok kez tıkanmasına, hatta Şubat 1923'te askiya alınmasına neden olmuştur.³⁴⁷

Lozan'da Musul meselesi oturumları son derece gerilimli bir ortamda gerçekleşmişti.

İngiltere Başbakanı Bonar Law ve İngiliz Sömürge Bakanlığı, Lozan'daki görüşmeleri İngiltere adına yürüten Lord Curzon'a gönderdikleri telgraf larda, görüşmelerin sekteye uğratılmadan yürütülmesini ve Türk tarafının muhakkak ikna edilmesini telkin etmekteydi. Sömürge Bakanlığı o konjonktürde, petrol gelirlerinin %20'si karşılığında Türk Hükümeti'nin Musul vilayetindeki taleplerinden vazgeçeceğini inanmaktaydı.³⁴⁸

Görüşmeleri Türkiye adına yürüten İsmet İnönü ve yardımcısı Rıza Nur, Musul'un Türkiye'nin bir vilayeti olduğunu, burada yaşayan tüm Kürtlerin Türk vatandaşı olduğunu savunmuştur. TBMM heyeti Türk tezini siyasi, tarihi, etnografik, coğrafi, ekonomik ve askeri açılardan detaylıca izah etmiştir.

(Üstte) Lozan Görüşmeleri'nde İsmet İnönü ve Türk delegeleri
(Altta) Lozan Görüşmeleri'nde Lord Curzon

Lozan Görüşmeleri sırasında Türk delegelerinin kaldığı otel

İsmet Paşa bir konuşmasında şu ifadeyi kullanmıştır:

*Büyük Meclis Hükümeti, Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir. Büyük Millet Meclisi'nde Kürtlerin de temsilcileri bulunmaktadır. Kürt halkı ve Meclis'teki temsilcileri, Musul vilayetinde oturan kardeşlerini anayurttan ayırmaya razı değillerdir.*³⁴⁹

Ancak Lord Curzon, İsmet Paşa'nın savunmasını çürütmek amacıyla TBMM üyesi Kürt mebusların Kürt halkını temsil etmediğini, bu kişilerin Mustafa Kemal tarafından atandığını, temsil hakları olmadığını iddia etmiş, "Ankara'nın Kürt milletvekillerine gelince, onların nasıl seçilmiş olduğunu kendi kendime sormaktayım" diyerek seçilmelerinin şabih olduğunu ima etmiştir.³⁵⁰

Bu ifadeye karşı kendisi de bir Kürt olan Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey'in, 25 Ocak 1923 tarihli TBMM oturumunda verdiği cevap ders niteliğindedir:

Lozan'daki delegelerimiz bu suçlamalara gereği gibi cevap vermemiştir. Biz Kürt topraklarının hakiki temsilcileriyiz, tayinle değil seçimle geldik. Kürtler

hiçbir tazyik altında olmayarak bu seçimlere katıldılar. Eğer Kürtler ayrılık gütseydiler bu seçimlere katılmazlardı. İngilizler altınlarıyla çalışıkları halde Kürtler bu seçimlere katıldılar. Türk kardeşleriyle gayeleri aynındı.³⁵¹

Konuya ilgili olarak TBMM'de söz alan diğer Kürt vekillerden bazlarının ifadeleri de çok çarpıcıdır. Bunlardan birisi, Milli Mücadele tarihimizin simge isimlerinden 70 yaşındaki Dersim Mebusu Diyab Ağa'dır. Sözlerine şöyle başlar:

Hepimiz biliyoruz ki ve söylüyoruz ki, dinimiz, diyanetimiz, aslımız ve neslimiz hep birdir. Bizim içimizde ayrılık, gayrılık yoktur, ismimiz de, dinimiz de, Allah'ımız da birdir.

Milletvekilleri, Diyab Ağa'nın Lozan'a giden heyet ile neler konuştuğunu sorunca Ağa, şu cevabı verir:

Allah yardımcıları olsun. Hangisini müناسip görmüş ise öyle etsin. Hamdolsun gidenler dinini, diyanetini bilir adamlardır... Hepimiz biriz. Ne Türkük, ne Kürtlük davası vardır. Hep biriz, kardeşiz. (Meclis'te 'Bravo' sedaları, alkışlar) Bir kişinin beş, on oğlu olur. Biri Hasan, biri Ahmed, biri Hüseyin, biri Mehmed isimli olabilir. Fakat hep bir insandırlar. Biz de öyleyiz. Yoksa ayrı gayrimiz yoktur. ('Bravo' sesleri)... Ama düşmanlar bizi birbirimize sardırmak için tuzaklar kuruyorlar. Sen şöylesin, ben böyleyim, filan diye hile yapıyorlar... Biz kardeşiz. Bizim dinimiz, diyanetimiz birdir. Bazıları bilmeyorlar, birçok şeyler söylüyorlar ama onlar bilmeyorlar, öyle değildir. La ilâhe illallah Muhammed Resulullah, İşte bu. (Alkışlar, 'bravo' sesleri).³⁵²

Devamında söz alanlardan Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güneri) Bey, kendisini seçeneklerin "büyük bir kısmının Kurt olduğunu" belirterek "vatan kardeşliği" kavramını vurgulamış, Türklerin ve Kürtlerin tarihinin daima bir olduğunu, ayrı kavimler olmadıklarını, Türkiye'de ırki azınlıklar bulunmadığını söylemiştir.

Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, bir başka konuşmasında da ırk ve dil azınlıkları kavramı ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

Avrupalılar diyorlar ki, "Türkiye'de yaşayan azınlıkların en büyüğü, en yoğunu Kürtlerdir." Bendeniz Kurt oğlu Kurt'üm. Binaenaleyh bir Kurt mebus olmak sıfatıyla sizi temin ederim ki Kürtler hiçbir şey istemiyorlar. Yalnız bü-

yük ağabeyleri olan Türklerin saadet ve selametini istiyorlar. (Alkışlar) Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki, El Cezire (Arap Yarımadası) cephesinde çarpıştık. (Alkışlar) Nasıl ki Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz. (Alkışlar) Binaenaleyh sözüme son verirken delege heyetimizden rica ederim ki, azınlıklar söz konusu edildiği zaman Kürtlerin hiçbir talebi olmadığını ve Kürtlerin kanaatine tercüman olarak buradan söylediklerimi [Lozan'da] söylesinler...³⁵³

Erzurum Mebusu Durak (Sakarya) Bey ise, İslam tarihi boyunca Türklerin ve Kürtlerin karıştığını, Anadolu'da ailelerin iç içe geçtiğini anlatmıştır.³⁵⁴

Mardin Mebusları adına Necip imzasıyla verilen bir takrirde, Lozan Konferansı'nda özellikle Türklerle Kürtlerin yekvücut olduklarının duyurulması istenmiştir. Van Mebusu Hakkı Ungan Bey de, Lozan'da, Kürtlerin Türklerden ayırt edilemeyeceğinin savunulmasını istemiştir.³⁵⁵

Sonuç itibariyle, gerek Musul bölgesindeki Kurt nüfusun, gerekse Anadolu'daki Kürtlerin kendilerini Türklerden ayrı görmek gibi bir durumları yoktu. Onları Türklerden ayırmak, tek kelimeyle imkansızdı.³⁵⁶ Bölge halkı, eskiden olduğu gibi, alışmış oldukları şekilde Türk ve Kurt olarak aynı çatı altında yaşamak, yani Türk yönetiminde kalmak istiyordu. Hatta Arapların bile İngiliz mandası istemedikleri görülmüş, "ya Türk idaresi ya istiklal" dedikleri gözlemlenmişti. Irak Hükümeti tarafından askere alınan Kürtlerin her fırسatta Türk tarafına geçikleri sıkça rastlanan bir durumdu.³⁵⁷

Savaştan önce, Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil'e kadar olan bölümde yazı dili olarak Türkçe, Arapça ve Farsça kullanılıyordu. Kurt dilinin ve Kürtçe yazının oluşturulması, bölgedeki İngiliz görevliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir süre sonra yine İngiliz yetkililer tarafından Kürtçe, bir iletişim aracına dönüştürüldü. Bölge halkı günlük hayatlarında ve yazışmalarında Arapça ve Türkçeyi kullanmakta ısrar ederken, İngiliz derin devleti tarafından Kürtçe ısrarı baş gösterdi. Gazetelerin dahi Kürtçe çıkarılması şartı getirilmiştir. Hatta yine İngiliz derin devletinin çabaları ile, Türkçe yazı dilinden kaldırılmaya çalışılmış, özel yazışmalarda kullanılmasına yasaklar ge-

tirilmiştir. İngiliz derin devleti, resmi olarak Türk dilinin bölgede tasfiyesine çalışmış, Musul vilayetinde kasıtlı olarak Türk'lere ve Türkçeye yönelik kapsamlı bir yok etme politikası uygulamıştır.

Akademisyen ve yazar İhsan Şerif Kaymaz, bu durumu şu sözlerle açıklamıştır:

İngiltere'nin, kısa vadede kurulamayacağı anlaşılan Kurdistan devletinin zaman içinde kurulmasını sağlamak için Kürt ulusal kimliğini yaratmaya yönelik uzun vadeli düzenlemeler yapmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu düzenlemelerin meyveleri birkaç on yıl içinde alınmaya başlanacak ve hem Türkiye'nin, hem de bölgenin geleceği açısından ciddi sorunlara yol açacak bir süreç böylece başlatılmış olacaktır.³⁵⁸

Yaklaşık bin yıldır beraber yaşayan, birbirine karışmış ve evlenerek aileler kurmuş halklar, savaş ortamı içinde derin bir plan çerçevesinde zorla bir-

Kürt Reşo'ya İstiklal Madalyası

9 Eylül 1922'deki Büyük Taaruz'da İzmir'deki Yunan bayrağını indirip Türk bayrağını göndere çeken Erganili Süvari Çavuş Kürt Reşo'nun oğluna İstiklal Madalyası verildi.

Kürtlerle Türkler yaklaşık bin yıldır birlikte, kardeşçe yaşayan iki millettir. İstiklal Savaşı'nda büyük kahramanlıklarla mücadele eden Kürt Reşo'nun hikayesi bunun canlı örneklerinden sadece biridir.

(Solda) Osmanlı'da bir Kürt kadını ve çocuğu
(Altta) Osmanlı'da Kürt, Ermeni ve Türk kadınları

birinden ayrılıyordu. Bu planının mimarı, her türlü ayrılık ve bölünmelerin sebebini oluşturan İngiliz derin devletiydi. Kendi çıkarları uğruna bir milleti bölmeyi, hatta sonraki satırlarda inceleyeceğimiz gibi, onları katlederek ve tehdit ederek kendilerine mecbur bırakmayı göze almaktaydı. İngiliz derin devleti, tarih sahnesine her gelişinde, böyle ayrılık politikalarının baş mimarı olmuştu. Bunun önünde durabilen olmamış, hiçbir zaman bu mafyavari oluşumdan hesap sorulmamıştı. İşte bu ürkütücü politika, bu yüzden bugün hala devam etmektedir. 20. yüzyıl başında Musul üzerinde oynanan oyun ne ise, günümüzde Güneydoğu'da oynanan oyun da aynıdır. Her birinin mimarı, İngiliz derin devletidir.

İngiliz derin devletinin, Türklerle Kürtlerin arasını ayırmak için Lozan'da izlediği strateji dikkatli incelenmelidir. Burada oynanan oyunların aynısı, şu anda Güneydoğu Anadolu bölgemizde, PKK kullanılarak oynanmaktadır.

İngilizlerden Ayak Oyunları

28 Aralık 1922'de Lozan Görüşmeleri'ni gerçekleştiren İsmet Paşa, Türkiye'ye bir telgraf çekti. Hissiyatına göre İngiltere, Musul'u kesinlikle terk etmeyi düşünmüyordu. Sadece Musul'un kuzeyinde bir hudut düzeltmesi yapabilecek, bu konu dostane biçimde tartışılacaktı.

Fakat kısa bir süre içinde İngiliz General Townshend, İsmet Paşa'ya şartıcı bazı açıklamalarda bulundu. General'in ifadelerinde Musul konusundan vazgeçileceği ve yeni bir savaşa neden olunmayacağı, bir sene içinde İngiliz güçlerinin Musul'dan çıkacağı ve bunu müteakiben Arapların da Kral Faysal'a karşı ayaklanacağı ve Türklerin külfetsiz olarak Musul'a girecekleri konu edilmişti.³⁵⁹

Burada İngiliz derin devletinin bir kurnazlık peşinde olduğu son derece açıktı. Derin devlet elemanları, gergin ortamda gerçekleşen görüşmeler sırasında her türlü taktiği uygulamakta, Türk delegelerini şaşırtmak ve yanılmak için tüm yolları denemektediler. Nitekim İsmet Paşa'nın bir başka telografi da, İngiltere'nin amacının Musul meselesini Lozan kapsamından çıkararak daha sonra bırakmak ve iki devlet arasındaki bir mesele şekline dönüştürmek istediğini göstermişti.³⁶⁰

Yine de İsmet Paşa bu çelişkili durumu görünce temsilcilerin önerilerini inandırıcı bulmayı ilk planda Fransız Hükümeti'nin destegine başvurdu. Ancak Fransa, Musul sorununun Türklerle İngilizler arasında çözülmesiගේ liliğini vurguladı.

Bu sırada İngiltere Parlamentosu'nda bazı muhalif sesler de yükselmeye başlamıştı. Türklerin Musul konusunda ikna edilememesine her ne kadar Curzon tarafından İsmet Paşa'nın inatçılığı gerekçe olarak gösterilse de, mesele İngiliz Parlamentosu'nda Curzon'un başarısızlığı olarak nitelendirilmiş ve Curzon aleyhine bir kampanya başlatılmıştı. 8 Aralık 1922 tarihinde İngiltere'nin eski Başbakanı Bonar Law, Curzon'a gönderdiği mektupta bunu açıkça dile getirmekteydi:

...Sana karşı burada büyük bir kampanya başlatıldı. Son olarak Gounaris'in sana 15 Şubat'ta yazmış olduğu mektup yayınlandı. Felaketle sonuçlanan

**Lozan'da Musul meselesi-
nin görüldüğü yıllarda
Musul'dan manzaralar**

*Yunan hareketinin mü-
sebbibinin Llyod George
değil de senin olduğun id-
diası, senin aleyhine bir si-
lah olarak kullanılıyor. Bu
mektuplardan kabinenin
haberi olup olmadığına dair soru önergesi verildi. Ve ben evet dedim. Konu
soruşturuldu ama herhangi bir sonuca ulaşılmadı. Sadece Foreign Office lis-
tesi değil, Horne ve Austen'in kendi haleflerine bırakıtları listelerde senin adı-
nın geçmemesi bizim için çok önemli bir kanittır. Dolayısıyla için rahat ol-
sun bu meseleyle ilgili hiçbir şekilde seni suçlayamazlar.³⁶¹*

Görülebildiği gibi Curzon, İngiliz derin devleti tarafından ciddi şekilde baskı altında tutulmakta ve Musul meselesi konusunda taviz vermemesi istenmekteydi. İşte bu baskın neticesinde Curzon, İngiliz derin devletinin önemli bir kozu olan Musul'u Lozan'da vermemek için elinden geleni yapacaktır.

Musul konusunda Lord Curzon ile anlaşamayacağını anlayan İsmet Paşa, görüşmelerin kesilmesini tercih etmeyen İngiliz Başbakanı Bonar Low'a Türk ekonomi uzmanı Rüstem Bey ile eski ticaret ve demiryolları Bakanı Şeref Bey'i gönderdi, ancak bu durum Lord Curzon'u çok sinirlendirmiştir. 11 Ocak 1923 tarihinde İngiliz diplomat Sir Eyre Crowe'a sert bir mektup göndererek, Türk temsilcileri ile yapılan bu görüşmeler son bulmazsa Musul konusundaki müzakerelerden çekileceğini bildirmiştir.³⁶²

Daha sonra da Curzon, 17 Ocak 1923 tarihinde aynı sertlikte bir mektubu da, Kolonilerden Sorumlu Dışişleri Bakanı Walter Hulme Long'a gönderdi.³⁶³ Bu mektupta Curzon şöyle demektedir:

Eski bir meslektaşınız ve arkadaşınız olarak size sorabilir miyim, nasıl oluyor da benim burada ilgilendiğim çok önemli bir takım meselelere burnunu zu sokuyorsunuz? Geçen gün sizin de tanığınız Rickett buradaydı. Benim arkamdan iş çevirerek ve İsmet Paşa'yı kandırarak Londra'ya üç temsilci göndermeye ikna etmiş ki, bu üç Türk'ün kimler olduğu konusunda bilgi sahibi olduğunuzu eminim.³⁶⁴ Bu temsilciler, Londra'ya İngiliz işgalinde bulunan Musul'un Türk'lere teslim edilmesi karşılığında petrol tavizi verme teklifinde bulunmaya gelmişler. Bense Lozan'da buna son derece karşı olduğumu, Musul'u savunmak için her şeyi yapacağımı ortaya koydum ve izlediğim politikada ne bugün ne de gelecekte Türklerin o topraklarla ilgili herhangi bir hayale kapılmamaları hedefini güttüm. Rickett, Türkleri, sizin ve Bonar Law'in üzerinde büyük etki sahibi olduğuna inandırmış ve Türkler Londra'ya gelirlerse bir şekilde Musul'u geri alacaklarını sanmışlar. Elbette bu olanların ne kadarından haberdar olduğunuzu bileyim. Bildiğim tek şey kasıtlı olarak benim isimi zorlaştırmak ya da ülkenizin çıkarlarına zarar vermek istemeceğinizdir. Lütfen bu petrol macerasından uzak durunuz. Bu meselede sizin bilmediğiniz ama er ya da geç masum bir insanda leke bırakabilecek pek çok rezalet dönmektedir. Rickett kesinlikle güvenilmez bir adamdır. Bir taraftan Türklerle neler konuştuğunu diğer taraftan da Sir G. Armstrong ile görüşüğünü biliyorum.³⁶⁵

Lord Curzon'un kastettiği "pek çok rezalet", İngiliz derin devletinin kapalı kapılar arasında çevirdiği ayak oyunlarıydı.

Bu noktada başka önemli bir detay da, İngiliz Gizli Servisi'nin kanunsuz bir şekilde Türk telgraflarını ele geçirmesidir. İngilizler, İstanbul'a yerleştir dikleri özel yetiştirmiş telsiz-telgraf sinyal çözme ekibi sayesinde Türk Hükümeti'nin Lozan'a çektiği telgrafları Türklerden önce yakalıyor, çözüyor ve Lozan'daki Türk heyetinin eline ulaşmadan önce Londra'ya ulaştırıyorlardı. Gereken emirler verildikten sonra Lozan'da müzakere masasına, Türklerin kozlarını bilerek oturuyorlardı. Lozan'daki İngiltere Başdelegesi Rumbold da bunu 18 Temmuz günü Foreign Office'teki arkadaşı Lancelot Oliphant'a keyifle açıklamıştı:

*Gizli kaynaktan psikolojik anlarda elde ettiğimiz bilgiler bizim için değer biçilemez önemdeydi. Bu bilgiler sayesinde biz, briç oynarken rakibin elindeki kartları bilen bir kimsenin rahatlığı içindeydim.*³⁶⁶

Lord Curzon ve yardımcısı Rumbold bu sayede Türklerin ne zaman esneklik gösterebileceklerini önceden biliyor, gelecekteki stratejilerini takip ediyor ve ona göre ısrarcı davranışını ya da İsmet Paşa'ya baskı yapmanın faydası olmayacağı zamanları kestirebiliyorlardı. Bu dinlemeler elbette İngiliz derin devletinin Türk tarafına hangi konularda baskı yapabileceğini de ifşa etmiş oluyordu. İngiliz derin devleti, sinsi istihbarat politikasını, bir barış anlaşması masasında dahi uygulamaktan çekinmiyor ve Musul'u kazanma politikasını hile ile başarmaya çalışıyordu. Bu hırsın sebebi petrol ve ticaret yollarından daha öteydi. Musul, Türkiye üzerinde oynanacak oyunları içeren 100 yıl sürecek bir planın ilk adımıydı.

Milletler Cemiyeti = İngiltere

Musul üzerine yapılan görüşmeler, Lozan'in en fazla vakit alan ve en hararetli geçen görüşmeleri olmuştur. İki taraf da konu hakkında taviz vermek istememiş, fakat İngiliz derin devletinin Musul meselesini çılgınca sahiplenmesi, kimi zaman ülkeleri tekrar savaş noktasına dahi getirmiştir. Lord Curzon, görüşmeyi çıkmaza sokma amaçlı manevralarda bulunmuş ve konunun Milletler Cemiyeti tarafından incelenerek karara varılmasını istemiştir. Türkiye o sırada Milletler Cemiyeti'ne üye dahi değildir ve buradaki ağırlığıyla İngiltere'nin istediği her türlü kararı çıkartabilecek bir lobiye sahip olduğunu bilmektedir.

Musul meselesiinde çözümün Milletler Cemiyeti'ne bırakılması, İngiliz derin devletinin ısrarıydı. İngiliz derin devleti, baskı altında tuttuğu bu kurumun, mutlaka kendi isteğine uygun şekilde karar vereceğini biliyordu.

Görüşmelerdeki çıkmazı aşmak amacıyla İsmet İnönü yeni bir çözüm yolu önerdi. Bölgede "plebisit", yani halk oylaması yapılarak Kürt halkın kendi iradesi öğrenilebilirdi. Sonucu gayet iyi bildiğinden bu öneriyi reddeden Lord Curzon'un gerekçesini tarihçi Sevtap Demirel şöyle anlatmıştır:

Lord Curzon diyor ki plebisit asla olamaz. Niye? Şimdi bu çok zahmetli bir iş. Eşekler bulacaksın, kağıtlar bulacaksın, eşeklere kağıtları yükleyeceksin, dağlara tırmandıracaksın, oradaki Kürtlere gideceksin, diyeceksin ki Türkiye'de mi kalmak istiyorsun? Irak'ta İngiliz mandası altında mı kalmak istiyorsun? "Bu Kürtler" şimdi bakın aynen belgedeki ifadeyi söylüyorum, "Bu Kürtler bu kağıtları yerler." Onun için sen bunu bırak, bu plebisiti filan unut diyor. Neden böyle yapıyor biliyor musunuz, bunun arkasındaki gerekçe ne? İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na ve dolayısıyla Lord Curzon'a çok düzenli bir şekilde o bölgeden istihbarat geliyor. Onlarca, yüzlerce istihbarat raporu okudum, bütün istihbarat raporları tek bir gerçeğin altını çiziyor: O günü ko-

şullarda Musul'da Kürtlere bir plebisit yapsa ve sorsa siz kime katılmak istiyorsunuz? Oradaki Kürtler yüzde 99 Türkiye'yi seçecekler. Bunlar İngiliz İstihbarat raporları, Biz Musul'u kaybedeceğiz diyor İngilizler, dolayısıyla hiçbir biçimde Türklerin burada halk oylaması yapmasına ve Kürtlere sormasına müsaade edemeyiz...³⁶⁷

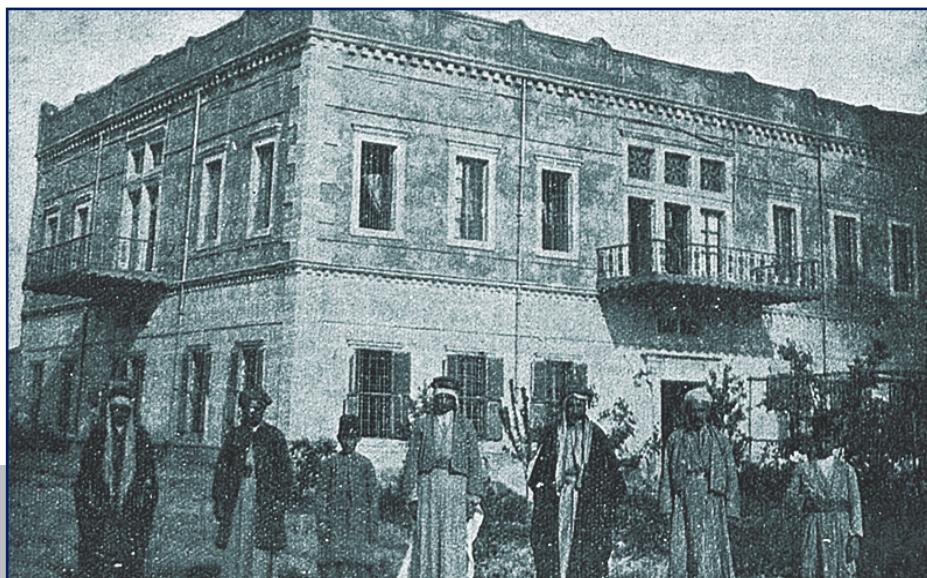
Akademisyen tarihçi yazar İhsan Şerif Kaymaz ise, Curzon'un Kürtlere yönelik kendince aşağılayıcı bakış açısını şu sözlerle ifade etmiştir:

Curzon bunun Musul vilayetinin kiminle birleşeceği sorunu olmadığını, sınırin nereden geçeceğini basit bir teknik konu olduğunu, bu yüzden de burada herhangi bir şekilde plebisit yapılmasının söz konusu olamayacağını, zaten burada plebisit yapılmasına nüfusun ve kültürün müsait olmadığını, bunların okuma yazma bilmeyen insanlar olup hayatları boyuna hiç seçim sandığı görmediklerini, hatta bir takım incitici, küçültücü ifadeler kullanarak söyleyip ve bunun birtakım karışıklıklara hatta kan dökülmesine neden olabileceğini söylüyor. O yüzden de bunun yerine Milletler Cemiyeti'ne başvurmak gerektiğini belirtiyor.³⁶⁸

Kürtlere yöneltilen bu çirkin yakıştırmalar, İngiliz derin devletinin Kürtlere yönelik bakış açısının o yıllarda da bugünkü gibi oldukça ürkütücü olduğunu belgelemektedir. Haddini bilmez bu sözlerden Kürt halkı elbette münezzehtir. Curzon'un burada sarf ettiği sözler, açıkta ki İngiliz derin devletinin bölge halkı üzerinde hiçbir etkisinin olamayacağını bilmesinden kaynaklanmaktadır. Muhtemel bir plebisiti önlemek için öne sürülen bu mantıksız ve seviyesiz izahlar, İngiliz derin devletinin, Musul Kürtlerini ve Araplarını, asla kazanamayacaklarını belgeler niteliktedir. İngiliz derin devleti, hileli siyaset ve şiddetle bölgeyi belki ele geçirmiştir; fakat bölge halkını hiçbir zaman kazanamamıştır.

Musul, İngiliz Mandasını Reddediyor

Musul halkı 700 yıldır Türklerin idaresinde olan, Arap'ıyla, Türk'üyle, Kürt'üyle Türk halkıdır. Onları Türk idaresinden ayırmak, bu insanları kendi anavatanlarından ayırmak demektir. Bunun gayet bilincinde olan İngiliz derin devleti, halkı "ikna" etmek için her zamanki sinsi politikasını uygulamıştır: Şiddet.

1902 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Musul'da yaşamı gösteren fotoğraflar. İngiliz derin devletinin getirdiği zulüm sistemi, Musul üzerinde de halen devam etmektedir. Musul halkı, bugün bile, Osmanlı idaresindeyken yaşadığı barış dolu günlerin özlemi çekmektedir.

Ankara, Musul'da İngiltere'yi dengelemek için Amerikan Chester şirketine demiryolu yapımı ve maden arama konusunda geniş imtiyazlar veren bir antlaşma imzalamış, antlaşma TBMM'de de onaylanmış ve İngilizler buna çok öfkelenmişti. İngiliz derin devleti, Musul'da istediği hakimiyeti bir türlü kuramıyordu. Bunun üzerine bölgede, İngiliz mandasına ve İngilizlerin görevde getirdiği Irak Kralı Faysal'a karşı halkın gösterdiği tepki ve isyanlar, İngilizler tarafından şiddetle bastırıldı.³⁶⁹ İngiliz birlikleri, Türk taraftarı aşiretlere baskı yapıyor ve aşiret reislerini tutukluyordu. Özellikle Kerkük ve Süleymaniye'de halk, bu şiddet politikasına rağmen, İngiliz mandasını reddetmeyi sürdürmüştür.³⁷⁰

Musul'da İngiliz manda yönetimine karşı Kürtler yaygın bir ayaklanma başlattılar. İngiliz uçakları, Musul'daki Kürt isyanını vahşice bastırdı. İhsan Şerif Kaymaz, İngiliz belgelerine dayanarak yazdığı değerli kitabında bu katliamı şöyle anlatır:

Özetle, Churchill savunma bütçesinde tasarruf yapmak için kara kuvvetlerini azaltmış, Musul'da hava kuvvetlerini takviye etmiştir. İngilizler kara kuvveti olarak Irak ordusu ile Asuri milislerini kullanacaklardır. Amaç Musul'da Kürtlerin yapacağı en ufak bir hareketin bile en sert biçimde cezalandırılacağını göstermek, aşiretleri boyun eğmeye zorlamaktır. Yöntem amansız olduğu ölçüde başarılıydı. Öyle ki bir süre sonra, yaklaşan uçakların sesini duymaları bile aşiretleri "yola getirmeye" yetiyordu...

1920'de Musul'da bir Ortodoks ayini sırasında farklı dinlerden insanlar bir arada

Kentler, kasabalar ve köyler aralıksız olarak havadan bombalanıyor, ardından Asuri milisleri kullanılarak yakılıp yıkılıyor. Türklerde destek oldukları varsayılan aşiretlerin hayvanları ve ekinleri yok ediliyordu. Köysancak, Raniye, Revanduz, Biraz, Kapra, Kale, Diza, Barzan, Derbet, Merga gibi kent ve kasabalar büyük ölçüde tahrip edildi... Barzan aşireti açıktan ölümle teslim olmak arasında bırakıldı. Asıl vahşet teslim olunca başladı. Barzan kasabası ve köyleri Asuri milislerince tahrip edildi...³⁷¹

4 Şubat 1923'te Lozan Görüşmeleri'ne ara verildi. Bundan sadece 2 gün önce Mustafa Kemal, İzmir'de yaptığı bir konuşmada "Musul'u ve Musul'un güneyindeki kitayı bizim elimizden, ana yurdumuzdan zorla almak istiyorlar" ifadesini kullanmıştı.³⁷²

Musul'da uygulanan bu korkunç kıyım, İngiliz derin devletinin istedidine, bir bölgeyi ele geçirebilmek için ne kadar canileşebileceğinin açık göstergesidir. Aslında bu strateji, Güney Afrika'da veya Hindistan'da uygulanan soykırımı stratejilerinden farklı değildir. İngiliz derin devleti, kendince aşağı gördüğü ve değerli bir coğrafyada kullanabileceğini düşündüğü bir milleti, değerli Kürt milletini, çeşitli bahanelerle soykırıma uğratmıştır. Fakat söz konusu İngiliz derin devleti olduğundan, tarihin her aşamasında olduğu gibi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra da bu hukuksuzluğa kimse dur diyememiş, kimse bu katliamlara "soykırım" adını verememiştir.

"Operation Kurdistan"

Tarihçi Sevtap Demirci, Kürt isyanının İngilizlerce vahşetle bastırılmasının, aynı zamanda Chester projesine ve plebisit isteğine bir tepki olduğu görüşündedir:

Arşivde, bilinmeyen, yazılıp çizilmeyen, benim de araştırma sırasında tespitlenen gördüğüm bir "O.K." ifadesi vardı. Nedir bu "O.K." diye baktım. "Okey" olamaz dedim çünkü dantel raporlar yazıyorlar, "okey" bile yazmış olsalar aralarına nokta konulmaz. Halbuki "O" nokta, "K" nokta. Çok küçük bir yerde, günler aylar geçti, ama Dışişleri Bakanlığı belgelerinde değil, Sömürgeler Bakanlığı belgelerinde küçük bir yerde yakaladım. Bu, "Operation Kurdistan"ın kısaltılmış... İngiltere "Kurdistan Operasyonu"nu devreye sokmuştu. Nedir bu operasyon diyeceksiniz, hiçbir bilgi yok, belge yok, ama bu kadarcık bir ifade var.

(Sağda) İngiltere işgalı sonrası Irak
(Altta) 1914 yılın-
da Irak'ta İngiliz
askerleri

Kürdistan Operasyonu kapsamında İngiltere, o bölgeyi çok yoğun bir hava bombardımanına tabi tuttu. Son derece gizli bir operasyon, hiç kimse bilmiyor. İngiliz Genelkurmayından bir kişi, Başbakanlık'tan bir kişi... Hiç kimse-nin haberi yok, Parlamentonun haberi yok, müttefiklerin haberi yok, hiç kim-senin haberi yok. Gece gündüz iki gün İngilizler Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi bombaladı. Lozan'da ikinci dönem görüşmeleri 23 Nisan 1923'te başlayacaktı. Operasyon 22 Nisan gece saat 12.00'de bitti. Ertesi sabah Lozan'da ikinci yarı görüşmeleri başladığında Türkiye'nin plebisit yapacak halkı kal-

İngiliz derin devleti, hem Avrupa hem de Ortadoğu'ya hakim, güçlü bir Türk hakimiyetini asla istememiş, tüm gücüyle bunu engellemeye çalışmıştır.

mamıştı orada. Plebisit ihtimalini tamamen ortadan kaldırdı bu operasyon. Bana diyebilirsiniz ki kaç kişi öldü? Bilmiyorum, çok ciddi ölçüde sivil öldü. Yani İngiltere ne demek istedî? Siz ABD'ye böyle bir imtiyazı tanıyorsunuz, bu topraklarda kararları benim dahlim olmadan alamazsınız. Ve ikinci olarak da Türk yanlısı Kürt aşiretlerini, Türkiye'ye katılmak isteyen bölge halkını da bir şekilde enterne etmiş oldu ve ikinci yarı başlığında Türkiye'nin artık plebisit yapma imkanı ortadan kalkmıştı.³⁷³

İngiliz derin devleti, Musul üzerindeki hakimiyeti, ancak oradaki halkı tümüyle şehit ederek elde edebileceğini biliyordu. Bu yüzden, yüzyillardır süregelen gelenek bozulmamış, İngiliz derin devleti, binlerce insanı, bir bölgenin yerel halkını vahşice katletmekten çekinmemiştir. Burada söz konusu kat-

liamların, petrol veya ticaret yollarından ziyade başka bir amaç için yapıldığı dikkat çekmektedir. "Kürdistan Operasyonu", İngiliz derin devletinin Musul ısrarının kalbindeki sebeptir; zaten bu yüzden, hiçbir resmi belgede yer almaksızın gizli kapaklı gerçekleştirılmıştır. İngiliz derin devleti, daha Lozan Görüşmeleri devam ederken, önceden planlanmış bir Kürdistan meselesini yesertmeye başlamıştır. Bu meselenin kalbi, Türkiye'den koparılması şart olan Musul'dur. Kürtlerin İngiliz idaresine girmesi, yüz yıl sürecek suni bir Kürt meselesinin ilk adımı olacaktır. İngiliz derin devleti, Gladstone'un "Türkleri Orta Asya steplerine sürme" hayalinin, bu şekilde gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bu hedef için bir halkı yok etmeyi bile umursamamaktadır.

Musul Konusunda Türkiye Geri Adım Atıyor

Bu noktaya kadar Musul konusunda kesin bir kararlılık gösteren Türk heyeti, artık yeni bir stratejiye geçmek mecburiyetindeydi. Çünkü İngiliz derin devleti, korkunç katliamlar gerçekleştirmekten çekinmiyor, Musul, Kerkük ve Süleymaniye'de "bizim halkımızı" göz göre göre katlediyordu. Burada tek çikar yol, uzlaşma gibi gözükyordu.

Türkiye'nin, Musul'da savaşı göze almayıp İngiltere'nin öngördüğü şartlarda uzlaşmaya razı olmasının önemli bir sebebi de, Irak'ta konuşlanmış İngiliz Hava Kuvvetleri'ne karşı Ankara'nın elinde hiçbir hava gücünün bulunmamasıdır. İngiltere, savaş sonrası tüm hava gücünü Irak'ta yerleştirme gibi bir strateji izlemiştir. Bu, Musul meselesinin İngiltere için hiçbir şekilde tavize açık bir mesele olmadığını da sergiler niteliktedir. Fakat Türk tarafının Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi art arda gelen 10 yıllık bir savaş sürecinden çıktıgı burada unutulmamalıdır. Türkiye, o yıllarda, yıkılmış ve sömürlülmüş Osmanlı'nın kalıntılarında varlık bulmaya çalışan, savaşlardan dolayı oldukça yorgun ve yoksul düşmüş bir devlettir. Kendini koruyacak hava gücü hiç olmadığı gibi, askeri gücü de oldukça kısıtlıdır.

Musul meselesinde atılan geri adımı değerlendirirken, Lozan Görüşmeleri sırasında İstanbul'un halen işgal altında tutulduğunu da unutmamak gerekmektedir. Bu şartlar altında Türk tarafının Lozan masasında baskı gücünün oldukça kısıtlandığı açıktır. Bu durum, Türk tarafını Musul meselesinde taviz vermeye zorlamıştır.

Mustafa Kemal, Lozan Görüşmeleri'nin kesintiye uğradığı zamana kadar tüm gücüyle Musul'un Türk toprağı olduğunu ve gerekirse askeri güç kullanarak böyle kalmasını sağlayacaklarını söylüyordu. Ancak daha sonra bu söyleminde önemli bir yön değişikliği olmuştur. Musul sorununun çözümü için Lozan'da ısrarcı olunmaması gerektiğini, çözümün ileriye bırakılabileceğini telaffuz etmeye başlamıştır. Mustafa Kemal'deki bu strateji değişikliğinin sebebinin, 15 Mart 1923 tarihli İngiliz gizli istihbarat raporunda buluyoruz. Raporda, 3–4 yıl içinde yalnız Musul değil, tüm Irak, Basra, Arabistan, Suriye ve belki de öteki İslam ülkelerinin Türk hegemonyasına girebilecekleri, bunun **İSLAM BİRLİĞİ** projesiyle yapılacağı ve bu projenin başarı ihtimalinin büyük olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁴ Kuşkusuz ki İslam Birliği gerçekleşecek, tüm İslam ülkeleri bir araya gelecek, aradaki sınırlar kalkacak ve hatta bu birliğe Rusya, ABD, İsrail, Çin gibi diğer bütün dünya ülkeleri dahil olacaktır. Bu durum, Hz. Mehdi (as)'in zuhuruyla gerçekleşecek ve bu, İngiliz derin devletinin sinsi entrikalarının, savaşların ve anlaşmazlıkların sona erdiği, tek bir damla dahi kanın akmadığı bir dönem olacaktır. Mustafa Kemal, kuşkusuz ki böyle bir dönemin mutlaka geleceğini bilmektedir. Bize ait olan topraklarla er-geç tekrar kavuşacağımızın farkındadır. O gün gerçekleşmeyen bu hayal, kısa bir zaman sonra Hz. Mehdi (as)'in gelişileceğinden emindir. İşte bu nedenle, mevcut durum nedeniyle şartları o zaman zorlamamış ve İslam Birliği hayalini kalbinde taşıyarak ümitvar olmuştur.

Lozan'da İmzalar Atılıyor

24 Temmuz'da imzalanan Lozan Antlaşması'nın 3. maddesinde "Türkiye ile Irak arasında sınır" düzenlendi. Musul'un adının geçmediği bu madde, sınırın tespiti için Türkiye ve İngiltere'nin 9 ay süreyle görüşmeler yapacağı, çözüme ulaşamazlarsa, Musul meselesinin "Milletler Cemiyeti Meclisi'ne arz edileceği" hükmü vardır. Bununla birlikte Cemiyet'in hangi usulle, ne konuda karar vereceği maddede belirsizdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, bu konunun Milletler Cemiyeti'ne gitmesi zaten İngiltere'nin lehine olacak bir durumdur. Türkiye, henüz üyesi olmadığı bir kurumda hak iddiasında bulunamayacaktır. O dönemde Milletler Cemiyeti'ni de kontrolü altına almış olan İngiliz derin devleti, tüm gücünü kullanarak Musul üzerinde haksız yere hak iddia edecektir.

(Üstte) İsmet Paşa Lozan Antlaşması'nı imzalarken (1923)
(Altta) Lozan Görüşmeleri'nin yapıldığı salon

Milletler Cemiyeti'ne gidildiğinde Türkiye, Cemiyet'ten "Musul halkının iradesinin" tespitini, İngiltere ise "Türk-Irak sınırının" tespitini isteyecektir. Madde metninde de Musul'un anılmayıp sadece "sınır"dan bahsedilmesi İngiltere'nin tezini güçlendirecektir.³⁷⁵

Lozan Sonrası Mosul

Lozan sonrası Türk dış politikasına hakim olan gelişmeler, antlaşmanın askıda bıraktığı sorunlu konulardı. Bu anlamda 1923-1926 arası dış politikanın ilk gündem maddesini İngiltere ile Mosul konusunda yaşanan anlaşmazlıklar oluşturmuştur.

İngiltere'nin başvurusu ile Mosul sorunu Milletler Cemiyeti gündemine 6 Ağustos 1924'te taşındı. Milletler Cemiyeti, Mosul meselesini, Lozan'ın imzalanmasından bir yıl sonra, 20 Eylül 1924'te görüşmeye başladı. Görüşmelerde Türk tarafı daha önceki görüşlerinde ısrar ederek Mosul'da bir halk oylaması yapılmasını istediyse de İngiliz temsilciler bu talebi, daha önce Lozan'da da yaptığı gibi "bölgедe yaşayan halkın cahil olduğu ve sınır işlerinden anladadığı" gibi küstah bir gerekçeyle kabul etmedi.³⁷⁶ (Bölgедeki Kürt halkın tenzih ederiz.) Milletler Cemiyeti, 30 Eylül 1924'te bir soruşturma komisyonu kurulmasını kararlaştırdı. Komisyon 28 Ekim 1924'te bir sınır tanı

mı yaparak "Brüksel Hattı" adıyla ve geçici mahiyette bir Türk-

Irak sınırı tespit etti. Soruşturma Komisyonu hazırladığı raporu, 16 Temmuz 1925'te Cemiyet Meclisi'ne sundu. Raporda yer alan temel görüşler ana hatlarıyla söyleydi:

Lozan Görüşmeleri'nin yapıldığı, Ouchy (Uş) Şatosu.

- 1- Brüksel Hatti'nın coğrafi sınır olarak tespit edilmesi,
- 2- Musul vilayetinde çoğunuğun, sayıları 500 bini bulan Kürtlerden meydana geldiği,
- 3- Kürtlerin, Türk ve Arap nüfustan fazla olduğu,
- 4- 1928 yılında sona erecek olan Irak'taki manda yönetiminin 25 yıl daha uzatılması,
- 5- Bölgedeki Kürtlere yönetim ve kültürel haklarının verilmesi kaydıyla Musul'un Irak yönetimine bırakılması,
- 6- Milletler Cemiyeti Meclisi'nin, bölgenin iki ülke arasında taksimine karar vermesi halinde Küçük Zap çizgisinin sınır olarak kabul edilmesi,
- 7- Milletler Cemiyeti, Irak'taki manda yönetiminin uzatılmasını ve Kürtlere imtiyazlar tanımak suretiyle bölgenin Irak'a bırakmasını uygun görmezse, o zaman Musul'un Türkiye'ye bırakılmasının uygun olacağını,
- 8- İngiltere'nin Hakkari üzerindeki iddia ve isteklerinin kabul edilmemesi.

Türkiye'nin bu rapora itiraz etmesi üzerine, Konsey, 19 Eylül 1925'te La Haye Adalet Divanı'ndan (Lahey Uluslararası Adalet Divanı) görüş istedi. Divan'ın verdiği karar, Milletler Cemiyeti Meclisi'nin işini kolaylaştırır niteliktedi. Milletler Cemiyeti Meclisi, Türkiye'nin karşı çıkışına rağmen, 8 Aralık 1925'te Divan'ın kararını benimsediğini açıkladı. Hemen arkasından da 16 Aralık 1925'te Soruşturma Komisyonu Raporu'nu kabul ederek, Brüksel Hatti'nin güneyindeki toprakların Irak'a bırakılmasını kabul eden kararını aldı.

Bölgедe İsyانlar, İngiliz Derin Devletinin Yönlendirmesiyle Başlatılmıştır

Nasturi Ayaklanması

Nasturilik ve Nasturiler üzerindeki misyonerlik faaliyetleri

Nasturilik Asya'nın çeşitli yerlerinde mensupları olan bir Hıristiyan mezhebidir. Türkiye'de 1915-24 yıllarına dek Nusaybin, Siirt ve Hakkari çevrelerinde önemli bir Nasturi nüfusu yaşamıştır.³⁷⁷ Bu nüfusun büyük çoğunluğu

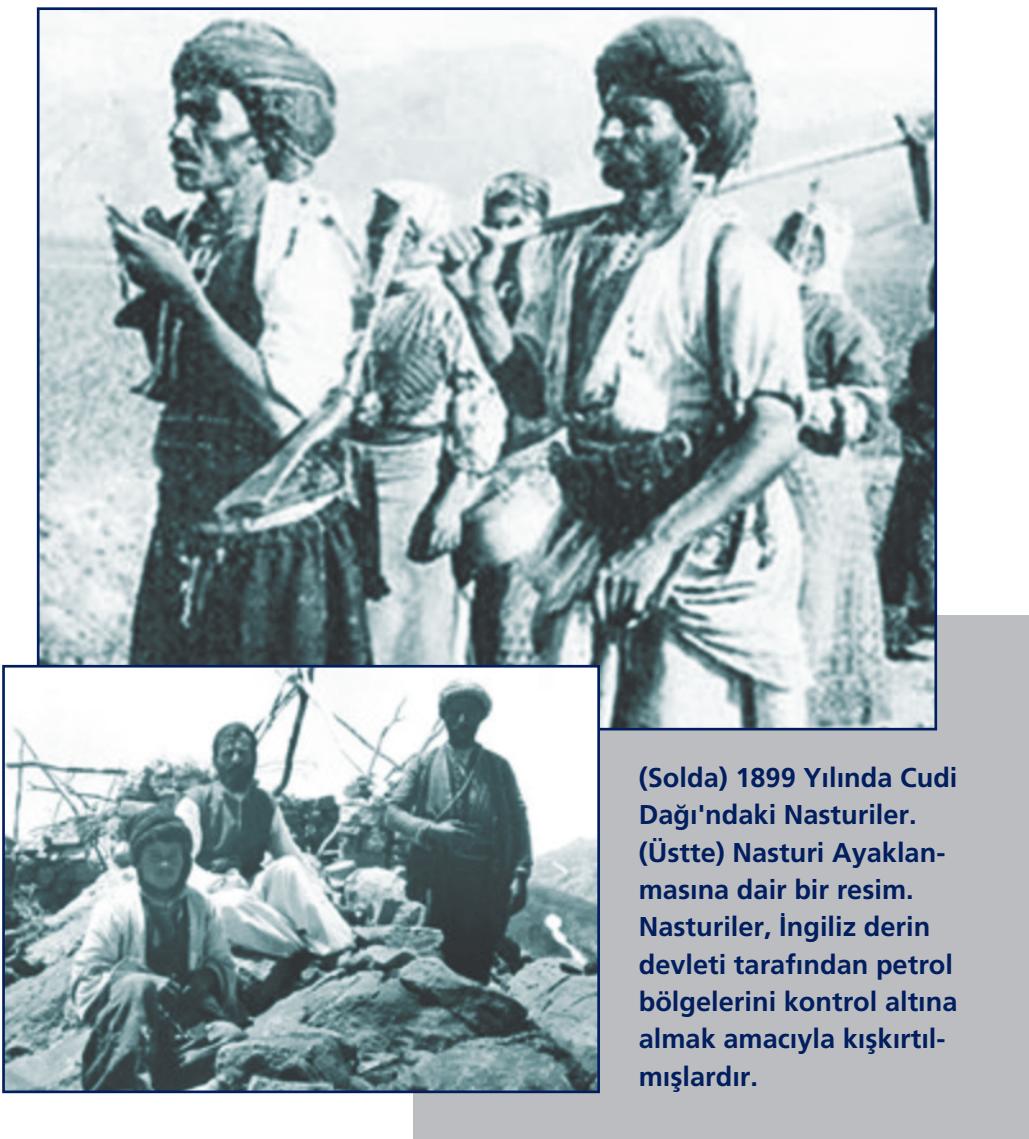
Hakkari'de yaşamış, burayı merkez olarak kabul etmiştir (Bugün Türkiye'de Nasturi bulunmamaktadır.)³⁷⁸

Nasturilerin Osmanlı topraklarındaki varlığının Batı'da öğrenilmesi ile yaşadıkları bölgeye bir misyoner akımı başlamıştır. Osmanlı toprakları içinde böyle Hıristiyan bir azınlığın varlığı üzerinden pek çok ülke çıkar sağlamaya çalışmıştır. Ancak bunlar içinde en yoğun çaba gösteren ve dolayısıyla en etkili olan ülke İngiltere olmuştur.

İngiliz cemiyetlerinden "Royal Geographical Society" ve "Society for Promoting Christian Knowledge", bölgede misyonerlik faaliyeti yapmış olan başlıca kurumlardır. Burada şu hatırlatmayı yapalım: Daha önce de belirttiğimiz gibi, misyonerlik, kişinin kendi inandığı dini yayma ve tebliğ yapma amacıyla üstlendiği ulvi bir görevdir. Burada adı geçen misyonerler, söz konusu görevi yerine getirmek için değil, İngiliz derin devletinin kirli işlerini üstlenmek için misyoner kılığına girmiş ajanlardır. Nitekim bu kurumlar tarafından gönderilen sözde misyonerler, Türk toprakları üzerinde adeta bir istihbarat ajanı gibi çalışmışlardır. Bölgedeki sosyal yapıyı ve devlet otoritesini araştırmışlardır. Farklı etnik kökene sahip bu topluluğu devlete karşı ayaklandırmak için kullanabilecekleri yöntemlerin neler olduğunu tespit etmişlerdir.

Nasturi Ayaklanması ve İngiliz Derin Devletinin Çalışmaları

Nasturiler tarihte iki defa, 1843 ve 1846'da, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış ancak bu ayaklanmalar bastırılmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında ise Nasturiler, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da yaşayan Kürt aşiretleri ile çatışmışlardır. Osmanlı arşiv belgeleri, bu yıllarda Protestan İngiliz ve Amerikan misyonerler ile Ortodoks Rusların Nasturileri kazanmaya yönelik rekabetlerinden söz etmektedir³⁷⁹ ve Nasturiler ile Kurtler arasındaki sorunların bu sözde misyonerlik faaliyetleri neticesinde arttığını ifade etmektedir.³⁸⁰ Gerçekten de yıllarca dost olarak bir arada yaşamış olan Kurtler ile Nasturiler arasındaki ilişkilerin şekil değiştirmeye başlaması, gerginliklerin kanlı çatışmala dönmesi, İngiliz derin devletinin devreye girdiği ve bölgede Nasturileri misyonerlik faaliyeti adı altında kısırtmaya başladığı 19. yüzyıla rastlamaktadır.³⁸¹

(Solda) 1899 Yılında Cudi Dağı'ndaki Nasturiler.
 (Üstte) Nasturi Ayaklanması dair bir resim.
 Nasturiler, İngiliz derin devleti tarafından petrol bölgelerini kontrol altına almak amacıyla kışkırtılmışlardır.

1843'te Kürt-Nasturi çatışmaları sırasında George Percy Badger'in başını çektiği İngiliz misyonerler, Nasturileri kullanmak amacıyla, onlara yiyecek, giyecek ve parasal yardımda bulunmuş ve Nasturi patriği İngiliz Konsolosluğu'na sığınmıştır.³⁸² Bu, bölgeye hakim olmak isteyen İngiliz derin devlet elemanlarının Nasturileri kendilerince ideal bir araç olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Dr. William Henry Browne gibi İngiliz misyonerleri, bölgede kabul gördükten hemen sonra "isi, iç politikaya intikal ettimiş",³⁸³ Osmanlı Devleti aleyhinde saf tutmuştur.

İngiltere'nin Erzurum Konsolosu John George Taylor, 1869 yılında, Clarendon Kontu'na; "6 yıllık görevim sırasında gerek ülke, gerekse halk üzerindeki deneyimlerime dayanan hususları iki ek halinde ilişkide sunuyorum" söz-

leriyle başlayan bir mektup göndermiştir. Mektubunun ekinde Nasturilerle ilgili nüfus bilgilerinin yanında, şu maksatlı ve haksız değerlendirmeye yer vermiştir:

Nasturiler, Ermenilerden sonra gelen en nüfuzlu Hıristiyan toplumudur. Bunların önemi zengin veya akıllı olduklarından değildir. İran hududuna yakın dağlık bölgede oluşları nedeniyle, gerektiği zaman savaşçı ve pratikte bağımsız bir konumda oluşlarındandır... Bunlar Kurtlerden ve Türklerden öylesine yakınlamakta ve acıacak durumdadırlar ki, kendi inanç ve yurtlarını bile feda ederek bir yabancı himayesine [girmeyi] dört gözle beklemektedirler.³⁸⁴

Görülebildiği gibi İngiliz derin devleti elemanları, bilindik taktikleri uygulamış, Türk toprakları üzerinde yüzyıllardır barış içinde yaşayan Nasturileri "zulüm içinde" gibi göstermeye çalışmış ve onları, "himaye" bahanesiyle kullanılacak bir piyon olarak görmüşlerdir (Nasturi mezhebini ve bu mezhebe tabi olanları tenzih ederiz). Bunu açıkça dile getirmekten de çekinmemektedirler.

1. Dünya Savaşı Sırasında Ayaklanma ve Sonrasındaki Çatışmalar

I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'da ayaklanan Nasturiler, Osmanlı ordusu karşısında bozguna uğrayıp dağıldılar. Bunun üzerine Nasturiler, İngilizlerin çağrısı ve İngiliz uçaklarının himayesiyle Hemedan'a yöneldiler. Buradan sonra İngiltere, sayıları 40 bin-50 bin arasındaki Nasturiler için Bagdad'a 50 km. uzaklıkta bulunan Bakuba'da 3 bin çadırlık bir yerleşim merkezi kurdu.³⁸⁵

Bu durum, Nasturileri İngiltere'nin sömürüsüne daha da açık hale getirdi. Çadır kamplarda İngilizlere muhtaç bir şekilde yaşayan Nasturiler, İngiliz derin devleti için 'hakki aranan bir halk' olmaktan çok, ileride bu bölgeye ilişkin hak iddia etmenin bir aracı ve buradaki çıkarlarının korunması adına kullanılacak paralı asker adayı oldular.

İngilizler, Nasturilere, Hakkari ve Urmiye bölgesinde muhtarlık vaat ederek Osmanlı ile Irak'taki toprakları arasında bir tampon bölge kurmak istediler ve bu tampon yapının silahlı gücünü oluşturmak amacıyla Nasturilerden oluşan ve "Levi birlikleri" adı verilen dört tabur kurdular.³⁸⁶

Giyim ve teçhizat bakımından İngiliz birlikleri ile aynı olan bu birlikler, Hakkari-Şırnak ve Van bölgelerinde halka yönelik saldırınlarda bulundular ve Zap vadisi boyunca yerleşen Kürtlerin bölgeden çıkarılmasına çalışılar. Bu na tepki gösteren Kürt aşiretleri, Mart 1919'dan itibaren çeşitli bölgelerde İngiliz birliklerine karşı saldırılara başladılar.³⁸⁷

İngilizler, her ne kadar bu saldırılara, karşı saldırularla cevap verseler de, "Levi birliklerine" dayanan tampon bölge planından vazgeçmek zorunda kaldılar. Buna rağmen İngiliz derin devleti Anadolu'da bir Nasturi devleti kurma yolundaki çabalarından vazgeçmedi. Lord Curzon, Osmanlı topraklarının paylaşılması amacıyla 18-26 Haziran 1920 tarihinde İtalya'nın San Remo şehrinde düzenlenen konferansta, Nasturiler için özel bir yerleşim alanı talep etti. Bunu müteakip bir kısım Nasturiler Hakkari'ye bir askeri saldırısı düzenlemeyi ve sonrasında da buraya göç etmeyi planladilar.³⁸⁸ 27 Ekim 1920'de başlayan saldırısı, bölgede süren ağır kış şartları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı.

1924 Ayaklanması

İşte bu geri dönüşten 3 yıl sonra Nasturiler bir kez daha ayaklandılar; yine arkalarında İngiliz derin devleti vardı. İngiliz derin devleti, Musul meselesini kendi lehine çözümleyene kadar Nasturileri, Türkiye'ye karşı paralı asker olarak kullanmaya devam etti.³⁸⁹

1924 Nasturi ayaklanmasıının başlangıcında esir alınan, ancak daha sonra serbest bırakılan Halil Rifat Bey, Nasturiler arasında üniformalı, silahlı İngiliz askerlerini ve Hakkari'de (Çukurca) tepelerinde gezen İngiliz uçaklarını gördüğünü belirtiyordu. Gördüklerinden yola çıkan Hakkari Valisi Halil Rifat Bey; "*İngilizlerin son günlerde bunları hükümetimiz aleyhine kişkirtmakta olduğu hiçbir şüphe bırakmamaktadır*" demiştir.³⁹⁰

Halil Rifat Bey'in, ayaklanmasıın arkasında İngiliz derin devletinin olduğuna dair kanaati son derece isabetlidir. Bu dönemde İngiliz *The Times* gazetesinde yayınlanmış bir yazışdan da durumun böyle olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazışta, Nasturiler için istenen Türk toprakları Asuriye Eyaleti olarak belirtilmiş ve Hakkari'de meydana gelen olaya atıfta bulunularak; eğer bu bölge Türkiye'ye bırakılacak olursa 'daha çok hadiselerin gerçekleşeceği', sek-

linde tehditkar bir üslup kullanılmıştır. Yine aynı yazıda, Türk toprağı olan Çölemerik (Hakkari), "henüz kimseye ait olmayan topraklar" olarak adlandırılmış ve bu bölgeyi teftişe çıkan Vali Halil Rıfat Bey sanki bu topraklara tecavüzde bulunmuş izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır.³⁹¹

Nitekim Türkiye başka resmi ağırlardan, kendisine karşı silahlı saldırırda bulunan Nasturi kabilelerini İngiltere'nin silahlandırdığını da beyan etmiştir.³⁹²

İngiliz derin devleti kendi mandası altında kurulacak olan Arap devletine bağlamayı düşündüğü Musul vilayeti içerisinde Kürt ve Nasturi özerk bölgeleri oluşturmayı planlamıştır. Böylelikle İngiltere, hem Ortadoğu'daki petrol yataklarını koruyacak bir tampon bölge oluşturmayı hem de Kürt ve Nasturi nüfuz alanlarını kuzeye doğru kaydırarak zamanla egemenlik alanını genişletmeyi amaçlamıştır.³⁹³

Genel Kurmay Başkanlığı isyanın bastırılması için yapılacak askeri harekatın komutasını 7'nci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Egilmez) Paşa'ya verdi.³⁹⁴ Harekat, 11 Eylül 1924 tarihinde başladı.³⁹⁵ Nasturilere karşı yapılan harekata Kürt aşiretleri de katılarak destek verdiler.³⁹⁶

Musul, zengin petrol yataklarına sahip bir beldedir. Bu nedenle tarih boyunca İngiliz derin devletinin hedefinde olmuştur.

14 Eylül sabahı, Hakkari-Musul Vilayeti arasındaki sınırı geçen bir Türk süvari grubu, Zaho'dan kalkan 3 İngiliz uçağı tarafından 3 saat bombalandı. Bu saldırısı üzerine, Türk birlikleri kuzeye çekildiler.³⁹⁷ Bu sırada İngilizlerin Nasturileri kullanarak Türk topraklarına tecavüz etmeleri üzerine, Türkiye, Lozan Antlaşması'nın ihlal edildiği gerekçesiyle, 17 Eylül 1924'te, Milletler Cemiyeti'ne bir nota verdi.³⁹⁸

Harekat, Türk birliklerinin 11 Ekim 1924'te Hezil suyu hattına ulaşarak isyancıları Irak'ın kuzeyine sürmesi ile sonuçlandı.

Şeyh Said İsyanı

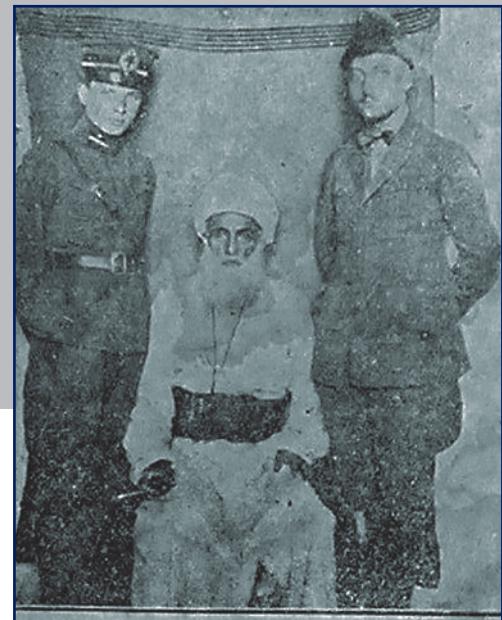
Türkiye, Musul'u Irak'a bırakan 16 Aralık 1925 tarihli Milletler Cemiyeti'nin kararını hoş karşılamadı. Hatta İngiliz istihbaratına göre Mustafa Kemal Paşa'nın savaşmayı bile göze aldığı anlaşılıyordu. Musul üzerine askeri bir harekatın hazırlığı devam ederken aniden Güneydoğu Anadolu'da Şeyh Said İsyanı çıktı. Bazı Kürt ve Zaza aşiretlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiş olan bu isyan, hem sebebi hem de zamanlaması açısından oldukça şüpheliydi. Gerçekte bu isyan herhangi bir sebepten çıkışmış değildi. İngiliz derin devleti tarafından yıllar önce düşünülmüş ve tertip edilmiş bir olaydı. Önceden planlanmış bu isyan, Türkiye'nin Musul üzerinde hak iddia etmesi, hatta bu yüzden savaşa kalkışması gibi ihtimaller karşısında hazır tutuluyordu. Bu sahte isyan bahanesiyle, İngiliz derin devleti tarafından üretilen hayali "Türk-Kürt" ayırimının belirginleşmesi sağlanacak ve Türkiye'nin eli güçsüzleştirilecekti.

İngiliz derin devletinin ayaklanması için verdiği destek ile ilgili olarak, Fransız tarihçi Benoit Méchin şu yorumu yapmıştır:

Şeyh Sait ayaklanması yeni devletin tekil (üniter) yapısına ve yasaların, ülkenin tümünde uygulanabilirliğine bir meydan okumayı... Kemalist rejimin güçlenmesini önleyeceği düşüncesiyle, İngiltere, olayları kıskırtmak için Kürt başkaldırısını körükliyordu. Bu cerahatlı yarayı, ayaklanmacılara yiyecek ve silah yardımı yaparak, Türkiye'nin ensesinde tutuyordu.³⁹⁹

İngiltere, Şeyh Said isyanını yakından takip ediyordu. İngiliz derin devletinin denetimi altında, Musul meselesinin en kritik anlarında bu isyan mey-

(Sağ üstte) Şeyh Said ve diğer isyancılar tutuklan- dıktan hemen sonra.
 (Altta sağda) Şeyh Said, idam- dan bir saat önce. Şeyh Said isyanı, İngiliz derin dev- letinin kontro- lünde gerçekleş- miştir.

dana gelmiş ve bu da –tam İngiliz derin devletinin planladığı şekilde– İngil- tere'nin eline önemli bir koz vermişti. Bu sahte isyan vesilesiyle uluslararası kamuoyuna, "Türk toprakları üzerinde Türklerle Kürtlerin barış içinde yaşa- yamadığına" dair intiba verilmiştir.⁴⁰⁰ Şeyh Said İsyani'ndan sonra İngiltere şu- nu söyleyecek noktaya gelmiştir: "*Bırakın Musul'daki Kürtleri kendi Kürtle- rinizle bile kavga ediyorsunuz.*"⁴⁰¹

Ayaklanması başladığı günlerde, Bağdat'taki Fransız Komiserliği Paris'e 40 sayfalık bir rapor gönderdi. Ortadoğu'da, birbiriyle çelişen Fransız-İngiliz çıkarlarını ve buna bağlı olarak Kürt-İngiliz ilişkilerini irdeleyen raporda, Şeyh Sait'ten de söz ediliyor, şu açıklamalar yer alıyordu:

Şeyh Sait, 1918 yılından beri amacı İngiliz Mandası altında bir Kürt devleti kurmak olan İstanbul Kürt Komitesi'ne bağlı olarak çalışmaktadır. Şeyh Sait, 1918'de, Kurdistan Bağımsızlığı Türkiye Komitesi lideri Abdullah Bey tarafından, İngilizlerin Kürt politikasındaki temel unsurlardan olan Binbaşı Noel'le ilişkiye geçirildi...⁴⁰²

Şu gerçek tekrar tekrar vurgulanmalıdır: Kürtler de Süryaniler de Türk toprakları üzerinde ayaklanması istememişlerdir. Tam tersine söz konusu nüfusun çoğunluğu, bu ayaklanması karşı çıkmıştır. Adı geçen ayaknamalar, İngiliz derin devletinin kendi ajanları tarafından kurgulanmış, destekçileri tarafından da uygulanmıştır. Amaç, İngiltere'nin Türk topraklarına müdahalesini kolaylaştırmak, Türkiye'yi zayıf ve azınlıklara karşı tahammülsüz göstermek ve elbette asıl olarak Musul üzerinde kesin hakimiyet kurabilmektir. İngiliz derin devletinin entrikaları başarılı olmuş ve Milletler Cemiyeti İnceleme Komisyonu, Musul hakkında, İngiltere lehine rapor vermiş ve Cemiyet de bu yönde karar almıştır. Meclis'te, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in sarf ettiği, "Milletler Cemiyeti İngiliz şurasından başka bir şey degildir" sözlerinin haklılığı bir kez daha kanıtlanmıştır.⁴⁰³

Musul Defteri Kapanıyor

Milletler Cemiyeti'nin kararından sonra Musul Vilayeti, İngiliz mandasındaki Irak'a bağlanmış, bu mandanın müddeti 5 yıldan 25 yila çıkarılmış ve ekonomik konuların iki ülke arasında antlaşmalar yoluyla çözüme kavuşturması karara bağlanmıştır.

Musul kararının Türkiye aleyhine sonuçlanmasıın belli başlı nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 1- Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olmaması,
- 2- İngiltere'nin Cemiyetin en etkili üyesi olması (hatta Cemiyetin bir İngiliz şarası olarak isimlendirilmesi),

3- İncelemeler yapmak üzere bölgeye gelen Estonyalı generalin, geçici Türkiye-Irak sınırını belirleyen Brüksel Hattı'nın kuzeyine sokulmaması ve böylelikle tarafsız bir inceleme yapılmasına izin verilmemesi,

4- Türkiye'nin Adalet Divanı'na temsilci gönderememesi,

5- İngiliz derin devleti tarafından kasıtlı şekilde başlatılmış olan Şeyh Said İsyani'nın Türkiye'yi zor duruma düşürmesi.

Türkiye, söz konusu kararı kabul etmemiş olmasına rağmen, ortaya çıkan "barış atmosferini" bozmamak ve daha önce kabul etmiş olduğu ahitlere karşı çıkmamak adına kararı tanımk zorunda kalmıştır. O dönemde de çok etkili olan İngiliz derin devletinin Musul konusuna canla başla sahip çıkmaya

**Üstte 1914, altta ise 1918
yılına ait Bağdat
manzaraları**

sı ve görüşmeler sırasında sadece bu konuda kesin taviz vermeme ihtirasında olması da Türk devletini ciddi şekilde zorlamıştır. Bu konu, İngiliz derin devleti için önemlidir; çünkü sonraki yıllarda İngiliz derin devleti, Ortadoğu ve Türkiye üzerindeki kirli planlarını büyük ölçüde Kürtler üzerinden yürütmüştür. Musul meselesi ile başlatılan suni Türk-Kürt ayırımı, bunun başlangıç noktasıdır.

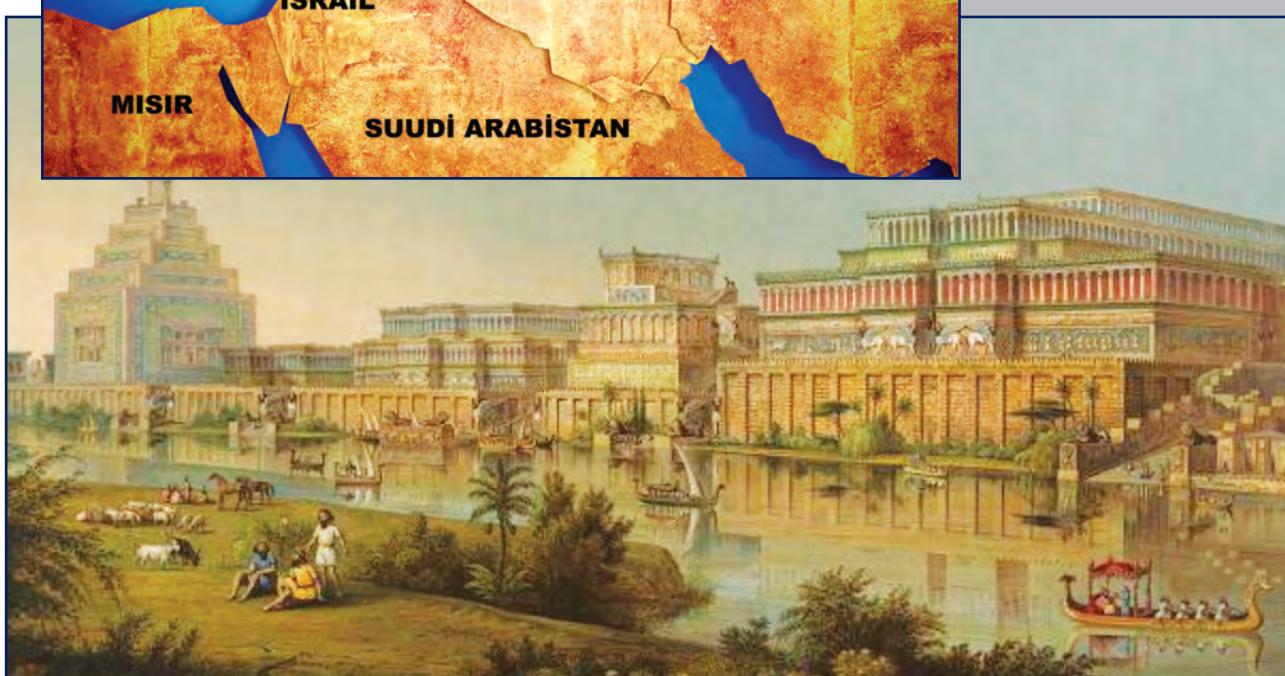
Türkiye, Musul konusunda alınan karar doğrultusunda haksızlığa uğradığını ifade etmişse de, Türk dış politikasının, uyuşmazlıklarla barışçıl yollarla çözme ilkesi bağlamında hareket etmesi nedeniyle bir çatışmadan kaçınmıştır. Türkiye Musul kararına tepkisini, dönemin koşullarına uygun olarak diploması yoluyla göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda 17 Aralık 1925'te Sovyetler Birliği ile Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma, Milli Mücadele döneminde başlayan ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi üzerine bina edilen "doğal bir antlaşma" görünümündedir. Ancak söz konusu antlaşmanın imza tarihinin Milletler Cemiyeti'nin Musul kararının hemen ertesine denk gelmesi bu bakımından manidardır. Bu doğrultuda imzalanan antlaşma, Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921'de imzalanan Dostluk Antlaşması, Sovyet Cumhuriyetleri olan Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ile Türkiye arasında 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Kars Antlaşması ve son olarak Türkiye ile Ukrayna arasında 2 Ocak 1922'de imzalanan Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'nın devamı niteliğindedir. Aynı zamanda Musul kararına da bir tepkidir.

Musul Konusu Ne Mesaj Veriyor?

Lozan'daki Musul görüşmelerini incelerken, İngiliz derin devletinin bu konuda neden baskıcı olduğunu iyi anlamak gerekmektedir. Daha önce hiçbir şekilde var olmayan Kürt meselesi, Lozan Görüşmeleri'nin ardından Musul'un cebren İngiliz himayesi altına girmesinden sonra başlamıştır. İngiliz derin devletinin yüz yıllık planı içinde, "Kürt meselesi" adında sanal bir konuyu Türkiye için günümüze kadar ulaşan bir sorun haline getirmek yer almaktadır. "Türklerin ve Kürtlerin ayrılığı" konusu ilk defa o günlerde gündeme getirilmiş ve adeta gelecekte terör örgütleri tarafından kullanılacak bir planın altyapısı oluşturulmuştur. Türkiye'de ve Musul'da, tüm Kürtler "Türk"

Kendi toprağımız olan Musul üzerinde, sinsice suni bir Kürt sorunu üretilmiştir. (Altta) Musul'un temsili resmi

olduklarını ve "Türkiye'ye" bağlı olduklarını ısrarla dile getirirken ve TBMM'de Kürt mebuslar ısrarla Türklerle Kürtler arasında herhangi bir ayılık-gayrılık olmadığını haykırırken, İngiliz derin devleti bunun tam tersi bir propaganda yapmıştır.

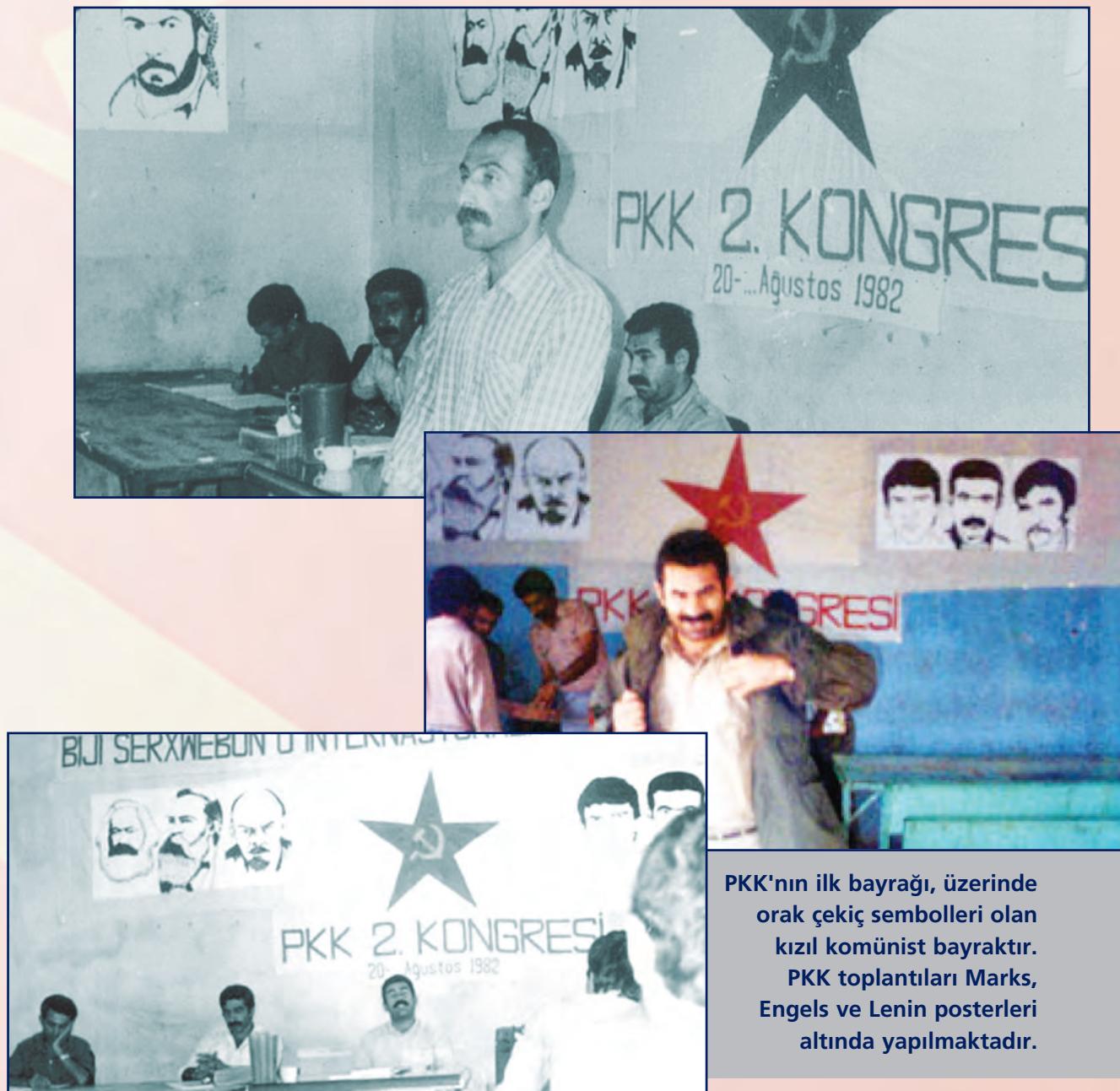
"Kürt sorunu" o yıllarda nasıl suni olarak üretildiyse, bugün de bu meselenin kaynağı sunidir. Bugün böyle bir ayırımın var olduğunu iddia eden ve buna göre ırkçı tavır takınan kişilerin İngiliz derin devletine hizmet etmekte olan ajanlar olduğu unutulmamalıdır. Türkiye tarihinde de bu zihniyetteki kişiler, derin devlet yapılanmalarının içinde yer almış, Kürtlere baskıcı davranışmış ve hatta şiddet uygulayarak Türk toprakları içinde ayrılık yaratmışlardır. Söz konusu kişilerin de İngiliz derin devletinin ajanları olarak varlık sürdürdükleri, Türkiye'de özellikle kutuplaşma ve suni bir azınlık nefreti mey-

dana getirdikleri bugün kesin olarak bilinmektedir. Bu kişilerin provokasyonu, dikkat edilirse bugün her firsatta İngiliz derin devletinin tanıkı yayınları tarafından servis edilmektedir.

Tüm amacı Güneydoğu'da anarşist-komünist bir devlet kurmak ve komün sistemini Kürt kardeşlerimize dayatmak olan Stalinist terör örgütü PKK, ideolojisi gereği hiçbir milli varlığı kabul etmemesine rağmen, şaşılacak şekilde Kürt milliyetçiliği üzerinden propaganda yapmaktadır. Çünkü bu propaganda, İngiliz derin devleti tarafından kollanan ve daima etki alan bulan bir kitle propagandasıdır. Nitekim PKK'ya buaklı veren yine İngiliz derin devleti olmuştur. PKK'nın, özellikle İngiliz derin devleti tarafından müthiş bir koruma altında olması da işte bu nedenle bizleri hiç şaşırtmamaktadır. Musul

sorunu ile başlayan suni Kürt meselesinin, sonraki yüzyıla uzanan derin bir plan olduğunu hatırlatmıştık. PKK ile devam eden bu süreçte baktığımızda, Musul sorununun, İngiliz derin devletinin halen kullanmakta olduğu Kurt kartının başlangıç noktası olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Kürtler, Lozan Görüşmeleri'nde de bizim canımız, parçamız, milletimiz ve büyük bir değerimizdi; şu anda da öyledir. Neyse ki, özellikle Güneydoğu Anadolu'daki Kürt kardeşlerimiz, çabalarımız neticesinde, İngiliz derin devletinin sinsi planlarının farkına varmış durumdadır. Yillardır hiçbir provokasyondan olumsuz etkilenmemiş olan bu halk, şu anda da ne İngiliz derin devletinin ne de PKK'nın hain pusularına itibar etmemektedir. İngiliz derin devleti, Musul entrikalarından bu yana, Kürt kardeşlerimizi bizden ayıramamıştır, bunu asla başaramayacaktır.

Lozan Antlaşması'nda Kapitülasyonlar

Kapitülasyon deyimi genel olarak bir ülkenin, başka bir ülkede yaşayan vatandaşlarının ve konsoloslarının o ülkede sahip oldukları mali, ticari, hukuki, idari vb. ayrıcalıkları ifade etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, bu ayrıcalıkları 16. yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerine ve bu devletlerin vatandaşlarına vermeye başladığında, elbette ki hedefi başkaydı. İmparatorluk yükseliş dönemindeydi; dönemin şartlarına uygun olarak verilmiş bu ayrıcalıkların ekonomiye katkısının olacağı düşündürüyordu. Osmanlı, o dönemde böylesine sakıncalı bir ayrıcalığın ileride nelere mal olacağını hesap edememiştir.

İlk defa Fatih Sultan Mehmet döneminde Venediklilere verilen kapitülasyonlar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransızlara da verilmiş ve ilerleyen dönemlerde başta İngiltere olmak üzere diğer devletlere de tanın-

maya başlanmıştı. Padişahların hayatlarıyla sınırlı olan bu kapitülasyonlar 1740 yılında Fransa ile yapılan anlaşmayla birlikte sürekli kazanmıştı. Bu tarihten sonra, başta İngiltere olmak üzere pek çok ülkeye tanınan kapitülasyonlar, Osmanlı ekonomisi, sanayisi, adli vb. sistemleri için büyük bir problem halini aldı. Söz konusu ticari ve hukuki ayrıcalıklar birikerek ve güçlendirilerek, 19. yüzyıla kadar gelecek ve ciddi sorumlara yol açacaktı. Önceleri tek taraflı olarak ve egemen konumdaki Osmanlı'nın çıkarları gözetilecek verilen bu ayrıcalıklar, sonraları Devlet-i Ali'nin elindeki bazı hakların iki-li anlaşmalarla yabancı devletlere bırakıldığı bir sisteme dönüsecekti.

Bu ayrıcalıkları gerek açıktan, gerekse kapalı kapılar ardından yöneten ve takip edenlerin başında İngiliz derin devleti vardı.

Büyük Britanya'nın Büyük Çıkarları

1820'lere gelindiğinde İngiltere, sanayi devrimini tamamlamış ve Napolion Savaşları sonucunda Fransa'yı yenerek dünya pazarlarında rakipsiz duruma gelmişti. Ancak, aynı yıllarda, sanayi devrimini yaşamakta olan diğer Avrupa ülkeleri korumacı önlemlerle İngiliz mamullerinin kendi pazarlarına girmesini engelliyorlardı. Bu durumda İngiliz sermayesi Avrupa dışındaki ülkelere yöneldi. 1820'lerden 1840'lara kadarki dönemde İngiltere, Latin Amerika'dan Çin'e kadar pek çok ülkede serbest ticaret antlaşmaları imzaladı.⁴⁰⁴ Bu imzalar mümkünse yerel iktidarları kendi yanına alarak, gerektiğinde ise silah gücü kullanarak gerçekleştiriyordu. Örneğin 1839 yılında Çin'in, İngiltere'nin ülkesine afyon satışını yasaklaması üzerine, İngiltere, bu ülkeye savaş ilan etmiştir. Bu savaşı kazanan İngilizler, Çin Hükümeti'ne İngiltere'ye geniş kapitülasyonlar tanıyan antlaşmaları imzalatmıştır.

Ancak tüm bu çabaların sonucu İngiliz derin devletinin beklediği gibi olmadı.

19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da gümrük vergileri genel olarak yükseldi ve 1819-1835 yılları arasında İngiltere'nin dış ticaretinde durgunluk baş gösterdi.⁴⁰⁵ Bu durum ülkenin genç sanayisine ağır zararlar verebilirdi ve derhal yeni pazarlar bulunmalıydı. Gerileme sürecine girmekle birlikte Osmanlı Devleti, geniş toprakları ve zengin halkıyla bu sırada dünyanın en varlıklı ülkelerinden biri durumundaydı. İştah açıcı ve karlı pazar olmaya uygun olan

bu haliyle Osmanlı devleti, İngiliz derin devletinin birden ilgi odağı haline geldi. Bu pazar üzerinde hakimiyet kurmak amacıyla İngiltere, Osmanlı Devleti ile bir serbest ticaret antlaşması imzalayabilmenin her türlü yolunu sonuna kadar zorladı.⁴⁰⁶ İşte kullanılan bu yollar sayesinde 16 Ağustos 1838 tarihinde Osmanlı'yla, daha önce detaylarını gördüğümüz, Baltalimanı Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması imzalandı.

Antlaşmanın içeriği özetle söyleydi:

- 1- Mevcut kapitülasyonlar devam edecek, bu antlaşma ile verilen yeni imtiyazlar eskilerine eklenecekti.
- 2- İngilizler, ülkedeki tarım ve sanayi ürünlerini serbestçe alıp satabileceklerdi.
- 3- Osmanlı Devleti, iç ticarette uyguladığı her türlü tekeli (yed-i vahid) ve ihracat yasaklarını kaldıracaktı.
- 4- Yabancı tüccarlar, bütün Osmanlı ülkesinde en çok gözetilen yerli tüccarlara sağlanan hak ve kolaylıklardan yararlanacaktı.
- 5- İhracattan alınan vergiler %12, ithalattan alınan vergiler ise %5 olacaktı.

1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması, iç ve dış ticaretteki her türlü sınırlamayı kaldırarak yabancı malların ülkeye kolayca girişini ve her türlü yerli malın ise önemli ölçüde dışarı götürülmesini kolaylaştırdı. Osmanlı sanayi ve ticaretini görünürde Avrupa'nın, gerçekte ise İngiltere'nin denetimine soktu.

1838'de kurulan bu ticaret sisteminin en önemli yanı, Osmanlı Devleti'nin dış ticaret üzerindeki egemenlik hakkının büyük bir kısmını geri dönüşü olmamak üzere kaybetmesiydi. Devletin önemli bir kaynağı olan ithalattan ve ihracattan alınan ek vergiler sınırlandırılmış ve Osmanlı, savaş gibi olağanüstü hallerde bu kaynaktan ek gelirler almaktan da mahrum kalmıştı.⁴⁰⁷

Bu süreç sonucunda, Ortadoğu'da İngiliz ticaret hacminde olağanüstü artışlar oldu. Örneğin 1837'de İstanbul'a gelen 432 İngiliz gemisi toplam 86.253 ton mal indirmişken, 1848 yılında bu rakamlar 1.392 gemiyle 358.422 tona yükselmişti. Artış giderek hızlandı ve 1856'da 2.504 gemiyle 898.753 tona ulaştı.⁴⁰⁸ İngiltere, Osmanlı pazarını tam anlamıyla hakimiyet altına almakta; Osmanlı tüccarları ise gittikçe zayıflamaktaydılar.

Ottoman'da Kapitülasyonları Kaldırma Çabaları

Avrupalı Büyük Güçler (Düvel-i Muazzama), zayıflayan Osmanlı'da gitikçe daha fazla nüfuz alanı oluşturmak için tüm güçleriyle bastırıyorlardı. Kapitülasyonlar yüzünden Osmanlı Devleti'nin eli kolu bağlanmıştı. Devlet, kendi gümrüklerini düzenleyemiyordu. Ülkede Türklerden vergi alınıyor, fakat ticaret yapan yabancılardan vergi alınamıyordu. Türk topraklarında yaşayan yabancılar, Türk hukukuna göre muamele göremiyor, Türk mahkemeleri onları yargılayamıyordu. Bu insanlar, ülke içinde milli olan hiçbir şeyin parçası değildiler. Açıka, Osmanlı topraklarında –oldukça ayrıcalıklı olarak– kendi ülkelerinin hukukunu uyguluyor; ticaret yaparak yerli halktan daha fazla para kazanıyor, buna karşın vergiye tabi tutulmuyorlardı. Sağlık sektörü bile, yabancılara tanınmış olağanüstü ayrıcalıklarla doluydu.

Kapitülasyonlar Osmanlı Devleti için açık bir yara gibiydi. Zaman ilerledikçe bu yarayı kapatabilmek için Osmanlı yöneticileri de çeşitli girişimlerin peşine düştüler.

Osmanlı Kabinesi'nde kapitülasyonların kaldırılması yönündeki ilk görüşme, 2 Eylül 1914'te yapıldı ve bu görüşmede, kapitülasyonların kaldırılmasına dair bir muhtıra hazırlanmasına karar verildi.

Bunun ardından, Adliye Nezareti'nde Nazır Pirizade İbrahim Bey başkanlığında bir komisyon oluşturuldu.⁴⁰⁹ Komisyon, 4 Eylül'de kapitülasyonların kaldırılması gereği hakkında sadrazamlığa yazılacak tezkerenin esaslarını kararlaştırdı ve tezkereyi 5 Eylül 1914 günü sundu. Bunun üzerine hükümetin 5 Eylül 1914 tarihli Heyet-i Vükela (Bakanlar Kurulu) toplantısında, gerek iktisadi, gerekse adli tüm kapitülasyonların kaldırılmasına karar verildi.

8 Eylül'de hükümet yeniden toplandı, yazılan nota okundu ve onaylanan metnin 9 Eylül 1914 akşamı başkentteki büyükelçilere tebliğ edilmesi kararlaştırıldı. Yine 8 Eylül günü, Padişah'ın da kapitülasyonların kaldırılması konusundaki iradesi çıktı. İrade metni şu şekilde kaleme alınmıştı:

Memalik-i Osmaniye'de (Osmanlı memleketinde) mukim teba-i ecnebiye (ikamet eden yabancılar) hakkında dahi hukuk-u umumiye-i düvel (devletler genel hukuku) ahkâmi dairesinde muamele olunmak (hükmedilmek) üzere el-yevm (bugün) cari (yürürlükte olan) mali ve iktisadi ve adli ve idari, "kapitülasyon" nâmı altındaki bilcümle imtiyazat-ı ecnebiyenin (yabancılara tannan imtiyazların tümü) ve onlara müteferri (bağlı) veya onlardan mütevelliid (kaynaklanan) bilcümle müsaидat (tüm izinler) ve hukukun fi'mabad (hukukun bundan sonra) ref ve ilgası (kaldırılıp hükümsüz kılınması) meclis-i vükela (meclis vekilleri) kararıyla tensib olunmuştur (uygun görülmüştür). İş bu irade-i seniye (Padişah emri) 18 Eylül 1330 [1 Ekim 1914] tarihinden itibaren meri-iül ahkâm (geçerli) olacaktır.⁴¹⁰

Tam Bağımsızlık İçin Kapitülasyonların Kaldırılması Şarttır

Osmanlı devlet yönetiminin kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırma-ya çalışması, dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde geç kalınmış, fakat son derece mantıklı bir karardı. Yaklaşık 2 ay öncesinde Avrupa'da başlamış bir dünya savaşı vardı ve ateşi her an Osmanlı topraklarına sıçramak üzereydi.

Bu süreç içinde kapitülasyon haklarına sahip olan karşı devletlerin derdi başından aşık olacaktı. Öte yandan İmparatorluğun büyük bir kesiminde bu gelişme büyük bir sevinçle karşılandı. Osmanlı Devleti, sırtına yüklenmiş büyük bir yükten kurtulmuş oluyordu.

Osmancı'ya büyük bir yük olan kapitülasyonlar, 1914 yılında kaldırılmış, fakat I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkışımız kapitülasyonları yeniden karımıza çıkarmıştır. (Altta) I. Dünya Savaşı'nın bittiği yıl, yoksul düşen Osmancı halkına bir hayırsever ekmek dağıtıyor.

Özellikle Avrupa ülkelerinin elçilerinden kapitülasyonların kaldırılması na büyük tepkiler gelmişse de, bu konudan taviz verilmedi. Elbette elçilerin taleplerine göre yeni düzenlemeler yapılmıştı fakat bunlar kesinlikle kapitülasyonlarla verilen ayrıcalıklar gibi değildi. Osmanlı, bu önemli kararın uygulanması ile büyük ve yeni bir adım atmış olacak ve üzerindeki boyunduruktan kurtulacaktı. Fakat bu sevinç kısa sürmüştü. Osmanlı, I. Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmış, bu savaştan yenilgiyle çıkışmış ve 30 Ekim 1918'de yenilmiş bir devlet olarak tekrar başka devletlerin boyunduruğu altına girmiştir. Osmanlı'ya karşı uygulamaya konan ilk maddelerden biri de kapitülasyonlar olacaktı.

Lozan heyeti

Milli Mücadele yıllarında da Mustafa Kemal, kapitülasyonlar konusunu oldukça ciddiye almıştır. Mustafa Kemal Paşa, kongrelerde tam bağımsızlıktan yana tavırlar ortaya koymuştur. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Misak-1 Milli görüşmelerinin yapıldığı (22-28 Ocak 1920) sırada yine kapitülasyonlar tartışılmıştır. Nitekim orada alınan kararların 6. maddesi özetle şöyledir: "...*Milli ve ekonomik gelişmemizi sağlamak amacıyla her devlet gibi tam serbestlik ve bağımsızlığın sağlanması, devamlılığımız için esastır. Bu nedenle siyasi, adli, ticari ve mali gelişmemize engel olacak sınırlamaların kaldırılması gerekmektedir...*"⁴¹¹

İşte bu nedenledir ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün, delegeleri Lozan'a gönderirken taviz kabul etmediği en önemli konulardan biri, kapitülasyonlar konusu olmuştur.

Lozan yolundayken, Avrupa devletlerinin de kapitülasyonların, yani ticari ve adli ayrıcalıkların peşinde olacakları bilinmektedir. Bu nedenle yeni Türk devleti, bu konuda hazırlıklı ve özellikle bağımsızlık ilkesinden taviz vermeden bu konuyu ele alacaktır. Bu konuda karşısındaki en büyük engellerden biri de kuşkusuz, yeni Türk devletinin bağımsızlığını kabul etmeyen yegane ülke olan İngiltere olacaktır.

Lozan Yolunda

Lozan yolunda milli heyete kapitülasyonlar konusunda iletilen izahat son derece kısa ve özdü:

*Kapitülasyonlar asla kabul edilemez. Gerekirse müzakerelerin kesilmesine gitilir.*⁴¹²

Aslında bu konunun çözüme ulaştırılması konusunda büyük zorluklar olacağını herkes tahmin etmekteydi. Söz konusu ayrıcalıkların devam etmesinde, Konferansa katılan veya katılmayan pek çok devletin çıkarları söz konusu idi. Ayrıca bu ayrıcalıklara Batılar, en azından 400 yıldan beri alışmış ve tüm ilişkiler bu temele dayandırılmıştı. Bu nedenle karşı devletler bu konuda işbirliği yapmış gibi ayrıcalıkların devamını istiyorlardı. Bu bakımdan Lozan'da kapitülasyonların tümden tasfiye edilmesi oldukça zor görünüyordu.

Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa'nın; "Bunda bütün müttefikler ve Amerika karşımızda bulunmuşlardır. Biz ise bu meseleyi hayatı davalarımızdan biri sayıyorduk", diyerek meselenin aşılması şart bir konu olduğunu vurgulamıştır.⁴¹³

Karşılıklı Güç Yoklamaları

27 Kasım 1922'de Mali ve Ekonomik İşler Komisyonu kapitülasyonları görüşmek üzere toplandı. İsmet Paşa, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını kısıtlayan tüm sınırlamaların kaldırılmasını istedi. Kapitülasyonların bir milletin bağımsızlığı ile bağdaşmayacağını, Türkiye'deki yabancıların durumunun, tüm uygar ve bağımsız ülkelerde yürürlükte olan genel yasalara benzeyen düzenlemelerle güvence altına alındığını ve Türk delegasyonunun ancak bu ilkeye göre tali komisyonlarda çalışabileceklerini belirtti.⁴¹⁴

Ülkesi, kapitülasyonlardan dolayı büyük ölçüde çıkar sağlayan Fransız delegesi, bunun yerine bir başka sistemin konmasını ısrarla istemekteydi. Ancak o sırada tamamen belirsiz olan bu yeni sistemin, her halükarda yine devletin güvenliğini veya bağımsızlığını zedeleyecek olmasından dolayı, İsmet Paşa bunun kabulünün mümkün olmayacağıını belirtmişti.

Lord Curzon, "kapitülasyonların antlaşma haklarına dayandığını" söylüyor; hatta bu hakların kaldırılmasına "Osmanlı'nın müttefiki olan Almanların bile karşı çıktığını" ifade ediyordu. Ayrıca konuşmasında, tarafların üzerinde anlaşıcağı yeni bir sistem getirilmeden kapitülasyonların kaldırılamayacağını da ifade ediyordu.⁴¹⁵

Türkiye için ne şekilde olursa olsun kapitülasyonları kabul etmeme ana ilke idi. 28 Aralık 1922'de çalışmalar çalışmaza girdi. Karşı tarafın önerileri, Türk egemenliğini ihlal edici bulunduğundan hiç bir şekilde kabul edilmedi. İsmet Paşa bu konuda, "Türkiye'deki yargı sisteminin, dünyada en iyi yönetilen ülkelerin yargı sistemlerinin ayarında olacağını" belirterek savunma yaptı. Bu sistemin değiştirilmesini, yabancı yargıların Türkiye'de görevlendirilmesini ve hatta geçici bir sistemin uygulanmasını ve buna benzer her türlü öneriyi, Türkiye'nin bağımsızlığına karşı bir saldırı olarak niteleyerek kabul etmedi.⁴¹⁶

Bu şartlar altında sürdürülen çalışmalarдан bir sonuç alınamadı. İsmet Paşa ve Türk Heyeti, her ne isimle olursa olsun, bu konuda herhangi bir sınırlamayı kabul etmemiş ve yapılan baskı ve zorlamaları geri çevirmiştir. Konferans 4 Şubat 1923 günü anlaşmazlıkla sona erdi.⁴¹⁷

İkinci Deneme Başlıyor

Lozan Görüşmeleri'nin kesildiği devrede, 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde konuşan Mustafa Kemal, kapitülasyonlar konusunda hiçbir tavizin verilmeyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*Osmalı Devleti hakikatte ve fiilen istiklalden mahrum bir hale getirilmiştir. Bir devlet ki kendi tebaasına koyduğu vergiyi yabancılara koyamaz; bir devlet ki gümruklerini düzenlemeye hakkından yasaklıdır... Ve bir devlet ki yabancılar üzerinde yargı hakkını kullanamaz. Böyle bir devlete bağımsız denilemez...*⁴¹⁸

Bu sözler, kapitülasyonların kaldırılması'nın Türk tarafı açısından mecburi olduğunu tekrar belgeliyordu.

Nitekim Lozan Görüşmelesi'nin, kapitülasyonlar nedeniyle kesintiye uğraması Türk tarafının kararlılığını etkilememiştir. Öyle ki, 10 yıllık savaşın ardından

Lord Curzon ve eşi, İngiliz derin devletinin günümüzde de önemli semboller arasında bulunan "fil" üzerinde gezinti yaparken

dan varını yoğunu kaybetmiş Türk tarafı, tekrar savaş hazırlıkları yapmakтан çekinmedi. Lozan Görüşmeleri'nin kapitülasyonlar nedeniyle kesintiye uğramasıyla Mustafa Kemal, Türk ordusuna savaş hazırlıklarını yapmasını emretti.

Aslında Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması İtilaf Devletleri'nin hiç de işine gelmiyordu. Büyük yıkım getiren I. Dünya Savaşı sonrasında hiçbirinin yeni bir savaşa girmeye niyeti yoktu; keza 4 yıllık korkunç savaş, yeneği de yenileni de harap etmişti. Ayrıca "barıştan yana olmamak", Avrupa ülkelerinin üzerlerine alabileceği bir sorumluluk değildi. Savaştan yorgun düşmüş Batı kamuoyunun barış istemesi, İtilaf Devletleri'nin kapitülasyonlar konusunda daha fazla ısrarcı davranışta bulunmamasında büyük rol oynamıştı. Barış görüşmelerini durdurmak, barışı istemeyen taraf olmakla eşdeğerdi ve böyle bir devletin büyük ölçüde hem kendi halkı hem de diğer devletler tarafından dışlanacağı açıktı. Avrupa, bunu göze alamazdı.

Dahası, 1921'de Türkiye ile dostluk anlaşması imzalamış olan Sovyetler Birliği, eğer tekrar savaş çıkarsa Türkiye'nin yanında savaşa gireceğini duymuştu. Bu durum, İtilaf Devletleri açısından tüm dengeleri değiştirdi.

Bu konuda Türkiye'nin kararlı tutumunu gösteren Batılı devletler, Lozan Konferansı'nın yeniden başlatılması yönünde çalışmalar başlattılar. Böylece Lozan Konferansı'nın ikinci dönemi 23 Nisan 1923'te açıldı. Bu kez Konferansa Lord Curzon ve "eski ünlüler" gelmemiştir. İngiliz Heyeti ve Konferansın başkanı, İstanbul Yüksek Komiseri Horace Rumbold olmuştu.

Kapitülasyonlar, Lozan Konferansı'nı sonuçlandırma konusunda en büyük engeldi. Batılılar, ekonomik çevrelerinden de gelen baskılardan da etkisiyile kapitülasyonlardan vazgeçmek istemiyorlardı. Türkiye ise hiçbir sınırlamayı kabul etmiyordu. Bu nedenle ikinci dönemin açılışından 4 Mayıs'a kadar geçen sürede yapılan görüşme ve tartışmalardan bir sonuca varılamadı. Öteki mali konular da diğer zorlukları oluşturmaya devam etti.

Uzun tartışmalardan sonra, Türkiye için en önemli sorunlardan birisi olan kapitülasyonlar maddesi antlaşmaya konulmak üzere şu şekilde tespit edildi:

*Madde 28: Bu Antlaşmayı imza eden akitlerin her birisi, kendisini ilgilendiren yönde, Türkiye'deki kapitülasyonların her bakımından tam olarak ilgasını (yürürlükten kaldırıldığını) beyan etmeyi kabul ederler.*⁴¹⁹

Bu arada sağlık kapitülasyonları da, İstanbul'da bir doktorluk komitesi şeklinde istenmişse de kabul edilmedi. Sonuçta Türkiye'de 5 yıl müddetle, müşavir unvanı ile üç Avrupalı doktorun karantina işlerinde çalışmasına izin verilecek bir yöntem kabul edildi. Bu gelişme ile sağlık kapitülasyonları da sona ermişti. Beş yıl sonra bu üç yabancı doktorun da görevlerine son verildi ve sağlık işleri de tamamen millileştirildi. Atatürk bu konuyu Nutuk'ta "bu konuda hiçbir kapitüler kayıt yoktu. İstisari mahiyette olmak üzere bir kaç yabancı mütehassisin 5 yıl için hizmetimizi almasını kabul ettik" şeklinde açıklamıştır.⁴²⁰

Böylece Türk heyetinin kesin kararlı tutumu sayesinde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni geçmişin prangasından kurtaracak şekilde kapitülasyonlar ortadan kaldırıldı. Türkiye, tam bağımsızlık ilkesini bu şekilde kazanmakla beraber, İngiliz derin devletinin yıllar süren "sömürge" planını da alt üst etmiştir. İngiliz derin devleti, kurnazca devletlerin içine sızarak ülkeleri ekonomik ve hukuki anlamda hegemonya altına alma planını, yeni Türkiye üzerinde uygulayamamıştır. Bu nedenledir ki Lozan Görüşmeleri'ni sürdürden İngiliz heyeti için kapitülasyon tavizi, büyük bir hezimet olarak karşılmıştır. 14 Nisan 1924 tarihli *Time* dergisi, sonuçlanan Lozan'in ardından şu yorumda bulunmuştur:

Lozan Antlaşması, yüz yıldan fazla süredir İngiliz diplomasisinin ilk göze çarpan başarısızlığıydı.

Aynı yazında, İngiliz derin devletinin kirli planlarının geri teptiği ise şu sözlerle ifade edilmiştir:

*Neticede, Lozan Antlaşması, Türkiye'yi yaka paça Avrupa'dan atmak yerine, Avrupa'yı Türkiye'den attı.*⁴²¹

İngiliz Derin Devletinin Kapitülasyon Planı

Kapitülasyonlar konusunu incelerken, İngiliz derin devletinin, sonraki yüzyılları kapsayacak derin planlar kuran bir yapılanma olduğu gerçeği mutlaka akılda tutulmalıdır. İngiliz derin devleti, Osmanlı imkanlarından faydalananmak için İngiltere'nin aldığı bu ayrıcalıkları zaman içinde genişletmiş, Osmanlı'nın bu konuda iyi niyetinden ve zayıflığından yararlanmış ve daha sonra Osmanlı Devleti içinde bir yapılanma oluşturmuştur. Öyle ki, bu yapılanma içinde Osmanlı topraklarında yabancıların mahkemeleri hüküm sürmekte, Osmanlı toprakları yabancılar tarafından parsellemekte ve alınıp satılmakta ve yine Osmanlı toprakları üzerinde en iyi sağlık hizmetleri yabancı doktorlar tarafından yabancılara sunulmaktadır. Türk vatanında Türklerden daha ayrıcalıklı hale gelen söz konusu yabancılar, doğrudan devleti yağmalamakta ve tümüyle Osmanlı kanunlarından bağımsız bir hayat yaşamaktadırlar. Bu kişiler, Türk tacirlerinden daha fazla haklara sahip oldukları için ülkedeki tüm ticareti yürütmüşlerdir. Bu sistem, İngiliz derin devletinin yıllar içinde geliştirdiği sinsi planın uygulamasıdır. Bugün sömürge ülkelerinde veya İngiliz derin devletinin nüfuz ettiği diğer ülkelerde de görülen bu sinsi yapılanma, Osmanlı'nın kendi içine kadar girmiş, devlet sistemini ele geçirmiş ve kendi hegemonyasını kurmuştur. İngiliz derin devleti, bu sistemi koz olarak kullanarak ülke içinde rahatça ajanlar yerleştirebilmiştir. Bu durum, öylesine sistemli şekilde gerçekleşmiştir ki, yeni Türk Devleti, bu virüsü bünyesinden atmak için olağanüstü bir savaş vermiştir.

Bugün Ortadoğu'da, özellikle de Afrika'da, İngiliz derin devletinin himayesindeki ülkelere bakıldığından, derin devletin, bu ülkelerin tüm kaynaklarını kullanıp zenginleştiğine, sömürülen ülke halklarınınsa açıktan ve yok-sulluktan perişan olduklarına şahit oluruz. Bu, İngiliz derin devletinin bilindik politikasıdır. Osmanlı üzerinde kapitülasyonlar ile kurgulanan sistem de bu olmuştur. Fakat Allah, Türk milleti üzerinde bu oyuna izin vermemiştir ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yı ve dönemin yürekli Türk insanlarını ve sile ederek İngiliz derin devleti hegemonyasını durdurmuştur. Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'ni içten sömürme sisteminin farklı adıdır. Mutlaka bertaraf edilmesi gereken bu bela, Lozan Görüşmeleri'nin önemli bir zaferidir.

Geçmişte olduğu gibi bugün de
özellikle Afrika'da sömürülen
ülkeler gitgite fakirleşmekte ve
kritikla boğuşmakta, sömürenler
ise zenginleşmekte dirler.

Onlar, Allah'ın tuzağından güvende mi idiler? Allah'ın bir tuzak kurmasından, hırsana uğrayan bir topluluktan başkası (akılsızca) güvende olmaz. (Araf Suresi, 99)

Ona bir düzen (tuzak) kurmak istediler, fakat Biz onları daha çok hırsana uğrayanlar kıldık. (Enbiya Suresi, 70)

İngiliz Hegemonyasını Reddeden İmanlı Türk Halkı

Türklerin Lozan'da elde ettiği bu zaferi kendine yediremeyen İngiliz liderler, imzaların atılmasıından sonra "kendilerini rahatlatmak için" çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. İngiliz derin devleti, Lozan'da olmasa da sonrasında Türkiye diye bir devletin kalmayağına yönelik hayalini her fırsatta dile getirmiştir.

Lozan Görüşmeleri'nin büyük kısmını yürüten İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Lozan'da imzaların atılmasıından sadece dokuz gün sonra, İngiltere'nin Paris ve Roma büyükelçilerine gönderdiği talimatta, Türkiye'nin küçük bir devlet olduğunu, Müttefiklerin Türkiye'ye büyükelçi göndermemelerini ve maslahatgizar gibi çok düşük düzeyli bir temsilci göndermenin uygun olabileceğini söylemiştir.⁴²²

Lozan'ın imzalarının atılmasıından sadece 21 gün sonra ise, İstanbul'daki İngiliz diplomat Sir Nevile Meyrick Henderson Londra'ya gönderdiği raporda, şu sözleri sarf etmiştir:

*Türkiye küçülmüş, yoksul düşmüş ve nüfus kaybetmiştir. Büyüklük, zenginlik ve nüfus bakımından önemsiz olan Türkiye gibi bir memlekete büyükelçi göndermek fazla olabilir... Bugünkü Türk Hükümeti ayakta duramazsa -ki uzun zaman ayakta duramaz kanaatindeyim- o zaman İngiliz Büyükelçiliği hangi şehirde olursa Türk Hükümeti de oraya gelecektir. Bizim desteğimizle sürükleneceği kaçınılmaz. Bu anarşide şimdiki hükümet düşecek ve bizimle işbirliği yapacak yeni bir hükümet işbaşına gelecektir.*⁴²³

İngiliz Yüksek Komiser Vekili
Sir Nevile Meyrick Henderson

Henderson'un kendine böylesine özgüvenle sarf ettiği sözleri kuşkusuz boşuna değildir. Keza, İngiliz derin devleti, Türkiye üzerinde uygulamaya çalıştığı sinsi stratejiyi pek çok ülke üzerinde uygulamış ve neredeyse tümünde devletler, tipki Henderson'un dediği gibi, eninde sonunda İngiliz derin devletin talimatlarına göre şekillenmişlerdir. Henderson'un hesaba katmadığı asıl konu ise, Atatürk'ün ve Türk milletinin hiç yılmayan azmi ve imanıdır. Böylesine büyük bir lider ve imanlı bir millete sahip Türk devleti

İşgal yıllarında su kuyruğundaki Türk halkı

üzerinde kimsenin pranga vuracak gücü kalmamıştır. Lozan öncesinde ve sonrasında böylesine üst perdeden konuşan İngiliz derin devlet temsilcileri, zaman ilerledikçe imanlı millete karşı güçlerinin yetmeyeceğini anlamışlardır. Gladstone'un 1800'lerde, "*Türkleri yenmek için ellerinden Kur'an'ı almak gerektigine*" dair ifadeleri, imanlı milletin asla yenilmeyeceğinin, İngilizler tarafından aslında 19. yüzyıldan beri biliniyor olduğunu göstermektedir.

Türkiye, Hz. Mehdi (as)'ın zuhur edeceği mübarek bir ülke; İstanbul, bu zuhurun gerçekleşeceği mübarek bir şehirdir. Hz. Mehdi (as) da, onun çıkışacağı kutlu bölge de daima Allah'in koruması altında olacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin kaderinde, sinsi derin devletlerin oyununa gelme, bölünme ve parçalanma yoktur. Türkiye üzerindeki hiçbir sinsi plan başarılı olamamıştır ve başarılı olması mümkün değildir. Türkiye üzerinde planlar geliştiren İngiliz derin devletinin elemanları bu gerçeği daima akıllarında tutmalıdır.

Şüphesiz Allah, (müsriklerin saldırısı ve sinsi tuzaklarını) iman edenlerden uzaklaştırmaktadır. Gerçekten Allah, hain ve nankör olan kimseyi sevmez.
(Hac Suresi, 38)

SONUÇ

Gerçek Üst Akıl

Ingiliz derin devleti, tarih boyunca deccali sistemin öncülüğünü yapmış ve hükümetlerin, hukukun, devlet politikalarının, liderlerin üzerinde bir güç olarak davranışmıştır. Gerçek liderler barış için çabalarken, o savaşçı-karışık; ülkeler kalkınıp gelişme aşamasındayken, onları bölüp parçalamış, isyanlar ve darbelerle istikrarsızlaşmış; dostluk içinde yaşayan kardeş toplumları düşmanlığa sürüklemiştir. Kararların üzerinde, savaşların arkasında, her türlü fitnenin geri planında hep o "üst akıl" varlığını göstermiştir. Tarih boyunca hiç kimse ve hiçbir sistem, bu üst akılın, yani İngiliz derin devletinin fitnesine karşı koyamamış, bunu engelleyememiştir.

Ta ki bugüne kadar.

İngiliz derin devleti, yıllardır mücadele etmek için hazırlık yaptığı büyük gerçek ile karşılaşmak üzeredir. Bu gerçek, Hz. Mehdi (as)'ın zuhurudur. Yıllardır bu zuhura kendince set olabilmek için hazırlık yapmış, bu uğurda dünya coğrafyasını değiştirmiş, imparatorlukları yıkmış, kardeşi kardeşe kırdırmıştır. Kendi sinsi yöntemleriyle başarı elde edebileceğini sanmıştır; oysa sahte başarısı bir Kurtarıcının çıkışını engelleyememiştir. Hz. Mehdi (as), şu anda yeryüzündedir ve dünya onun zuhuruna çok yakında şahit olacaktır.

İngiliz derin devleti, tarihinde belki de ilk defa başarısızdır. Çünkü, her türlü fitnenin temelindeki bu üst akıl, her üst akılın üzerinde bir Akıl olduğundan habersizdir. Tüm zihinlere hakim olan, her planın planlayıcısı olan gerçek üst Akıl, Yüce Rabbimiz Allah'tır. Hiçbir güç, Allah'ın planının önüne geçemez ve geçmeyecektir. Allah'ın tuzağı, kurulan bütün tuzaklardan daha büyuktur.

İngiliz derin devletinin bugüne kadar elde ettiği zafer kimseyi aldatmamalıdır. Yapılan hiçbir plan, Allah'tan bağımsız değildir. Allah, söz konusu fitne odaklarına sadece zaman tanımış, bu dönem içinde deccal, kendini belli etmiştir. Her zaman mutlak gücün kendisinde olduğunu zanneden İngiliz derin devleti, aslında tüm kontrolün Yüce Allah'ta olduğunu artık anlayacaktır. Kaderin akışına karşı koyamayacak, Mehdiyetin hakim olduğu bir

dünyada oyun oynayamayacaklarını çok yakında göreceklerdir. Mehdiyetin sevgi ve barış rüzgarı, İngiliz derin devletinin deccali vahşetini eritecek, deccaliyete teslim olmuş zihinleri eğitecek ve dünyaya hakim olacaktır.

Bu nedenle telaş etmeye gerek yoktur. Dikkatli bakan her göz, Mehdiyetin önündeki tüm engellerin birer birer kalktığını görebilir. İngiliz derin devletinin fitneleri de çok yakında sona erecektir. Metafizik işleyen bu dünyaya Allah, mutlaka, inananların ve iyilerin zaferini getirecektir.

Allah, yazmıştır: "Andolsun, Ben galip geleceğim ve elçilerim de." Gerçekten Allah, en büyük kuvvet sahibidir, güçlü ve üstün olandır. (Mücadele Suresi, 21)

1800'lerin
sonlarından
İstanbul
manzaraları

EK BÖLÜM

Evrim Aldatmacası

Evrim teorisi, yani Darwinizm, Yaratılış gerçeğini reddetmek amacıyla ortaya atılmış, ancak başarılı olamamış bilim dışı bir safsatadan başka bir şey değildir. Evrim teorisi Eski Mısır'dan ve Sümerlerden bu yana gelen, kainatı ve canlılığı tesadüfle açıklayan putperest bir hırafedir, bilimle hiçbir bağlantısı yoktur. Canlılığın, cansız maddelerden tesadüfen olduğunu iddia eden bu teori, evrende ve canlılarda çok açık bir düzen bulunduğuunu bilim tarafından ispat edilmesiyle ve evrimin hiçbir zaman yaşanmadığını ortaya koyan 700 milyona yakın fosilin bulunmasıyla čürümüştür. Üstelik, evrim teorisi hayatın temel yapı taşı olan tek bir proteinin oluşumunu dahi açıklamaktan acizdir. Proteinin kendi kendine tesadüfen oluşmasının imkansız olduğu bilim tarafından ortaya konmuştur. Böylece Allah'ın tüm evreni ve canlıları yaratmış olduğu gerçeği, bilim tarafından da kanıtlanmıştır. Bugün evrim teorisini ayakta tutmak için dünya çapında yürütülen propaganda, sadece bilimsel gerçeklerin çarpıtılmasına, taraflı yorumlanması, bilim görüntüsü altında söylenen yalanlara ve yapılan sahtekarlıklara dayalıdır.

Ancak bu propaganda, gerçeği gizleyememektedir. Evrim teorisinin bilim tarihindeki en büyük yanlışlığı olduğu, son 20-30 yıldır bilim dünyasında giderek daha yüksek sesle dile getirilmektedir. Özellikle 1980'lerden sonra yapılan araştırmalar, Darwinist iddiaların tamamen yanlış olduğunu ortaya koymuş ve bu gerçek pek çok bilim adamı tarafından dile getirilmiştir. Biyoloji, biyokimya, paleontoloji, genetik, zooloji, arkeoloji gibi farklı alanlardan çok sayıda bilim adamı, Darwinizm'in geçersizliğini görmekte, canlıların kökenini Yaratılış gerçeğiyle açıklamaktadırlar.

Evrim teorisinin çöküşünü ve Yaratılış'in delillerini diğer pek çok çalışmamızda bütün bilimsel detaylarıyla ele aldık ve almaya devam ediyoruz. Ancak konuyu, taşıdığı büyük önem nedeniyle, burada da özetlemekte yarar vardır.

Darwin'i Yıkan Zorluklar

Evrim teorisi, tarihi Eski Mısır'a, Sümerler'e kadar uzanan pagan bir öğretili olmakla birlikte, kapsamlı olarak 19. yüzyılda yeniden gündeme geldi. Teoriyi bilim dünyasının gündemine sokan en önemli gelişme, Charles Darwin'in 1859 yılında yayınlanan *Türlerin Kökeni* adlı kitabıydı. Darwin bu kitapta dünya üzerindeki farklı canlı türlerini Allah'ın ayrı ayrı yarattığı gerçekine kendince karşı çıkyordu. Darwin'in yanılıglarına göre, tüm türler ortak bir hayali atadan geliyorlardı ve zaman içinde küçük değişimlerle farklılaşmışlardır.

Darwin'in teorisi, hiçbir somut bilimsel bulguya dayanmıyordu; kendisinin de kabul ettiği gibi sadece söyle bir "mantık yürütme" idi. Hatta Darwin'in kitabındaki "Teorinin Zorlukları" başlıklı uzun bölümde itiraf ettiği gibi, teori pek çok önemli soru karşısında açık veriyordu.

Darwin, teorisinin önündeki zorlukların gelişen bilim tarafından aşılacağını, yeni bilimsel bulguların teorisini güçlendireceğini umuyordu. Bunu kitabında sık sık belirtmişti. Ancak gelişen bilim, Darwin'in umutlarının tam aksine, teorinin temel iddialarını birer birer yıktı.

Darwinizm'in bilim karşısındaki yenilgisi, üç temel başlıkta incelenebilir:

- 1) Teori, hayatın yeryüzünde ilk kez nasıl ortaya çıktığını asla açıklamamaktadır.
- 2) Teorinin öne sunduğu "evrim mekanizmaları"nın,其实te evrimleştirici bir etkiye sahip olduğunu gösteren hiçbir bilimsel bulgu yoktur.
- 3) Fosil kayıtları, evrim teorisinin öngörülerinin tam aksine bir tablo ortaya koymaktadır.

Bu bölümde, bu üç temel başlığı ana hatları ile inceleyeceğiz.

Aşılamayan İlk Basamak: Hayatın Kökeni

Evrim teorisi, tüm canlı türlerinin, bundan yaklaşık 3.8 milyar yıl önce dünyada hayali şekilde tesadüfen ortaya çıkan tek bir canlı hücreden geldiklerini iddia etmektedir. Çamur birikintisi içinden koful, mitokondri, lizozom, golgi cisimciği gibi çok sayıda kompleks organelden oluşan hücrenin nasıl meydana geldiği, tek bir hücrenin nasıl olup da milyonlarca kompleks canlı türünü oluşturduğu ve eğer gerçekten bu tür bir evrim gerçekleşmişse neden bunun izlerinin fosil kayıtlarında bulunamadığı, teorinin açıklayamadığı sorular vardır. Ancak öncelikle, iddia edilen evrim sürecinin ilk basamağı üzerinde durmak gereklidir. Sözü edilen o "ilk hücre" nasıl ortaya çıkmıştır?

Evrim teorisi, Yaratılış'ı cahilce reddettiği için, o "ilk hücre"nin, hiçbir plan ve düzenleme olmadan, doğa kanunları içinde kör tesadüflerin ürünü olarak meydana geldiğini iddia eder. Yani teoriye göre, cansız madde tesadüfler sonucunda ortaya canlı bir hücre çıkarmış olmalıdır. Ancak bu, bilinen en temel biyoloji kanunlarına aykırı bir iddiadır.

**Charles Darwin'in 24 Kasım 1859'da
yayınlanan kitabı *Türlerin Kökeni***

"Hayat Hayattan Gelir"

Darwin, kitabında hayatın kökeni konusundan hiç söz etmemiştir. Çünkü onun dönemindeki ilkel bilim anlayışı, canlıların çok basit bir yapıya sahip olduğunu varsayıyordu. Ortaçağ'dan beri inanılan "spontane jenerasyon" adlı teoriye göre, cansız maddelerin tedüfen biraraya gelip, canlı bir varlık oluşturabileceklerine inanılıyordu. Bu dönemde böceklerin yemek artıklarından, farelerin de buğdaydanoluştugu yaygın bir düşünceydi. Bunu ispatlamak için de ilginç deneyler yapılmıştı. Kirli bir pavarın üzerine biraz buğday konmuş ve biraz beklenliğinde bu karışımından farelerin oluşacağı sanılmıştı.

Etlerin kurtlanması da hayatın cansız maddelerden türeyebildiğine bir delil sayılıyordu. Oysa daha sonra anlaşılacaktı ki, etlerin üzerindeki kurtlar kendiliklerinden oluşmuyorlar, sineklerin getirip bıraktıkları gözle görülmeyen larvalardan çıkıyorlardı. Darwin'in *Türlerin Kökeni* adlı kitabını yazdığı dönemde ise, bakterilerin cansız maddeden oluşabildikleri inancı, bilim dünyasında yaygın bir kabul göründü.

Oysa Darwin'in kitabının yayınlanmasından beş yıl sonra, ünlü Fransız biyolog Louis Pasteur, evrime temel oluşturan bu inancı kesin olarak çürüttü. Pasteur yaptığı uzun çalışma ve deneyler sonucunda verdiği sonucu şöyle özetlemiştir: "**Cansız maddelerin hayat oluşturabileceği iddiası artık kesin olarak tarihe gömülmüştür.**" (Sidney Fox, Klaus Dose, *Molecular Evolution and The Origin of Life*, New York: Marcel Dekker, 1977, s. 2)

Evrimsinin savunucuları, Pasteur'ün bulgularına karşı uzun süre direndiler. Ancak gelişen bilim, canlı hücrenin kompleks yapısını ortaya çıksamıştır, hayatın kendiliğinden oluşabileceği iddiasının geçersizliği daha da açık hale geldi.

Fransız biyolog Louis Pasteur

20. Yüzyıldaki Sonuçsuz Çabalar

20. yüzyılda hayatın kökeni konusunu ele alan ilk evrimci, ünlü Rus biyolog Alexander Oparin oldu.

Oparin, 1930'lu yıllarda ortaya attığı birtakım tezlerle, canlı hücrenin tesadüfen meydana gelebileceğini ispat etmeye çalıştı. Ancak bu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanacak ve Oparin şu itirafı yapmak zorunda kalacaktı: **"Maalesef hücrenin kökeni, evrim teorisinin tümünü içine alan en karanlık noktayı oluşturmaktadır."** (Alexander I.

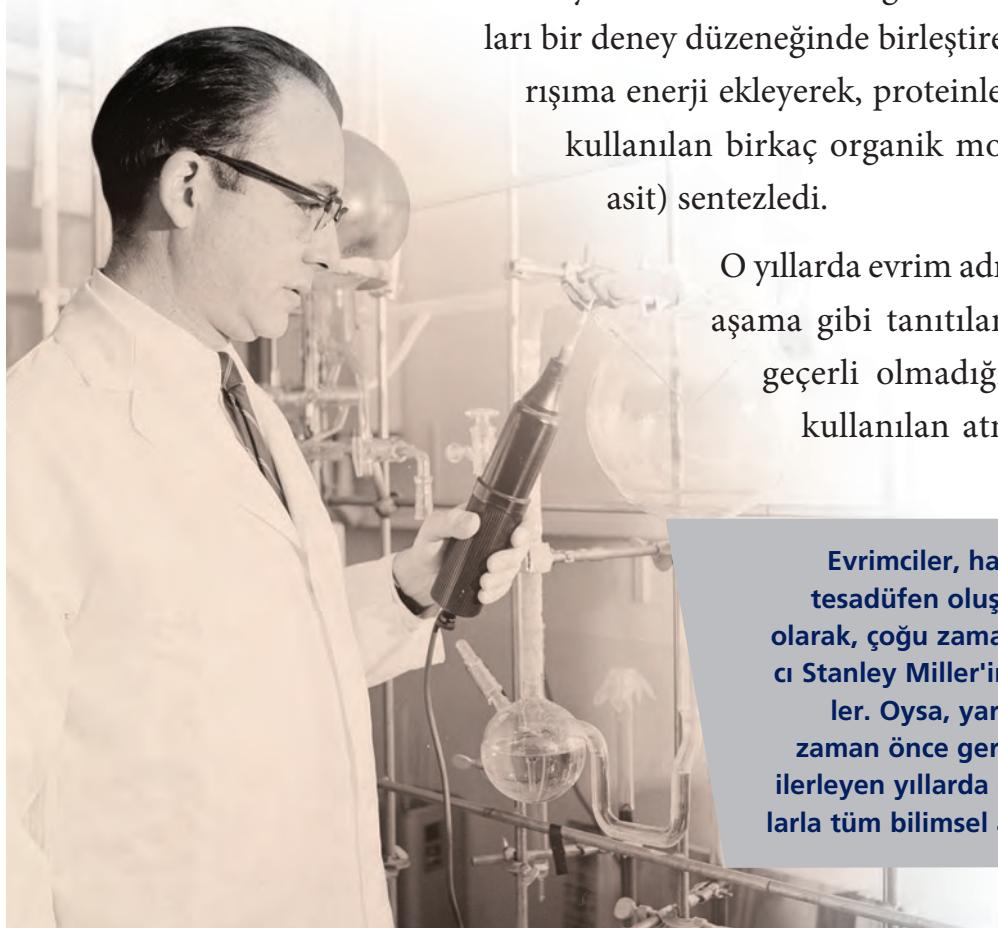
Oparin, *Origin of Life*, (1936) New York, Dover Publications, 1953 (Reprint), s. 196)

Rus biyolog Alexander Oparin

Oparin'in yolunu izleyen evrimciler, hayatın kökeni konusunu çözüme kavuşturacak deneyler yapmaya çalışılar. Bu deneylerin en ünlüsü, Amerikalı kimyacı Stanley Miller tarafından 1953 yılında düzenlendi. Miller, ilkel dünya atmosferinde olduğunu iddia ettiği gazları bir deney düzeneğinde birleştirerek ve bu karışımı enerji ekleyerek, proteinlerin yapısında kullanılan birkaç organik molekül (amino asit) sentezledi.

O yıllarda evrim adına önemli bir aşama gibi tanıtılan bu deneyin geçerli olmadığı ve deneyde kullanılan atmosferin ger-

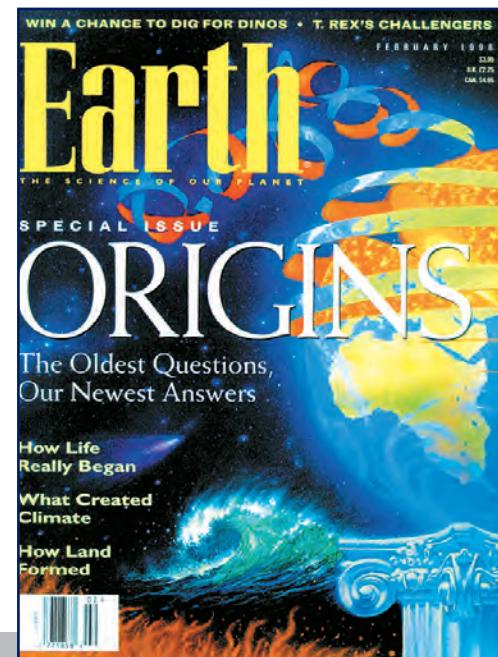
Evrimevler, hayatın ilkel dünyada tesadüfen oluştuğu iddiasına delil olarak, çoğu zaman Amerikalı kimyacı Stanley Miller'in deneyini gösterirler. Oysa, yarımadan fazla bir zaman önce gerçekleştirilen deney, ilerleyen yıllarda ortaya çıkan bulgularla tüm bilimsel anlamını yitirmiştir.

çek dünya koşullarından çok farklı olduğu, ilerleyen yıllarda ortaya çıkacaktı. ("New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life", *Bulletin of the American Meteorological Society*, c. 63, Kasım 1982, s. 1328-1330)

Uzun süren bir sessizlikten sonra Miller'in kendisi de kullandığı atmosfer ortamının gerçekçi olmadığını itiraf etti. (Stanley Miller, *Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules*, 1986, s. 7)

Hayatın kökeni sorununu açıklamak için 20. yüzyıl boyunca yürütülen tüm evrimci çabalar hep başarısızlıkla sonuçlandı. San Diego Scripps Enstitüsü'nden ünlü jeokimyacı Jeffrey Bada, evrimci Earth dergisinde 1998 yılında yayınlanan bir makalede bu gerçeği şöyle kabul eder:

Bugün, 20. yüzyılı geride bırakırken, hala, 20. yüzyıla girdiğimizde sahip olduğumuz en büyük çözülmemiş problemle karşı karşıyayız: Hayat yeryüzünde nasıl başladı? (Jeffrey Bada, Earth, Şubat 1998, s. 40)

Tanınmış evrimci kaynakların da kabul ettiği gibi, hayatın kökeni konusu, evrim teorisi için en büyük açmazdır.

Hayatın Kompleks Yapısı:

Tek Bir Protein Dahi Tesadüfen Oluşamaz

Evrimcilerin hayatın kökeni konusunda bu denli büyük bir açmaza girmelerinin başlıca nedeni, Darwinistlerin en basit zannettikleri canlı yapıların bile olağanüstü derecede kompleks özelliklere sahip olmasıdır. Canlı hücresi, insanoğlunun yaptığı bütün teknolojik ürünlerden daha komplekstir. Öyle ki, bugün dünyanın en gelişmiş laboratuvarlarında bile cansız maddeler bir araya getirilerek canlı bir hücre, hatta hücreye ait tek bir protein bile üretilememektedir.

Bir hücrenin meydana gelmesi için gereken şartlar, rastlantılarla açıklanamayacak kadar fazladır. Ancak bunu detaylarıyla açıklamaya bile gerek yoktur. Evrimciler daha hücre aşamasına gelmeden çıkmaza girerler. Çünkü hücrenin yapı taşlarından biri olan **proteinlerin tek bir tanesinin dahi tesadüfen meydana gelmesi ihtimali matematiksel olarak "0"dır.**

Bunun nedenlerinden başlıcası bir proteinin oluşması için başka proteinlerin varlığının gereklidir ki bu, bir proteinin tesadüfen oluşma ihtimalini tamamen ortadan kaldırır. Dolayısıyla tek başına bu gerçek bile evrimcilerin tesadüf iddiasını en baştan yok etmek için yeterlidir. Konunun önemi açısından özetle açıklayacak olursak,

- 1. Enzimler olmadan protein sentezlenemez ve enzimler de birer protein dir.**
- 2. Tek bir proteinin sentezlenmesi için 60'a yakın enzim görevi gören proteinin hazır bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla proteinlerin varlığı için proteinler gereklidir.**
- 3. Proteinleri sentezleyen enzimleri DNA üretir. DNA olmadan protein sentezlenemez. Dolayısıyla proteinlerin oluşabilmesi için DNA da gereklidir.**
- 4. Protein sentezleme işleminde hücredeki tüm organellerin önemli görevleri vardır. Yani proteinlerin oluşabilmesi için, eksiksiz ve tam işleyen bir hücrenin tüm organelleri ile var olması gerekmektedir.**

Hayatın başlangıcı konusunun evrimciler için açıklanamaz olduğunu, evrimci bilim yazarı Brian Switek şu şekilde itiraf etmiştir:

Hayatın nasıl başladığı doğanın en kalıcı gizemlerinden biridir. (Brian Switek, "Debate bubbles over the origin of life", Nature, 13 Şubat 2012)

Harvardlı kimyager George Whitesides ise, Amerikan Kimya Topluluğu tarafından kendisine en üst düzey ödül olan Priestley Madalyası verilirken yaptığı konuşmasında, şu itirafi yapmıştır:

Yaşamın kökeni. Bilimdeki en büyük problemlerden biridir. ... Çoğu kimyager, benim gibi, hayatın prebiyotik Dünya'daki moleküllerin karışımlarından, spontane olarak ortaya çıktığını inanır. Nasıl? Hiçbir fikrim yok. (George M. Whitesides, "Revolutions In Chemistry: Priestley Medalist Geor-

ge M. Whitesides' Address", *Chemical and Engineering News*, 85: 12-17
(March 26, 2007)

Hücrenin çekirdeğinde yer alan ve genetik bilgiyi saklayan DNA molekülü ise, muazzam bir bilgi bankasıdır. İnsan DNA'sının içerdiği bilginin, eğer kağıda dökülmeye kalkılsa, 500'er sayfadan oluşan 900 ciltlik bir kütüphane oluşturacağı hesaplanmaktadır.

Bu konuda evrimciler açısından çok ilginç bir açmaz daha vardır: DNA, yalnız birtakım özelleşmiş proteinlerin (enzimlerin) yardımı ile eşlenebilir. Ama bu enzimlerin sentezi de ancak DNA'daki bilgiler doğrultusunda gerçekleşir. Birbirine bağımlı olduklarından, eşlemenin meydana gelebilmesi için ikisinin de aynı anda var olmaları gereklidir. Bu ise, hayatın kendiliğindenoluştugu senaryosunu yerle bir etmektedir. San Diego California Üniversitesi'nden ünlü evrimci Prof. Leslie Orgel, *Scientific American* dergisinin Ekim 1994 tarihli sayısında bu gerçeği şöyle itiraf eder:

Canlı hücrelerinin çekirdeğinde yer alan DNA, dört ayrı molekülün farklı dizilimlerinden oluşan bir bilgi bankasıdır. Canlıya ait bütün fiziksel özelliklerin şifreleri buradadır. İnsan DNA'sı kağıda döküldüğünde, ortaya yaklaşık 900 ciltlik bir ansiklopedi çıkacağı hesaplanmaktadır. Böylesine olağanüstü bir bilgi, tesadüf kavramını tümüyle geçersiz kılmaktadır.

*Son derece kompleks yapılara sahip olan proteinlerin ve nükleik asitlerin (RNA ve DNA) aynı yerde ve aynı zamanda rastlantısal olarak oluşmaları aşırı derecede ihtimal dışıdır. Ama bunların birisi olmadan diğerini elde etmek de mümkün değildir. Dolayısıyla insan, yaşamın kimyasal yollarla ortaya çıkışının asla mümkün olmadığı sonucuna varmak zorunda kalmaktadır. (Leslie E. Orgel, *The Origin of Life on Earth*, *Scientific American*, c. 271, Ekim 1994, s. 78)*

Kuşkusuz eğer hayatın kör tesadüfler neticesinde kendi kendine ortaya çıkması imkansız ise, bu durumda hayatın yaratıldığını kabul etmek gereklidir. Bu gerçek, en temel amacı Yaratılış'ı reddetmek olan evrim teorisini açıkça geçersiz kılmaktadır.

Evrimin Hayali Mekanizmaları

Darwin'in teorisini geçersiz kılan ikinci büyük nokta, teorinin "evrim mekanizmaları" olarak öne sürdüğü iki kavramın da其实te hiçbir evrim-leştirici güç sahip olmadığına anlaşılmış olmasıdır.

Darwin, ortaya attığı evrim iddiasını tamamen "doğal seleksiyon" mekanizmasına bağlamıştı. Bu mekanizmaya verdiği önem, kitabının isminden de açıkça anlaşılıyordu: *Türlerin Kökeni, Doğal Seleksiyon Yoluyla...*

Doğal seleksiyon, doğal seçme demektir. Doğadaki yaşam mücadeleleri içinde, doğal şartlara uygun ve güçlü canlıların hayatı kalacağı düşüncesine dayanır. Örneğin yırtıcı hayvanlar tarafından tehdit edilen bir geyik sürüsünde, daha hızlı koşabilen geyikler hayatı kalacaktır. Böylece geyik sürüsü, hızlı ve güçlü bireylerden oluşacaktır. Ama elbette bu mekanizma, geyikleri evrimleştirmez, onları başka bir canlı türüne, örneğin atlara dönüştürmez.

Dolayısıyla doğal seleksiyon mekanizması hiçbir evrimleştirici gücü sahip değildir. Darwin de bu gerçeğin farkındaydı ve *Türlerin Kökeni* adlı kitabında "**Faydalı değişiklikler oluşmadığı sürece doğal seleksiyon hiçbir şey yapamaz**" demek zorunda kalmıştı. (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition*, Harvard University Press, 1964, s. 184)

Lamarck'ın Yanılıgısı

Peki bu "faydalı değişiklikler" nasıl oluşabilirdi? Darwin, kendi dönemin ilkel bilim anlayışı içinde, bu soruyu Lamarck'a dayanarak cevaplamaya çalışmıştı. Darwin'den önce yaşamış olan Fransız biyolog Lamarck'a göre, canlılar yaşamaları sırasında geçirdikleri fiziksel değişiklikleri sonraki nesle aktarıyorlar, nesilden nesile biriken bu özellikler sonucunda yeni türler ortaya çıkıyordu. Örneğin Lamarck'a göre zürafalar ceylanlardan türemişlerdi, yüksek ağaçların yapraklarını yemek için çabalarken nesilden nesile boyunları uzamıştı.

Darwin de benzeri örnekler vermiş, örneğin Türlerin Kökeni adlı kitabıında, yiyecek bulmak için suya giren bazı ayıların zamanla balinalara dönüştüğünü iddia etmiştir. (Charles Darwin, *The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition*, Harvard University Press, 1964, p. 184.)

Ama Mendel'in keşfettiği ve 20. yüzyılda gelişen genetik bilimiyle kesinleşen kalıtım kanunları, kazanılmış özelliklerin sonraki nesillere aktarılması efsanesini kesin olarak yıktı. Böylece doğal seleksiyon "tek başına" ve dolayısıyla tümüyle etkisiz bir mekanizma olarak kalmış oluyordu.

Lamarck zürafaların, ceylan benzeri hayvanlardan türediklerini ve yüksek ağaçların yapraklarını yemek için çabalarken nesilden nesile boyunları uzadığını iddia etmiştir. Fakat Lamarck'ın bu iddiası bilimsel bulgular tarafından yalanlandı ve yanlış bir varsayımdır olarak tarihe geçti.

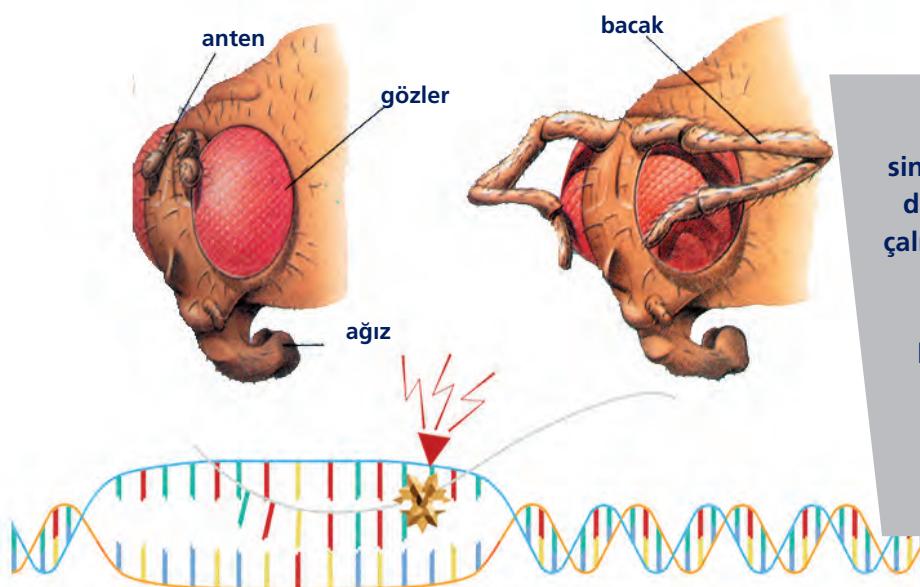
Neo-Darwinizm ve Mutasyonlar

Darwinistler ise bu duruma kendilerince bir çözüm bulabilmek için 1930'ların sonlarında, "Modern Sentetik Teori"yi ya da daha yaygın ismiyle neo-Darwinizm'i ortaya attılar. Neo-Darwinizm, doğal seleksiyonun yanına "faydalı değişiklik sebebi" olarak mutasyonları, yani canlıların genlerinde radikal değişim gibi dış etkiler ya da kopyalama hataları sonucunda oluşan bozulmaları ekledi. Bugün de hala bilimsel olarak geçersiz olduğunu bilmelerine rağmen, Darwinistlerin savunduğu model neo-Darwinizmdir. Teori, yeryüzünde bulunan milyonlarca canlı türünün, bu canlıların, kulak, göz, akciğer, kanat gibi sayısız kompleks organlarının "mutasyonlara", yani genetik bozukluklara dayalı bir süreç sonucunda olduğunu iddia etmektedir. Ama teoriyi çaresiz bırakın açık bir bilimsel gerçek vardır: **Mutasyonlar canlılarıがらşırmaz, aksine her zaman için canlılara zarar verirler.** Çernobil, Hiroshima, Nagazaki'de meydana gelen dehşet verici görüntüler tam olarak mutasyonların meydana getirdiği sonuçlardır. Düzungün yapıdaki organizmalar mutasyonların etkisiyle ölmüş veya şiddetli zarar görmüştür.

Bunun nedeni çok basittir: DNA çok kompleks bir düzene sahiptir. Bu molekül üzerinde oluşan herhangi bir tesadüfi etki ancak zarar verir. Amerikalı genetikçi B. G. Ranganathan bunu şöyle açıklar:

Mutasyonlar küçük, rasgele ve zararlıdır. Çok ender olarak meydana gelirler ve en iyi ihtimalle etkisizdirler. Bu üç özellik, mutasyonların evrimsel bir gelişme meydana getiremeyeceğini gösterir. Zaten yüksek derecede özelleşmiş bir organizmada meydana gelebilecek rastlantısal bir değişim, ya etkisiz olacaktır ya da zararlı. Bir kol saatinde meydana gelecek rasgele bir değişim kol saatini geliştirmeyecektir. Ona büyük ihtimalle zarar verecek veya en iyi ihtimalle etkisiz olacaktır. Bir deprem bir şehri geliştirmez, ona yıkım getirir. (B. G. Ranganathan, *Origins?*, Pennsylvania: *The Banner of Truth Trust*, 1988, p. 7.)

Darwinistlerin iddiasına göre, mutasyon, vücutun her yerinde orantılı ve birbirine uyumlu değişiklikler yapmak zorundadır. Örneğin evrimcilerin iddiasına göre rastgele mutasyonlarla sağ tarafta iddia ettikleri şekilde bir kulak oluştuysa, sol tarafta da rastgele mutasyonların aynı simetride aynı şe-

Evrimciler yüzeyinin başından beri sinekleri mutasyona uğratarak, faydalı mutasyon örneği oluşturmaya çalıştırırlar. Ancak on yıllarca süren bu çabaların sonucunda elde edilen tek sonuç, sakat, hastalıkli ve kusurlu sinekler oldu. Solda: Normal bir meyve sineğinin kafası. Sağda: Mutasyona uğramış diğer bir meyve sineği.

de duyan, aynı özelliklere sahip ikinci bir kulağı oluşturmazı gereklidir. Örs, çekiç, üzengi her birinin aynı şekilde mükemmel olarak eşit şekilde meydana gelmesi gereklidir. Rastgele mutasyonların, kalp kapakçılarını iki tarafta da aynı şekilde oluşturmazı; bütün kapakçıları, kulakçıları eşit uyumda, hatasız, tam yerli yerinde ve aynı anda meydana getirmesi gereklidir. Vücutun her bir organında bunun bu simetri ve düzen sağlanmadığı takdirde büyük çelişkiler olur. Bir kulağı ters, bir dişi farklı, tek gözü alındıda tek gözü burunda garipliği ortaya çıkar. Canlılıkta ise böyle bir dengesizlik yoktur. Darwinistlerin iddiasına göre mutasyonların her şeyi simetrik ve uyumlu şekilde meydana getirmesi geremektedir. Oysa mutasyonların tümü zarar getirir. Geçmişte, mutasyonların % 99'unun zararlı, % 1'inin etkisiz olduğu kabul edilmektedir. Oysa yeni yapılan araştırmalar, DNA'nın protein kodlamayan bölgelerinde gerçekleşen ve bu nedenle de zararsız olduğu sanılan %1 oranındaki mutasyonların da uzun vadede zarar getirdiğini ortaya koymuş ve bu nedenle bilim adamları bu mutasyonlara "sessiz mutasyon" adını vermişlerdir. **Mutlak zararlı olan mutasyonların ise akılçıl, uyumlu, simetrik, organları aynı anda meydana getirebilmeleri imkansızdır.**

Mutasyonlar düzgün bir yapıya adeta makinalı tüfekle ateş etmek gibidir. Sağlam bir şeyin üzerine ateş açılması o yapıyı tamamen ortadan kaldırır. Tek bir tanesinin etkisiz kalması veya vücuttaki mevcut bir enfeksiyonu yakarak iyileştirmesi bir şeyi değiştirmemektedir. Organizma zaten kendisine isabet eden 99 mermi ile yerle bir olmuştur.

Ulusal Bilimler Akademisi üyesi Lynn Margulis, mutasyonların net zararlı etkileri ile ilgili şu itirafı yapmıştır:

Yeni mutasyonlar yeni türler oluşturmaz; sakat yavrular oluşturur. (Lynn Margulis, quoted in Darry Madden, UMass Scientist to Lead Debate on Evolutionary Theory, *Brattleboro (Vt.) Reformer*, 3 Şubat 2006). Margulis, 2011 yılındaki bir röportajında ise mutasyonların organizmayı değiştirdiğine ve bu yolla yeni türler ortaya çıktığına dair "hiçbir delil olmadığını" şu sözlerle vurgulamıştır:

Neo-Darwinistler, mutasyonlar gerçekleştiğinde ve bir organizmayı değiştirdiğinde, yeni türlerin ortaya çıktığını söylerler. Bana da defalarca, rastgele mutasyonların yeni türleri oluşturan evrimsel değişikliğe yol açtığı öğretildi. Buna inandım; ta ki delil arayana dek... (Lynn Margulis quoted in "Lynn Margulis: Q + A," *Discover Magazine*, Nisan 2011, s. 68)

Evrimci Lynn Margulis'in de itiraf ettiği gibi rastgele mutasyonların yeni türleri oluşturan evrimsel değişikliğe yol açlığına dair tek bir delil yoktur.

Nitekim bugüne kadar hiçbir yararlı, yani genetik bilgiyi geliştiren mutasyon örneği gözlemlenmedi. Tüm mutasyonların zararlı olduğu görüldü. Anlaşıldı ki, evrim teorisinin "evrim mekanizması" olarak gösterdiği mutasyonlar, gerçekte canlıları sadece tahrip eden, sakat bırakan genetik olaylardır. (İnsanlarda mutasyonun en sık görülen etkisi de kanserdir.) Elbette tahrip edici bir mekanizma "evrim mekanizması" olamaz. Doğal seleksiyon ise, Darwin'in de kabul ettiği gibi, "tek başına hiçbir şey yapamaz." Bu gerçek bizlere doğada hiçbir "evrim mekanizması" olmadığını göstermektedir. Evrim mekanizması olmadığını göre de, evrim denen hayali süreç yaşanmış olamaz.

Fosil Kayıtları: Ara Formlardan Eser Yok

Evrim teorisinin iddia ettiği senaryonun yaşanmamış olduğunu en açık göstergesi ise fosil kayıtlarıdır.

Evrim teorisinin bilim dışı iddiasına göre bütün canlılar birbirlerinden türemişlerdir. Önceden var olan bir canlı türü (ki bu türün de nasıl ortaya çıktıği konusunda evrimcilerin bir açıklaması yoktur), zamanla bir diğerine dönüşmüş ve bütün türler bu şekilde ortaya çıkmışlardır. Teoriye göre bu ha-

yali dönüşüm yüz milyonlarca yıl süren uzun bir zaman dilimini kapsamış ve kademe kademe ilerlemiştir.

Bu durumda, iddia edilen uzun dönüşüm süreci içinde sayısız "ara türler"in oluşmuş ve yaşamış olmaları gereklidir.

Örneğin geçmişte, balık özelliklerini taşımalarına rağmen, bir yandan da bazı sürüngen özelliklerini kazanmış olan yarı balık-yarı sürüngen canlılar yaşamış olmalıdır. Ya da sürüngen özelliklerini taşıırken, bir yandan da bazı kuş özelliklerini kazanmış sürüngen-kuşlar ortaya çıkış olmalıdır. Bunlar, bir geçiş sürecinde oldukları için de, sakat, eksik, kusurlu canlılar olmalıdır. Evrimciler geçmişte yaşamış olduklarına inandıkları bu hayali varlıklara "ara-geçiş formu" adını verirler.

Eğer gerçekten bu tür canlılar geçmişte yaşamışlarsa bunların sayılarının ve çeşitlerinin milyonlarca hatta milyarlarca olması gereklidir. Ayrıca bu garip canlıların kalıntılarına mutlaka fosil kayıtlarında rastlanması gereklidir. Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde bunu şöyle açıklamıştır:

Eğer teorim doğruysa, türleri birbirine bağlayan sayısız ara-geçiş çeşitleri mutlaka yaşamış olmalıdır... Bunların yaşamış oldukları kanıtları da sadece fosil kalıntıları arasında bulunabilir. (Charles Darwin, The Origin of Species, New York: D. Appleton and Company s. 161)

Ancak bu satırları yazan Darwin, bu ara formların fosillerinin bir türlü bulunamadığının da farkındaydı. Bunun, teorisi için büyük bir açmaz oluşturduğunu görüyordu. Bu yüzden, *Türlerin Kökeni* kitabının "Teorinin Zorlukları" (Difficulties on Theory) adlı bölümünde şöyle yazmıştır:

Eğer gerçekten türler öbür türlerden yavaş gelişmelerle türemișse neden sayısız ara geçiş formuna rastlamıyoruz? Neden bütün doğa bir karmaşa halinde değil de tam olarak tanımlanmış ve yerli yerinde? Sayısız ara geçiş formu olmalı, fakat niçin yeryüzünün sayılamayacak kadar çok katmanında gömülü olarak bulamıyoruz?.. (Charles Darwin, The Origin of Species, New York: D. Appleton and Company s. 154, 155)

Niçin her jeolojik yapı ve her tabaka böyle bağlantılılarla dolu değil? (Charles Darwin, The Origin o Species, s. 246)

YAŞAYAN FOSİLLER EVRİMİ YALANLIYOR

Fosil kayıtları, canlıların, sahip oldukları tüm özelliklerle bir anda var oldukları ve en küçük bir değişiklik geçirmeyenlerini göstermektedir. Balıklar hep balık, böcekler hep böcek, sürüngenler hep sürüngen olarak var olmuştur. Türlerin aşama aşama evrimleştiği iddiasının bilimsel hiçbir geçerliliği yoktur.

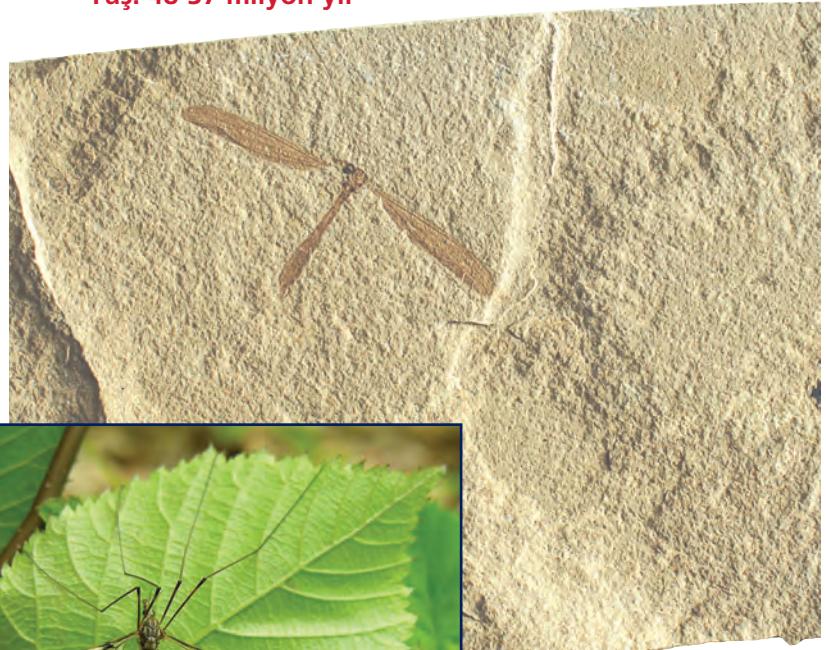
Deniz Kestanesi
Dönem: Paleozoik zaman,
Karbonifer dönemi
Yaş: 295 milyon yıl

Güneş Balığı
Dönem: Senozoik
zaman, Eosen dönemi
Yaş: 54 – 37 milyon yıl

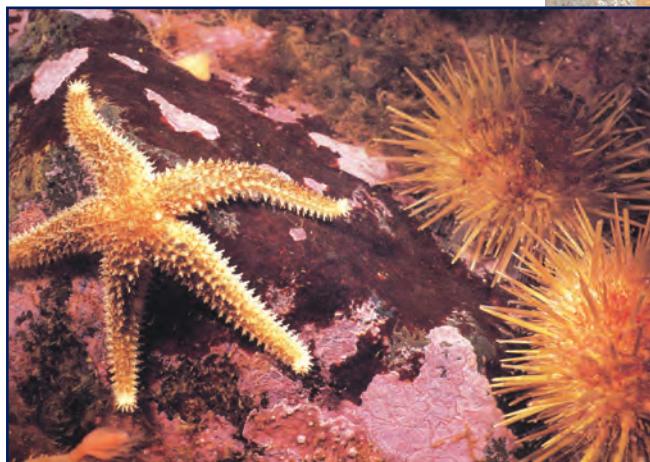
Çayır Sivrisineği

Dönem: Senozoik zaman, Eosen dönemi
Yaş: 48-37 milyon yıl

Deniz Yıldızı

Dönem: Paleozoik zaman,
Ordovisyen dönemi
Yaş: 490 – 443 milyon yıl

Huş AĞacı Yaprağı

Dönem: Senozoik
zaman, Eosen dönemi
Yaş: 50 milyon yıl

Köpüklü Ağustos Böceği

Dönem: Mezozoi
zaman, Kretase dönemi
Yaş: 125 milyon yıl

Sekoya Yaprağı

Dönem: Senozoik
zaman, Eosen dönemi
Yaş: 50 milyon yıl

Darwin'in Yıkılan Umutları

Ancak 19. yüzyılın ortasından bu yana dünyanın dört bir yanında hummalı fosil araştırmaları yapıldığı halde bu ara geçiş formlarına rastlanamamıştır. Yapılan kazılarda ve araştırmalarda elde edilen bütün bulgular, evrimcilerin beklediklerinin aksine, canlıların yeryüzünde birdenbire, eksiksiz ve kusursuz bir biçimde ortaya çıktıklarını göstermiştir.

Ünlü İngiliz paleontolog (fosil bilimci) Derek V. Ager, bir evrimci olmasına karşın bu gerçeği şöyle itiraf eder:

Sorunumuz şudur: Fosil kayıtlarını detaylı olarak incelediğimizde, türler ya da sınıflar seviyesinde olsun, sürekli olarak aynı gerçekle karşılaşırız; kademeli evrimle gelişen değil, aniden yeryüzünde oluşan gruplar görürüz. (Derek V. Ager, "The Nature of the Fossil Record", Proceedings of the British Geological Association, c. 87, 1976, s. 133)

Yani fosil kayıtlarında, tüm canlı türleri, aralarında hiçbir geçiş formu olmadan eksiksiz biçimleriyle aniden ortaya çıkmaktadırlar. Bu, Darwin'in öngörülerinin tam aksıdır. Dahası, bu canlı türlerinin yaratıldıklarını gösteren çok güçlü bir delildir. Çünkü bir canlı türünün, hiçbir sözde farklı tür atası olmadan, bir anda ve kusursuz olarak ortaya çıkmasının tek açıklaması, o türün yaratılmış olmasıdır. Bu gerçek, ünlü evrimci biyolog Douglas Futuyma tarafından da kabul edilir:

Yaratılış ve evrim, yaşayan canlıların kökeni hakkında yapılabilecek yegane iki açıklamadır. Canlılar dünya üzerinde ya tamamen mükemmel ve eksiksiz bir biçimde ortaya çıkmışlardır ya da böyle olmamıştır. Eğer böyle olmadıysa, bir değişim süreci sayesinde kendilerinden önce var olan bazı canlı türlerinden evrimleşerek meydana gelmiş olmalıdırlar. Ama eğer eksiksiz ve mükemmel bir biçimde ortaya çıkmışlarsa, o halde sonsuz güç sahibi bir akıl tarafından yaratılmış olmaları gerekdir. (Douglas J. Futuyma, *Science on Trial*, New York: Pantheon Books, 1983, s. 197)

Günümüzde yaklaşık 700 milyon fosil elde edilmiştir. Tüm bu fosiller, canlıların yeryüzünde eksiksiz ve mükemmel bir biçimde ortaya çıktılarını göstermektedir. Fosiller, "Biz evrim geçirmedik" demektedir. Yani "türlerin kökeni", Darwin'in sandığının aksine, evrim değil Yaratılıştır.

İnsanın Evrimi Masası

Evrim teorisini savunanların en çok gündeme getirdikleri konu, insanın kökeni konusudur. Bu konudaki Darwinist iddia, insanın sözde maymunsu birtakım yaratıklardan geldiğini varsayar. 4-5 milyon yıl önce başladığı varsayılan bu süreçte, insan ile hayali ataları arasında bazı "ara form"ların yaşadığı iddia edilir. Gerçekte tümüyle hayali olan bu senaryoda dört temel "kategori" sayılır:

- 1- *Australopithecus*
- 2- *Homo habilis*
- 3- *Homo erectus*
- 4- *Homo sapiens*

Evrimciler, insanların sözde ilk maymunlu atalarına "güney maymunu" anlamına gelen "*Australopithecus*" ismini verirler. Bu canlılar gerçekten soyu tükenmiş bir maymun türünden başka birsey değildir. Lord Solly Zuckerman ve Prof. Charles Oxnard gibi İngiltere ve ABD'den dünyaca ünlü iki anatominin *Australopithecus* örnekleri üzerinde yaptıkları çok geniş kapsamlı çalışmalar, bu canlıların sadece soyu tükenmiş bir maymun türüne ait olduklarını ve insanlarla hiçbir benzerlik taşımadıklarını göstermiştir. (Solly Zuckerman, *Beyond The Ivory Tower*, Toplinger Publications, New York, 1970, 75-14; Charles E. Oxnard, "The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt", *Nature*, vol. 258, 389)

Evrimciler insan evriminin bir sonraki safhasını da, "homo" yani insan olarak sınıflandırırlar. İddiaya göre homo serisindeki canlılar, *Australopithecuslar*'dan daha gelişmişlerdir. Evrimciler, bu farklı canlılara ait fosilleri ardı ardına dizerek hayali bir evrim şeması oluştururlar. Bu şema hayalidir, çünkü其实te bu farklı sınıfların arasında evrimsel bir ilişki olduğu asla ispatlanamamıştır.

Evrimciler "*Australopithecus* > *Homo habilis* > *Homo erectus* > *Homo sapiens*" sıralamasını yazarken, bu türlerin her birinin, bir sonrakının atası olduğu izlenimini verirler. Oysa paleoantropologların son bulguları, *Australopithecus*, *Homo habilis* ve *Homo erectus*'un dünya'nın farklı bölgelerinde ay-

nı dönemlerde yaşadıklarını göstermektedir. (Alan Walker, *Science*, c. 207, 1980, s. 1103; A. J. Kelso, *Physical Anthropology*, 1. baskı, New York: J. B. Lippincott Co., 1970, s. 221; M. D. Leakey, *Olduvai Gorge*, c. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1971, s. 272)

Dahası *Homo erectus* sınıflamasına ait insanların bir bölümü çok modern zamanlara kadar yaşamışlar, *Homo erectus* ve *Homo sapiens* aynı ortamda yan yana bulunmuşlardır. (Jeffrey Kluger, "Not So Extinct After All", *Time*, 24 Haziran 2001)

Bu ise elbette bu sınıfların birbirlerinin ataları oldukları iddiasının geçersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Harvard Üniversitesi paleontologlarından Stephen Jay Gould, kendisi de bir evrimci olmasına karşın, Darwinist teorinin içine girdiği bu çırpmazı şöyle açıklar:

*Eğer birbiri ile paralel bir biçimde yaşayan üç farklı hominid (insanımı) çizgisi varsa, o halde bizim soy ağacımıza ne oldu? Açıkta ki, bunların biri diğerinden gelmiş olamaz. Dahaşı, biri diğeriley karşılaştırıldığında evrimsel bir gelişme trendi göstermemektedirler. (S. J. Gould, *Natural History*, c. 85, 1976, s. 30)*

Kısacası, medyada ya da ders kitaplarında yer alan hayali birtakım "yarı maymun, yarı insan" canlıların çizimleriyle, yani sırf propaganda yoluyla ayakta tutulmaya çalışılan insanın evrimi senaryosu, hiçbir bilimsel temeli olmayan bir masaldan ibarettir. Bu konuyu uzun yıllar inceleyen, özellikle Australopithecus fosilleri üzerinde 15 yıl araştırma yapan İngiltere'nin en ünlü ve saygın bilim adamlarından Lord Solly Zuckerman, bir evrimci olmasına rağmen, ortada maymunsu canlılardan insana uzanan gerçek bir soy ağacı olmadığı sonucuna varmıştır.

Zuckerman bir de ilginç bir "bilim skalası" yapmıştır. Bilimsel olarak kabul ettiği bilgi dallarından, bilim dışı olarak kabul ettiği bilgi dallarına kadar bir yelpaze oluşturmuştur. Zuckerman'in bu tablosuna göre en "bilimsel" -yani somut verilere dayanan- bilgi dalları kimya ve fiziktir. Yelpazede bunlardan sonra biyoloji bilimleri, sonra da sosyal bilimler gelir. Yelpazenin en ucunda, yani en "bilim dışı" sayılan kısmda ise, Zuckerman'a göre, telepati, altıncı his gibi "duyum ötesi algılama" kavramları ve bir de "insanın evrimi" vardır! Zuckerman, yelpazenin bu ucunu şöyle açıklar:

Objektif gerçekliğin alanından çıkip da, biyolojik bilim olarak varsayılan bu alanlara -yani duyum ötesi algılamaya ve insanın fosil tarihinin yorumlanması- girdiğimizde, evrim teorisine inanan bir kimse için herşeyin mümkün olduğunu görüyoruz. Öyle ki teorilerine kesinlikle inanan bu kimselerin çelişkili bazı yargıları aynı anda kabul etmeleri bile mümkünündür. (Solly Zuckerman, Beyond The Ivory Tower, New York: Toplinger Publications, 1970, s. 19)

İşte insanların evrimi masalı da, teorilerine körük körüne inanan birtakım insanların buldukları bazı fosilleri ön yargılı bir biçimde yorumlamalarından ibarettir.

Müslüman Neden Evrimci Olamaz?

Bazı Müslümanlar, 1940-50'lerin bilgisileyle evrimin bilim tarafından desteklenen bir teori olduğunu zannederek, "Müslümanlar Darwin'den çok önce evrimi biliyorlardı" gibi garip bir mantık örgüsüyle kendilerince İslamlı evrimi bağdaştırmaya çalışmaktadır. Bu mantık, ciddi bir bilgisizliğin ürünüdür. Bilim evrimin geçersiz olduğunu ispatlamıştır. Bilimin gösterdiği gerçek Yaratılış'tır.

Müslümanın iman ettiği ve Kur'an'da haber verilen, her şeyi Allah'ın yarattığı gerçeğidir. Dolayısıyla bir Müslümanın, Eski Mısır ve Sümerler devrinden kalan putperest bir hurafe olan ve her şeyi tesadüflerle açıklayan evrim teorisi ile aynı şeyi savunuyor olması mümkün değildir.

Elbette Allah dileseydi canlıları evrimle de yaratabilirdi. Ancak Kur'an'da bu yönde bir bilgi yer almamakta, evrimcilerin öne sürdüğü gibi türlerin aşama aşama oluşumunu destekleyecek hiçbir ayet bulunmamaktadır. Eğer böyle bir yaratılış şekli olsaydı, bunu, Kur'an ayetlerinde detaylı açıklamaları ile görmemiz mümkün olurdu. Ancak tam tersine Kur'an'da canlılığın ve evrenin Allah'ın "Ol" emriyle mucizevi şekilde var edildiği bildirilmektedir:

Gökleri ve yeri (bir örnek edinmeksızın) yaratandır. O, bir işin olmasına karar verirse, ona yalnızca "Ol" der, o da hemen olur. (Bakara Suresi, 117)

Kur'an'da bildirilen gerçek insanın yoktan, en güzel biçimde yaratıldığıdır:

Doğrusu, Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık. (Tin Suresi, 4)

Gökleri ve yeri hak olmak üzere yarattı ve size düzenli bir biçim (suret) verdi; suretlerinizi de güzel yaptı. Dönüş O'nadır. (Tegabün Suresi, 3)

Hz. Adem (as) ve Tüm İnsanlar, Daha Kainat

Yaratılmadan Zer Aleminde Vardır

Allah Kur'an'da kainat yaratılmadan önce insanları zer aleminde var ettiğini ve hepsinden söz aldığıını bildirmiştir:

Hani Rabbin, Adem oğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şahidler kılmıştı: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti de) onlar: "Evet (Rabbimizsin), şahid olduk" demişlerdi. (Bu,) Kıyamet günü: "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. (Araf Suresi, 172)

Göründüğü gibi ayette, kainat henüz var edilmeden önce insanların yaratıldığı, kusursuz ve tam olarak var oldukları ve Allah'a söz verdikleri bildirilmiştir. Ayetteki bilgiye göre, kainat henüz yoktur ama konuşan, duyan, söz veren, tüm uzuvları ve fiziksel özellikleriyle tam insanlar vardır.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ
شَهَدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

Ayetin Arapçası ise şöyledir:

"Ve iz ehaze rabbuke min beni âdeme min zuhûrihim zurriyyetehum ve eş-hedehum alâ enfusihim, e lestu birabbikum, kâlû belâ, şehidnâ, en tekûlû yevmel kiyâmeti innâ kunnâ an hâzâ gâfilîn(gâfilîne)."

ve iz ehaz : ve çıktıgı, aldığı zaman

(İz: Hani, hatırla, o halde, öyleyse, o vakit, zaman, ...diğerde,diğer vakit, çünkü, zira,diğer için, sebebiyle)

rabbu-ke: senin Rabbin

min beni âdeme: Âdemoğullarından

min zuhûri-him: onların sırtlarından

zurriyyete-hum: onların zürriyetlerini, onların soyları, onların nesilleri

ve eşhede-hum: ve onları şahit tuttu

alâ enfusi-him: nefslerinin (kendilerinin) üzerine

e lestu: ben değil miyim?

bi rabbi-kum: sizin Rabbiniz

kâlû: dediler

belâ: evet

şehid-nâ: biz şahit olduk

en tekûlû: demeniz, demenize karşı (dememeniz için)

yevme el kiyâmeti: kiyâmet günü

innâ: muhakkak ki biz, gerçekten biz

kun-nâ: biz olduk, ... idik

an hâzâ: bundan

gâfilîne: gâfiller, habersiz olanlar

Ayette geçen 'zürriyyet' kelimesi bu ayetin dışında Kur'an-ı Kerim'de 18 yerde daha geçmektedir. Bu kelimenin kullanıldığı tüm ayetlerde ise anlamı,

İslam alimlerinin ittifakıyla, "insan nesli"dir. Bu ayette de, Adem'in zürriyeden yani Hz. Adem (as)'ın soyundan, yani dünyada yaşamış ve yaşayacak tüm insanlardan bahsedilmektedir. Zira, sadece Hz. Adem (as)'ın kendisinden alınan bir ahid söz konusu olsaydı, "hani Rabbin Adem'den ahid almıştı" ifadesi kullanılırdı. Ayette geçen 'hani Rabbin Adem' oğullarından ahid almıştı' ifadesiyle, Hz. Adem (as)'in zürriyeti, yani tüm insanlar kast edilmektedir.

Ayetin başında yer alan 'iz / hatırla o zamanı, hani' ifadesi ise, Hz. Adem (as)'in zürriyetine yani tüm insanlığa olan bu hitabın olduğu zamanını gösterir. 'İz' kelimesi geçmişte olan bir olay hakkında kullanılan zaman edatıdır. Anlamı da 'geçmişte olan bu olayı hatırla'dır. Söz konusu olan tüm insanların geçmişte, henüz kainat yaratılmadan önce verdikleri sözdür.

Kuran'ın bir başka ayetinde ise insanların iki defa ölüp dirildikleri haber verilir:

Dediler ki: "Rabbimiz, bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin; biz de günahlarımıza itiraf ettik. Şimdi çıkış için bir yol var mı?" (Mümin Suresi, 11)

İşte bu ayette bildirilen ilk ölüm ve dirilme, zer aleminde insanlar söz verdikten sonra bir nevi ölmeleri, sonra Allah'ın anne ve babayı vesile edip can vermesi ve dünyaya gelmeleri, yani dirilmeleridir. İkinci ölüm ise dünyadaki bildiğimiz fiziksel vefat olacak, ahirette de ikinci kez dirilme gerçekleşektir.

Kuran'da evrimle yaratılmış olduğunu iddia edenlerin, "aşama aşama insan oluştı" iddiaları bu durumda tamamen geçersizdir. **İnsan dünyada aşama aşama oluşmamıştır. Zer aleminde tüm insanlar Hz. Adem (as) ve diğer peygamberler vardır.** Hz. Adem (as)'in ve diğer insanların bir takım evrimsel süreçlerden geçerek bugünkü insan olduğu iddiası doğru değildir.

Hz. Adem (as) önce tüm insanlar gibi zer aleminde vardır, sonra cennette yaratılmış, sonra da dünyaya gönderilmiştir:

Hani Rabbin melekler: "Gerçekten Ben, çamurdan bir beşer yaratacağım" demişti. **"Onu bir biçimde sokup, ona ruhumdan üflediğim zaman siz onun için hemen secdeye kapanın. (Sad Suresi, 71-72)**

Fakat Şeytan, oradan ikisinin ayağını kaydırıldı ve böylece onları içinde bu-

lündükleri durumdan çıktı. Biz de: 'Kiminiz kiminize düşman olarak inin, sizin için yeryüzünde belli bir vakte kadar bir yerleşim ve meta vardır' dedik. (Bakara Suresi, 36)

Bir başka Kur'an ayetinde ise tüm insanların zer aleminde Allah'a verdikleri söz şöyle bildirilir:

Allah'ın überinizdeki nimetini ve: "İşittik ve itaat ettik" dediğinizde sizi, kendisiyle bağlı olduğu sözünü (misakını) anın. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz Allah, sinelerin özünde olanı bilendir. (Maide Suresi 7)

Zer aleminde Allah'a söz verenler evrcimlerin iddia ettiği gibi yarımlar, uzuvaları tam gelişmemiş, yarı insan yarı başka varlıklar değildir. Tam ve şur sahibi insanlardır. Bu gerçek, Kur'an'da evrimle yaratılmış olmadığını açık bir ispatıdır.

Evrimi Savunan Müslümanlar, Meleklerin ve

Cinlerin Yaratılışını Açıklayamazlar

İnsanın evrimle gelişim gösterdiğini iddia eden kişilere, meleklerin ve cinlerin nasıl yaratıldığı sorulduğunda ise cevapları "Allah yoktan yarattı" olacaktır. Cinleri ve melekleri Allah'in yarattığını bilip kabul eden bu kişilere, Allah'in, insanı da aynı şekilde yaratmış olduğunu düşünmemeleri, bunu akledememeleri oldukça vahimdir. Melegi "Ol" emri ile bir anda yaratılan Yüce Rabbimiz'in, insanı da aynı şekilde yaratmış olduğunu görememeleri çok şaşırtıcı bir durumdur. Allah aynı şekilde Melekleri insan görünümünde de bir anda yaratmaktadır. Hz İbrahim'e gelen ziyaretçi melekler tam ve kusursuz birer insan görünümündedirler ve bir anda yaratılmışlardır.

Allah Kur'an'da cinlerin, insanlardan farklı olarak, ateşten yaratıldıklarını haber vermiştir:

İnsanı, ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı. Cann'ı (cinni) da 'yalın-dumansız bir ateşten' yarattı. (Rahman Suresi, 14-15)

Kur'an'da haber verildiği gibi, meleklerin yaratılışı da insanın yaratılışından çok farklıdır. Ayette meleklerin yaratılışı şöyle bildirilmektedir:

Hamd, gökleri ve yeri yaratan, ikişer, üçer ve dörder kanatlı melekleri elçiler kılan Allah'ındır; O, yaratmada dileğini arttırmıştır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir. (Fatır Suresi, 1)

Ayette yer alan ifadeden açıkça anlaşılacağı üzere melekler görünüm olarak da insanlardan çok farklıdır. Ayrıca Kur'an'da hem meleklerin hem de cinlerin insanlardan önce yaratıldığı haber verilmektedir. Allah için yaratmak çok kolaydır. Rabbimiz hiçbir sebep olmadan yoktan var edendir. Cinleri ve melekleri nasıl farklı şekillerde ve yoktan var ettiyse, insanı da evrime gerek olmadan, ayrı bir varlık olarak yoktan var etmiştir. Aynı durum hayvanlar ve bitkiler gibi diğer canlılar için de geçerlidir. Kur'an'da bildirilen açık gerçek şudur: Allah canlıların hiçbirini evrimleştirmeden, yani türleri başka türlere dönüştürmeden bir anda yoktan var etmiştir.

Evrimi Savunan Müslümanlar, Kur'an'da Haber

Verilen Mucizelere Açıklama Getiremezler

Kur'an'da Hz. Musa (as)'ın elindeki asayı yere attığında, Allah'ın dilemestyle bu asanın canlı bir yılana dönüştüğü bildirilmektedir. Hz. Musa (as) asasını yere attığında, asa, yani cansız bir ağaç dalı canlı bir yılana dönüşmekte, eline aldığında yılan tekrar cansız bir ağaca dönüşmektedir, sonra tekrar yere attığında yine can bulmaktadır. Yani cansız bir madde canlanmaktadır, sonra ölmekte, sonra yine canlanmaktadır. Böylece Allah bu mucizesiyle insanlara, sürekli Yaratılış'ı göstermektedir. Ayetlerde şöyle buyrulur:

Böylece, onu attı; (bir de ne görsün) o hemen hızla koşan (kocaman) bir yılan (olmuş). Dedi ki: "Onu al ve korkma, Biz onu ilk durumuna çevireceğiz." (Taha Suresi, 20-21)

"Sağ elindekini at, onların yaptıklarını yutacaktır; çünkü onların yaptıkları yalnızca bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa kurtulamaz." (Taha Suresi, 69)

"Asanı bırak;" (Bıraktı ve) onun çevik bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, geriye doğru kaçtı ve arkasına bakmadı. "Ey Musa, korkma; şüphesiz Ben(im); Benim yanımda gönderilen (elçiler) korkmaz." (Neml Suresi, 10)

Hz. Musa (as) elindeki asasını yere attığı anda, Allah'ın lütfuyla, **cansız** bir odun parçası halindeki asa, hızla hareket eden, diğer şahısların ortaya koyduklarını yutan, yani sindirim sistemi de olan tamamen canlı bir varlığa dönüşmektedir. Bu değişim, aniden gerçekleşmektedir. Böylece Allah

insanlara canlılığın nasıl yoktan var edildiğinin bir örneğini göstermektedir. Cansız bir madde, sadece Allah'ın dilemesiyle, yani "Ol" emriyle can bulmaktadır. Allah'ın Hz. Musa (as)'a lütfettiği bu mucize, eski Mısırlıların batıl evrim inanışlarını bir hamlede yerle bir etmiştir. Hz. Musa (as)'a muhalif olan insanlar dahi hemen o an gerçeği kavrayıp, batıl inanışlarını bırakıp, Allah'a iman etmişlerdir.

Kuran'da Hz. İsa (as)'ın da çamurdan kuş biçiminde birşey yaptığı, sonra bunun içine üflediğinde, Allah'ın dilemesiyle, bu kuşun hayat bulup canlandığı haber verilmiştir:

Allah şöyle diyecek: "Ey Meryemoğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Ben seni Ruhu'l-Kudüs ile destekledim, beşikte iken de, yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. İznimle çamurdan kuş biçiminde (bir şeyi) oluşturuyordun da (yne) iznimle ona üfürdüğünde bir kuş oluyordu... (Maide Suresi, 110)

Bu kuş, hiçbir sebebe bağlı olmadan, Allah'ın dilemesi ve mucizesiyle, can bulmaktadır. Cansız bir maddeden can sahibi olan kuş, Yüce Allah'ın örneksiz, sebpsiz, üstün yaratışının örneklerinden biridir. Hz. İsa (as) da, Allah'ın lütfettiği bu mucizeyle, evrimci düşüncenin mantıksızlığını ve geçersizliğini gözler önüne sermektedir. Kendilerince İslamlı evrimi bağıdaştırmaya çalışanların ise Rabbimiz'in bu mucizelerini açıklayabilmeleri mümkün değildir.

Allah cinleri, melekleri, hurileri, gılmanları, cennet vildanlarını, cennet köşklerini, cennet bahçelerini, cehennemi, cehennem bekçilerini nasıl evrimle yaratmadıysa insanı da evrimle yaratmamıştır. Allah cennetteki tüm detayları; yüksek köşkleri, süsleri, bahçeleri, kuşları, yiyecekleri ve sonsuz nimetleri herhangi bir evrim süreci olmadan, bir anda, yoktan yaratmıştır. Cennetteki köşkler, sütnen ırmaklar, kıyafetler, tahtlar, takılar Allah'ın "Ol" demesiyle olmuştur. Bunların gerçekleşmesi için sebeplere, inşaat ustalarına, terzilere, zanaatkarlara vs. ihtiyaç yoktur. Hurma, incir gibi cennet meyveleri; inci, sedef gibi cennet takıları nasıl ki cennette evrimle var olmadıysa, bu dünyada da evrimle var olmamıştır. Bu dünyada da cennette de hiçbir yaratma "evrimle" değildir. (Detaylı bilgi için bkz.; *Kuran Darwinizm'i Yalanlıyor*, Harun Yahya (Adnan Oktar))

Darwin Formülü!

Şimdiye kadar ele aldığımız tüm teknik delillerin yanında, isterseniz evrimcilerin nasıl saçma bir inanışa sahip olduğunu bir de çocukların bile anlayabileceği kadar açık bir örnekle özetleyelim.

Evrimsel teori canlılığın tesadüfen oluştuğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla bu akıl dışı iddiaya göre cansız ve şuursuz atomlar bir araya gelerek önce hücreyi oluşturmuşlar ve sonrasında aynı atomlar hayali bir şekilde diğer canlıları ve insanı meydana getirmişlerdir.

Şimdi düşünelim; canlılığın yapıtaşı olan karbon, fosfor, azot, potasyum gibi elementleri bir araya getirdiğimizde bir yığın oluşur. Ancak bu atom yığını, hangi işlemden geçirilirse geçirilsin, tek bir canlı oluşturamaz. İster seniz bu konuda bir "deney" tasarlayalım ve evrimcilerin aslında savundukları ama yüksek sesle dile getiremedikleri iddiayı onlar adına "Darwin Formülü" adıyla inceleyelim:

Evrimsel teoristler, çok sayıda büyük varilin içine canlılığın yapısında bulunan fosfor, azot, karbon, oksijen, demir, magnezyum gibi elementlerden bol miktarda koysunlar. Hatta normal şartlarda bulunmayan ancak bu karışımın içinde bulunmasını gerekli gördükleri malzemeleri de bu varillere eklesinler. Karışımın içine, istedikleri kadar amino asit, istedikleri kadar da (tek bir tanesinin bile tesadüfen oluşması mümkün olmayan) protein doldursunlar. Bu karışımlara istedikleri oranda ısı ve nem versinler. Bunları istedikleri gelişmiş cihazlarla karıştırınlar. Varillerin başına da dünyanın onde gelen bilim adamlarını koysunlar. Bu uzmanlar babadan oğula, kuşaktan kuşağa aktarak nöbetlese milyarlarca, hatta trilyonlarca sene sürekli varillerin başında beklesinler. Bir canlıının oluşması için hangi şartların var olması gerektigine inanılıyorsa hepsini kullanmak serbest olsun.

Ancak, ne yaparlarsa yapsınlar o varillerden kesinlikle bir canlı çıkartamazlar. Zürafaları, aslanları, arıları, kanaryaları, bülbülleri, papağanları, atları, yunusları, güllerı, orkideleri, zambakları, karanfilleri, muzları, portakalları, elmaları, hurmaları, domatesleri, kavunları, karpuzları, incirleri, zeytinleri, üzümleri, şeftalileri, tavus kuşlarını, sülünleri, renk renk kelebekleri ve bunlar gibi milyonlarca canlı türünden hiçbirini oluşturamazlar. Değil bur-

da birkaçını saydığını bu canlı varlıklar, bunların tek bir hücreni bile elde edemezler.

Kısacası, bilinçsiz atomlar bir araya gelerek hücreyi oluşturamazlar. Sonra yeni bir karar vererek bir hücreyi ikiye bölüp, sonra art arda başka kararlar alıp, elektron mikroskopunu bulan, sonra kendi hücre yapısını bu mikroskop altında izleyen profesörleri oluşturamazlar. **Madde, ancak Allah'ın üstün yeteneğiyle hayat bulur.** Bunun aksini iddia eden evrim teorisi ise, akla tamamen aykırı bir safsatadır. Evrimcilerin ortaya attığı iddialar üzerinde biraz bile düşünmek, üstteki örnekte olduğu gibi, bu gerçeği açıkça gösterir.

Göz ve Kulaktaki Teknoloji

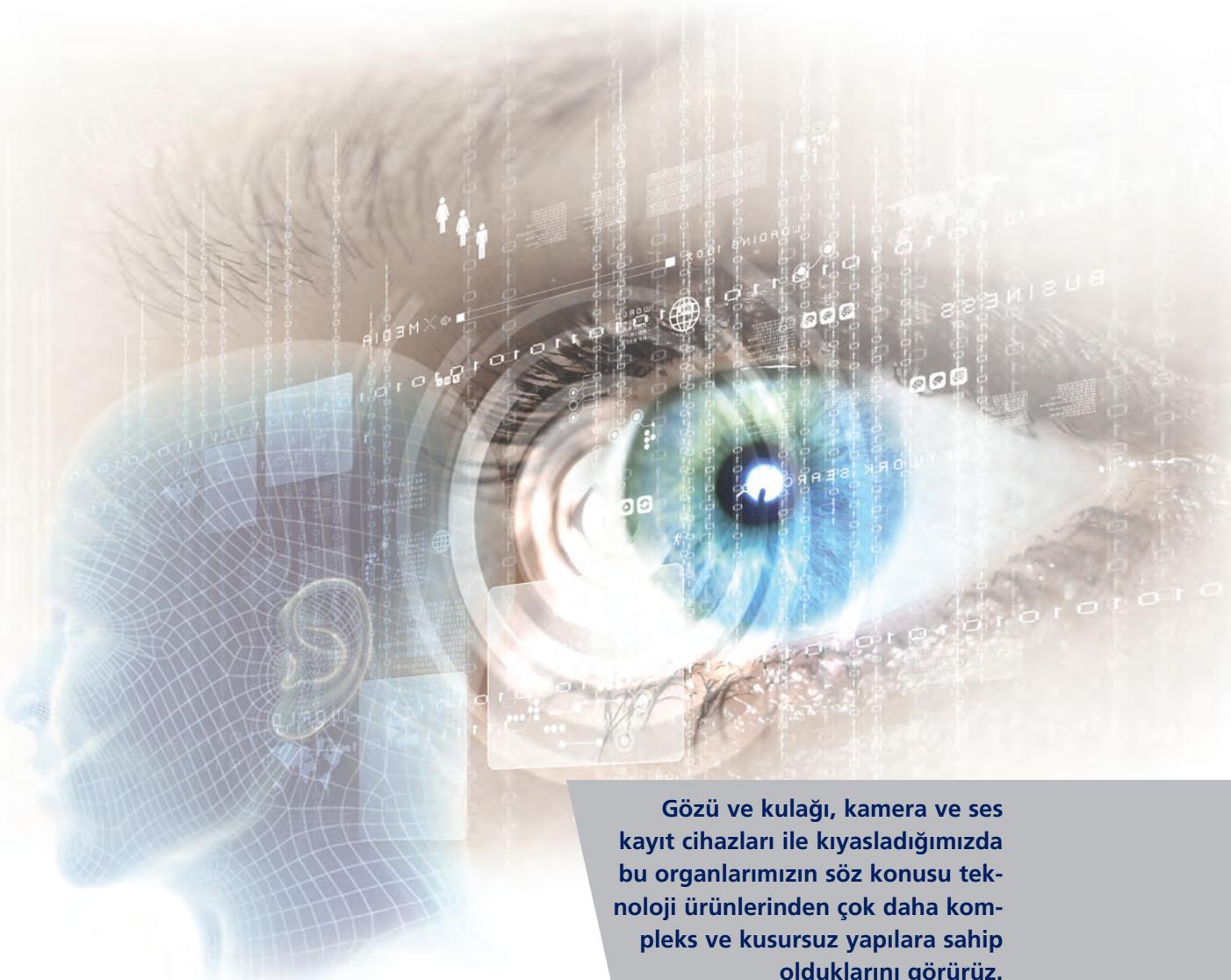
Evrim teorisinin kesinlikle açıklama getiremeyeceği bir diğer konu ise göz ve kulaktaki üstün algılama kalitesidir.

Gözle ilgili konuya geçmeden önce "Nasıl görürüz?" sorusuna kısaca cevap verelim. Bir cisimden gelen ışınlar, gözde retinaya ters olarak düşer. Bu ışınlar, buradaki hücreler tarafından elektrik sinyallerine dönüştürülür ve beynin arka kısmındaki görme merkezi denilen küçük bir noktaya ulaşır. Bu elektrik sinyalleri bir dizi işlemenin ardından beyindeki bu merkezde görüntü olarak algılanır. Bu bilgiden sonra şimdiden düşünelim:

Beyin ışığa kapalıdır. Yani beynin içi kapkaraklıktır, ışık beynin bulunduğu yere kadar giremez. Görüntü merkezi denilen yer kapkaraklıktır, ışığın asla ulaşmadığı, belki de hiç karşılaşmadığınız kadar karanlık bir yerdır. Ancak siz bu zifiri karanlıkta ışıklı, pırıl pırıl bir dünyayı seyretmektesiniz.

Üstelik bu o kadar net ve kaliteli bir görüntündür ki 21. yüzyıl teknolojisi bile her türlü imkana rağmen bu netliği sağlayamamıştır. Örneğin şu anda okuduğunuz kitabı, kitabı tutan ellerinize bakın, sonra başınızı kaldırın ve çevrenize bakın. Şu anda gördüğünüz netlik ve kalitedeki bu görüntüyü başka bir yerde gördünüz mü? Bu kadar net bir görüntüyü size dünyanın bir numaralı televizyon şirketinin ürettiği en gelişmiş televizyon ekranı dahi veremez. 100 yıldır binlerce mühendis bu netliğe ulaşmaya çalışmaktadır. Bunun için fabrikalar, dev tesisler kurulmakta, araştırmalar yapılmakta, planlar ve tasarımlar geliştirilmektedir. Yine bir TV ekranına bakın, bir de şu anda elinizde tuttuğunuz bu kitabı. Arada büyük bir netlik ve kalite farkı olduğunu göreceksiniz. Üstelik, TV ekranı size iki boyutlu bir görüntü gösterir, oysa siz üç boyutlu, derinlikli bir perspektifi izlemektesiniz.

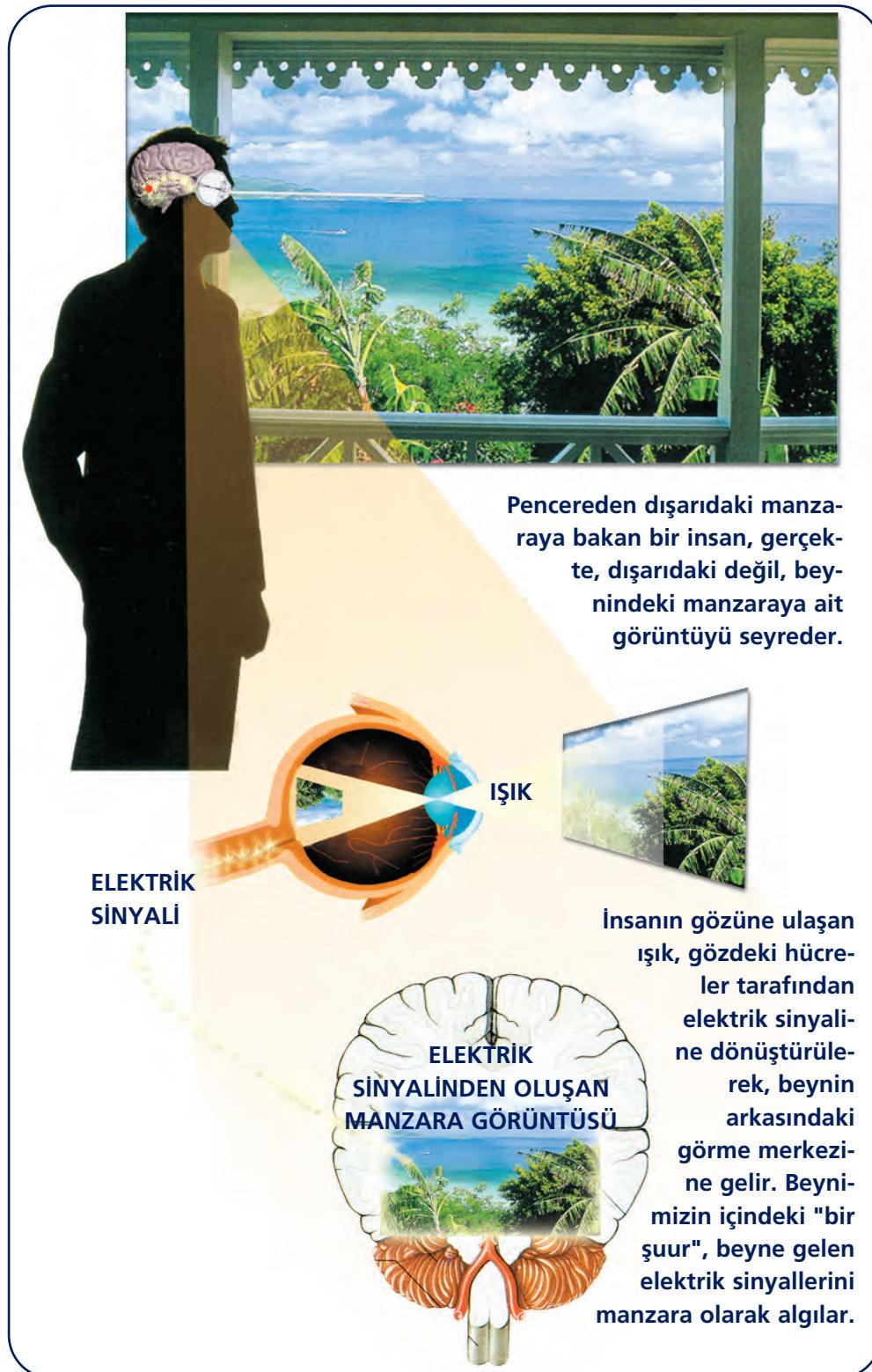
Uzun yillardır on binlerce mühendis üç boyutlu TV yapmaya, gözün görme kalitesine ulaşmaya çalışmaktadır. Evet, üç boyutlu bir televizyon sistemi yapabildiler ama onu da gözlük takmadan üç boyutlu görmek mümkün değildir. Kaldı ki bu, suni bir üç boyuttur. Arka taraf bulanık, ön taraf ise kağıttan dekor gibi durur. Hiçbir zaman gözün gördüğü kadar net ve kaliteli bir görüntü oluşmaz. Kamerada da televizyonda da mutlaka görüntü kaybı meydana gelir.

Gözü ve kulağı, kamera ve ses kayıt cihazları ile kıyasladığımızda bu organlarımızın söz konusu teknoloji ürünlerinden çok daha kompleks ve kusursuz yapılarla sahip olduklarını görürüz.

İşte evrimciler, bu kaliteli ve net görüntüyü oluşturan mekanizmanın tesadüfen olduğunu iddia etmektedirler. Şimdi biri size, "odanızda duran televizyon tesadüfler sonucunda oluştu, atomlar bir araya geldi ve bu görüntü oluşturan aleti meydana getirdi" dese ne düşünürsünüz? Binlerce kişinin bir araya gelip yapamadığını şuursuz atomlar nasıl yapsın?

Gözün gördüğünden daha ilkel bir görüntüyü oluşturan alet tesadüfen oluşamıyorsa, gözün ve gözün gördüğü görüntünün de tesadüfen oluşamayacağı çok açıklıktır. Aynı durum kulak için de geçerlidir. Dış kulak, çevredeki sesleri kulak kepçesi vasıtasiyla toplayıp orta kulağa iletir; orta kulak aldığı ses titreşimlerini güçlendirerek iç kulağa aktarır; iç kulak da bu titreşimleri elektrik sinyallerine dönüştürerek beyne gönderir. Aynen görmede olduğu gibi duyma işlemi de beyindeki duyma merkezinde gerçekleşir.

Gözdeki durum kulak için de geçerlidir, yani beyin, ışık gibi sese de kapalıdır, ses geçirmez. Dolayısıyla dışarısı ne kadar gürültülü de olsa beynin içi tamamen sessizdir. Buna rağmen en net sesler beyinde algılanır. Ses geçirmeyen beyinizde bir orkestranın senfonilerini dinlersiniz, kalabalık bir ortamın tüm gürültüsünü duyarsınız. Ama o anda hassas bir cihazla beyninizin içindeki ses düzeyi ölçülse, burada keskin bir sessizliğin hakim olduğu gö-

rülecektir. Net bir görüntü elde edebilmek ümidiyle teknoloji nasıl kullanılıyorsa, ses için de aynı çabalar onlarca yıldır sürdürülmemektedir. Ses kayıt cihazları, müzik setleri, birçok elektronik alet, sesi algılayan müzik sistemleri bu çalışmalarдан bazlıdır. Ancak tüm teknolojiye, bu teknolojiyi üretmek için çalışan binlerce mühendise ve uzmana rağmen kulağın oluşturduğu netlik ve kalitede bir sese ulaşlamamıştır.

En büyük müzik sistemi şirketinin ürettiği en kaliteli müzik setini düşünün. Sesi kaydettiğinde mutlaka sesin bir kısmı kaybolur veya az da olsa mutlaka parazit oluşur veya müzik setini açtığınızda daha müzik başlamadan bir çizirti mutlaka duyarsınız. Ancak insan vücutundaki teknolojinin ürünü olan sesler son derece net ve kusursuzdur. Bir insan kulağı, hiçbir zaman müzik setinde olduğu gibi çizirtili veya parazitli algılamaz; ses ne ise tam ve net bir biçimde onu algılar. Bu durum, insan yaratıldığı günden bu yana böyledir. Şimdiye kadar insanoğlunun yaptığı hiçbir görüntü ve ses cihazı, göz ve kulak kadar hassas ve başarılı birer algılayıcı olamamıştır. Ancak görme ve işitme olayında, tüm bunların ötesinde, çok büyük bir gerçek daha vardır.

Beynin İçinde Görün ve Duyan Şuur Kime Aittir?

Beynin içinde, ışıl ışıl renkli bir dünyayı seyreden, senfonileri, kuşların civiltilerini dinleyen, gülü koklayan kimdir?

İnsanın gözlerinden, kulaklarından, burnundan gelen uyarılar, elektrik sinyali olarak beyne gider. Biyoloji, fizyoloji veya biyokimya kitaplarında bu görüntünün beynde nasıl oluştuğuna dair birçok detay okursunuz. Ancak, bu konu hakkındaki en önemli gerçeğe hiçbir yerde rastlayamazsınız: Beyinde, bu elektrik sinyallerini görüntü, ses, koku ve his olarak algılayan kimdir? Beynin içinde göze, kulağa, burna ihtiyaç duymadan tüm bunları algılayan bir şuur bulunmaktadır. Bu şuur kime aittir?

Elbette bu şuur beyni oluşturan sınırlar, yağ tabakası ve sinir hücrelerine ait değildir. İşte bu yüzden, her şeyin maddeden ibaret olduğunu zanneden Darwinist-materyalistler bu sorulara hiçbir cevap verememektedirler. Çünkü bu şuur, Allah'ın yaratmış olduğu ruhtur. Ruh, görüntüyü seyretmek için göze, sesi duymak için kulağa ihtiyaç duymaz. Bunların da ötesinde düşünmek için beyne ihtiyaç duymaz.

**Beynimizde oluşan görüntü, sadece elektrik sinyallerinin oluşturduğu bir algılar silsilesidir.
Beynimizde, ne dışarıdaki dünya ne ışık ne de ses vardır.**

Bu açık ve ilmi gerçeği okuyan her insanın, beynin içindeki birkaç santimetreküpük, kapkaranalık mekana, tüm kainatı üç boyutlu, renkli, gölgeli ve ışıklı olarak sığdırın yüce Allah'ı düşünüp, O'na hayran olup, O'na sığınması gereklidir.

Materyalist Bir Ḥurafe

Buraya kadar incelediklerimiz, evrim teorisinin bilimsel bulgularla açıkça çelişen bir iddia olduğunu göstermektedir. Teorinin hayatın kökeni hakkında iddiası bilime aykırıdır, öne sürdüğü evrim mekanizmalarının hiçbir

evrimleştirici etkisi yoktur ve fosiller, teorinin gerektirdiği ara formlarının hiç yaşamamış olduğunu göstermektedir. Bu durumda, elbette, evrim teorisinin bilime aykırı bir düşünce olarak bir kenara atılması gereklidir. Nitekim tarih boyunca dünya merkezli evren modeli, sabit durum teorisi gibi pek çok düşünce bilimin gündeminden çıkarılmıştır. Ama evrim teorisi ısrarla bilimin gündeminde tutulmaktadır. Hatta bazı insanlar teorinin eleştirilmesini "bilime saldırısı" olarak göstermeye ve karşı görüşleri susturmaya bile çalışmaktadır. Peki neden?

Bu durumun nedeni, evrim teorisinin bazı çevreler için, kendisinden asla vazgeçilemeyecek dogmatik bir inanç oluşudur. Bu çevreler, materyalist felsefeye köprü körüğe bağlıdır ve Darwinizm'i de doğaya getirilemeyecek yegane materyalist açıklama olduğu için benimsemektedirler. Bazen bunu açıkça itiraf da ederler. Harvard Üniversitesi'nden ünlü bir genetikçi ve aynı zamanda önde gelen bir evrimci olan Richard Lewontin, "önce materyalist, sonra bilim adamı" olduğunu söyle itiraf etmektedir:

Bizim materyalizme bir inancımız var, 'a priori' (önceden kabul edilmiş, doğru varsayılmış) bir inanç bu. Bizi dünyaya materyalist bir açıklama getirmeye zorlayan şey, bilimin yöntemleri ve kuralları değil. Aksine, materyalizme olan 'a priori' bağlılığımız nedeniyle, dünyaya materyalist bir açıklama getiren araştırma yöntemlerini ve kavramları kurguluyoruz. Materyalizm mutlak doğru olduğuna göre de, İlahi bir açıklamanın sahneye girmesine izin vermemeyiz. (Richard Lewontin, "*The Demon-Haunted World*", The New York Review of Books, 9 Ocak, 1997, s. 28)

Bu sözler, Darwinizm'in, materyalist felsefeye bağlılık uğruna yaşatılan bir dogma olduğunun açık ifadeleridir. Bu dogma, maddeden başka hiçbir varlık olmadığını varsayar. Bu nedenle de cansız, bilinçsiz maddenin, hayatı var ettiğine inanır. Milyonlarca farklı canlı türünün; örneğin kuşların, balıkların, zürafaların, kaplanların, böceklerin, ağaçların, çiçeklerin, balinaların ve insanların maddenin kendi içindeki etkileşimlerle, yani yanın yanına yağmurla, çakan şimşekle, cansız maddenin içinden oluştuğunu kabul eder. Gerçekte ise bu, hem akla hem bilime aykırı bir kabuldür. Ama Darwinistler kendilerince Allah'ın apaçık olan varlığını kabul etmemek için, bu akıl ve bilim dışı kabulu cehaletle savunmaya devam etmektedirler.

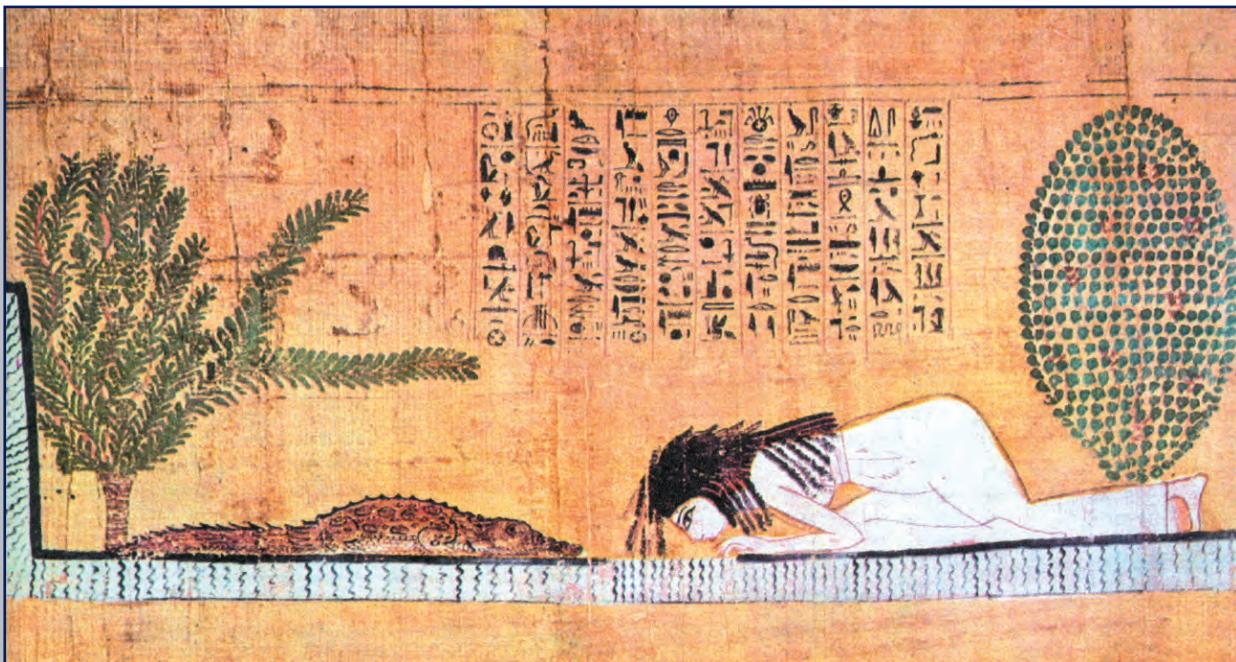
Canlıların kökenine materyalist bir ön yargı ile bakmayan insanlar ise, şu açık gerçeği görürler: Tüm canlılar, üstün bir güç, bilgi ve akla sahip olan bir Yaratıcının eseridirler. Yaratıcı, tüm evreni yoktan var eden, en kusursuz biçimde düzenleyen ve tüm canlıları yaratıp şekillendiren Yüce Allah'tır.

Evrim Teorisi Dünya Tarihinin En Etkili Büyüsüdür

Burada şunu da belirtmek gereklidir ki, ön yargısız, hiçbir ideolojinin etkisi altında kalmadan, sadece aklını ve mantığını kullanan her insan, bilim ve medeniyetten uzak toplumların hurafelerini andıran evrim teorisinin, inanılması imkansız bir iddia olduğunu kolaylıkla anlayacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, evrim teorisine inananlar, büyük bir varılın içine birçok atomu, molekülü, cansız maddeyi dolduran ve bunların karışımından zaman içinde düşünen, akleden, buluşlar yapan profesörlerin, üniversite öğrencilerinin; Einstein, Hubble gibi bilim adamlarının; Frank Sinatra, Charlton Heston gibi sanatçıların; bunun yanı sıra ceylanların, limon ağaçlarının, karanfillerin çıkışına inanmaktadır. Üstelik, bu saçma iddiaya inananların arasında bilim adamları, profesörler, kültürlü, eğitimli insanlar da vardır. Bu nedenle evrim teorisi için "dünya tarihinin en büyük ve en etkili büyüsü" ifadesini kullanmak yerinde olacaktır. Çünkü, dünya tarihinde insanların bu derece aklını başından alan, akıl ve mantıkla düşünmelerine imkan tanımayan, gözlerinin önüne sanki bir perde çekip çok açık olan gerçekleri görmelerine engel olan bir başka inanç veya iddia daha yoktur. Bu, Afrikalı bazı kabilelerin totemlere, Sebe halkın Güneş'e tapmasından, Hz. İbrahim (as)'in kavminin elleri ile yaptıkları putlara, Hz. Musa (as)'in kavminin içinden bazı insanların altından yaptıkları buzağıya tapmalarından çok daha vahim ve akıl almaz bir körlüktür. Gerçekte bu durum, Allah'ın Kur'an'da işaret ettiği bir akılsızlıktır. Allah, bazı insanların anlayışlarının kapanacağıni ve gerçekleri görmekten aciz duruma düşeceklerini birçok ayetinde bildirmektedir. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

Şüphesiz, inkar edenleri uyarsan da, uyarmasan da, onlar için fark etmez; inanmazlar. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır... (Bakara Suresi, 6-7)

Geçmiş zamanlarda timsaha tapan insanların inanışları ne derece garip ve akıl almazsa, günümüzde Darwinistlerin inanışları da aynı derecede akıl almazdır. Darwinistler tesadüfleri ve cansız şuursuz atomları, cahilce adeta yaratıcı güç olarak kabul ederler. Hatta bu batıl inanca bir dine bağlanır gibi bağlanırlar.

... Kalpleri vardır bununla kavrayıp-anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler... (Araf Suresi, 179)

Allah, Hicr Suresi'nde ise, bu insanların mucizeler görseler bile inanma-yacak kadar büyülendiklerini şöyle bildirmektedir:

Onların üzerlerine gökyüzünden bir kapı açsak, oradan yukarı yükselseler de, mutlaka: "Gözlerimiz döndürüldü, belki biz büyülenmiş bir topluluğuz" diyeceklerdir. (Hicr Suresi, 14-15)

Bu kadar geniş bir kitlenin üzerinde bu büyünün etkili olması, insanların gerçeklerden bu kadar uzak tutulmaları ve 150 yıldır bu büyünün bozulmaması ise, kelimelerle anlatılamayacak kadar hayret verici bir durumdur. Çünkü, bir veya birkaç insanın imkansız senaryolara, saçmalık ve mantıksızlıklarla dolu iddialara inanmaları anlaşılır. Ancak dünyanın dört bir yanındaki insanların, şuursuz ve cansız atomların anı bir kararla bir araya gelip; olağanüstü bir organizasyon, disiplin, akıl ve şuur gösterip kusursuz bir

sistemle işleyen evreni, canlılık için uygun olan her türlü özelliğe sahip olan Dünya gezegenini ve sayısız kompleks sistemle donatılmış canlıları meyda-na getirdiğine inanmasının, "büyü"den başka bir açıklaması yoktur.

Nitekim, Allah Kur'an'da, inkarcı felsefenin savunucusu olan bazı kim-selerin, yaptıkları büyülerle insanları etkilediklerini, Hz. Musa (as) ve Firavun arasında geçen bir olayla bizlere bildirmektedir. Hz. Musa (as), Firavun'a hak dini anlattığında, Firavun Hz. Musa (as)'dan, kendi "bilgin büyüçüleri" ile karşı karşıya gelmesini ister. Hz. Musa (as) bu karşılaşma için insanların toplandığı bir bayram gününü ve kuşluk vaktini seçer. Hz. Musa (as) büyü-cülerle karşılaşlığında, büyüçülere önce onların marifetlerini sergilemelerini emreder. Bu olayın anlatıldığı ayet şöyledir:

(Musa:) "Siz atın" dedi. (Asalarını) atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları dehşete düşürdüler ve (ortaya) büyük bir sihir getirmiş oldular. (Araf Suresi, 116)

Göründüğü gibi Firavun'un büyüçüleri yaptıkları "aldatmacalar"la -Hz. Musa (as) ve ona inananlar dışında- insanların hepsini büyüleyebilmişlerdir. Ancak, onların attıklarına karşılık Hz. Musa (as)'in ortaya koyduğu delil, on-ların bu büyüsünü, ayette bildirildiği gibi "uydurduklarını yutmuş" yani et-kisiz kılmıştır:

**Biz de Musa'ya: "Asanı fırlat" diye vahyettik. (O da fırlatınca) bir de baktı-
lar ki, o bütün uydurduklarını derleyip-toparlayıp yutuyor. Böylece hak ye-
rini buldu, onların bütün yapmakta oldukları geçersiz kaldı. Orada yenil-
miş oldular ve küçük düşmüşler olarak tersüz çevrildiler. (Araf Suresi, 117-
119)**

Daha önce örneğini verdigimiz bu kısada, Hz. Musa (as)'in cansız bir tahta parçası olan asasını atması, bu asanın hemen canlanması ve diğer her şeyi yutan tam teşekkürüllü bir varlık haline gelmesi, Firavun ve taraftarlarının sahte düzenlerini –yani evrimi– altüst etmiştir. Ayetlerde bildirildiği gibi, da-ha önce insanları büyüleyerek etkileyen bu kişilerin yaptıklarının bir sahte-
karlık olduğunun anlaşılması ile söz konusu insanlar küçük düşmüştür. Gü-
nümüzde de bir büyünün etkisiyle, bilimsellik kılıfı altında son derece saçma iddialara inanan ve bunları savunmaya hayatlarını adayanlar, eğer bu iddia-

lardan vazgeçmezlerse gerçekler tam anlamıyla açığa çıktıığında ve "büyük bozulduğunda" küçük duruma düşeceklerdir. Nitekim, yaklaşık 60 yaşına kadar evrimi savunan ve ateist bir felsefeci olan, ancak daha sonra gerçekleri gören Malcolm Muggeridge evrim teorisinin yakın gelecekte düşeceği durumu şöyle açıklamaktadır:

Ben kendim, evrim teorisinin, özellikle uygulandığı alanlarda, geleceğin tarih kitaplarındaki en büyük espri malzemelerinden biri olacağına ikna oldum. Gelecek kuşak, bu kadar çürük ve belirsiz bir hipotezin inanılmaz bir saflıkla kabul edilmesini hayretle karşılaşacaktır. (Malcolm Muggeridge, *The End of Christendom, Grand Rapids*: Eerdmans, 1980, s. 43)

Bu gelecek, uzakta değildir. Hatta çok yakın bir gelecekte insanlar "tesadüfler"in ilah olamayacağını anlayacak ve evrim teorisi dünya tarihinin en büyük aldatmacası ve en şiddetli büyüsü olarak tanımlanacaktır. Bu şiddetli büyü, büyük bir hızla dünyanın dört bir yanında insanların üzerinden kalkmaya başlamıştır. Evrim aldatmacasının sırrını öğrenen birçok insan, bu aldatmacaya nasıl kandığını hayret ve şaşkınlıkla düşünmektedir.

*Dediler ki: "Sen Yücesin, bize öğrettiğinden
başka bizim hiçbir bilgimiz yok. Gerçekten Sen,
herşeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın."*

(Bakara Suresi, 32)

K A Y N A K Ç A

1. Frank L. Kinder, Maria Bucur, Ralph Mathisen, Sally McKee ve Theodore R. Weeks, *Making Europe: The Story of the West Since 1300*, Massachusetts: Wadsworth Publishing, 2009, s. 718
2. Frank L. Kinder, a.g.e., s. 718
3. John Daniel, *Two Faces of Freemasonry*, Longview: Day Publishing, 2007, s. 121
4. "İngiliz Kilisesi Darwin'den Özür Diledi", NTVMSNBC, 15 Eylül 2008 <http://arsiv.ntv.com.tr/news/459349.asp>
5. Albert G. Mackey, "Charles Darwin and Freemasonry", *An Encyclopedia of Freemasonry*, Vol. III, New York: The Masonic History Company, 1921
6. John J. Robinson, *Born in Blood*, M. Evans & Company, 2009, s. 285
7. Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olağan Diplomasi*, 8. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015, s. 68
8. Öymen, a.g.e., s. 68
9. Öymen, a.g.e., s. 68
10. Öymen, a.g.e., s. 91
11. Jasper Copping, "British have invaded nine out of ten countries - so look out Luxembourg", *The Telegraph*, 4 Kasım 2012 - <http://www.telegraph.co.uk/history/9653497/British-have-invaded-nine-out-of-ten-countries-so-look-out-Luxembourg.html>
12. "60 Ülke İngiltere'den Bağımsızlığını Kazandı", *Türkiye Gazetesi*, 19 Eylül 2014, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/186318.aspx>
13. John Pilger, The British-American coup that ended Australian independence, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/23/gough-whitlam-1975-coup-ended-australian-independence>
14. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 55
15. Dr. John Coleman, *Diplomacy by Deception an Account of the Treasonous Conduct by the Governments of Britain and The United States*, Bridger House Publishers, 1993, s. 1
16. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 54
17. Dr. John Coleman, *Diplomacy by Deception an Account of the Treasonous Conduct by the Governments of Britain and The United States*, Bridger House Publishers, 1993, s. 233.
18. Pink Humanist, "The Role of Some Smart 17th-Century Gays Should Not Be Overlooked in The History of Science" - <http://iheu.org/pink-humanist-role-some-smart-17th-century-gays-should-not-be-overlooked-history-science/>
19. Archives of the Royal Society; Record of the Royal Society; Dictionary of National Biography; Henry Lyons, History of the Royal Society inside Matt Cook (Ed), A Gay History of Britain; and John Gribbin, The Fellowship.
20. "Leading International Researchers to Begin Fellowships in UK" The Royal Society, 26 Ekim 2010, <https://royalsociety.org/news/2010/third-round-newton-fellowships/>
21. "Cecil Rhodes", Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Cecil_Rhodes
22. Matthew Sweet, "Cecil Rhodes & De Beers: Genocide Diamonds", The Espresso Stalinist, <https://espressostalinist.com/genocide/cecil-rhodes-and-de-beers-genocide-diamonds/>
23. Matthew Ehret, "Cecil Rhodes, the Roundtable Movement and Eugenics", The Canadian Patriot, 11 Nisan 2015, <http://canadianpatriot.org/cecil-rhodes-the-roundtable-movement-and-eugenics/>
24. Matthew Ehret, a.g.m.
25. "Committee of 300", Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Committee_of_300
26. Dr. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 27
27. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 70
28. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 29
29. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 45
30. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 47
31. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 49
32. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 60-61
33. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 72
34. Dr. John Coleman, *Diplomacy by Deception an Account of the Treasonous Conduct by the Governments of Britain and The United States*, Bridger House Publishers, 1993, s. 45.
35. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 24
36. Dr. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 41
37. "Theodore Roosevelt Quotes", Goodreads, <http://www.goodreads.com/quotes/162686-behind-the-ostensible-government-sits-enthroned-an-invisible-government-owing>
38. "Invisible Government", Goodreads, http://www.goodreads.com/search?q=invisible+government&search%5Bsource%5D=goodreads&search_type=quotes&tab=quotes
39. John F. Kennedy Speeches, "The President and the Press: Address before the American Newspaper Publishers Association", 27 Nisan, 1961, https://www.jfklibrary.org/Research/Research-Aids/JFK-Speeches/American-Newspaper-Publishers-Association_19610427.aspx
40. Dr. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 44
41. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 79
42. Cliff Kincaid, "Obama's Communist Mentor", Accuracy in Media, 18 Şubat 2008, <http://www.aim.org/aim-column/obamas-communist-mentor/>
43. Dr. John Coleman, *300'ler Komitesi*, çev. Mert Akcanbaş, İstanbul: Destek Yayınları, 2014, s. 113-114
44. Dr. John Coleman, a.g.e., s. 113
45. "Russia or China... What's your choice?" - <https://cb75948.com/tag/tavistock/>
46. Kris Millegan, "The Order of the Skull and Bones: Everything You Always Wanted to Know, but Were Afraid to Ask", Conspiracy Archive, http://www.conspiracyarchive.com/NWO/Skull_Bones.htm
47. Aşağıda 1890-1913 periyodu için verilen rakamlar Almanya'nın neden durdurulması gerektiğinin önemli göstergeleridir. Bu bağlamda ifade edilen yıllar arasında İngiltere'nin nüfusu 37,4 milyondan 45,6 milyona çıkarken, aynı dönemde Alman nüfusu 49,2'den 66,9 milyona çıktı. Demir, çelik üretimi İngiltere'de 8 milyon tondan 7,7 milyona düşerken, Almanya 4,1'den 17,6 milyona çıktı. Keza kömür tüketiminde de benzer bir tablo olup İngiltere belirtilen dönemde tüketimini 145 milyon tondan

- 195 milyona, Almanya da 71 milyon tondan 187 milyon tona çıkarmıştır. - Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, 12. Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2010, s. 248-250
48. Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Dützeni*, I. Cilt, 5. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1971, s.73
49. Gary Allen, *None Dare Call It A Conspiracy*, New York: Buccaneer Books, 1971, s. 92-93
50. Ahmet C. Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, s. 9
51. Atilla Atan, "Yeni Bir Türk Devletinin Doğu - Kıbrıs", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 14, s. 57
52. Prof. Dr. Ata Atun, "Kıbrıs'sız Türkiye Hayali", 7 Ocak 2007, <http://www.ataatun.org/kibris%E2%80%99siz-turkiye-hayali.html>
53. Mehmet Nabi-Fahri Rumbeyoğlu, *Kıbrıs Meselesi, Matbaa-i Âmire*, İstanbul, 1334, s.6; Nejla Günay, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 117
54. Mehmet Hocaoglu, *Sultan Abdülhamit Han ve Muhtıraları*, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1987, s.166-167; Nejla Günay, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2007, s. 117
55. "İngiliz Ordusu'ndan Türkiye'ye Müdahale Hazırlığı", Odatv, 29.07.2016, <http://odatv.com/ingiliz-ordusundan-turkiyeye-mudahale-hazirligi-2907161200.html>
56. 1898 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Almanya Kayseri 2. Wilhelm, bu ziyareti esnasında Şam'a da gitmiş ve burada Selahattin Eyyubi'nin türbesini ziyaret etmiştir. Ziyareti esnasında yaptığı "Yüce Sultan ve O'nun hayatı olarak bağırlarına basan tüm dünyaya yayılmış 300 milyon Müslüman halkını temin ederim ki, Almanya'nın Kayseri ilebelet onların dostu olacaktır." Sözüyle Almanya'nın, Panislamizm politikasını destekleyeceğini göstermiştir. Sean McMeekin, *Berlin Bağdat Demiryolu*, Çev. Azize F. Çakır, İstanbul: Picus Yayınları, 2012, s. 31
57. Sait Paşa, *Sait Paşanın Hatıratı*, I. Cilt, Dersaadet (İstanbul): Sabah Matbaası, 1328 (1912), s. 271
58. Eugene Rogan, *The Fall of the Ottomans: The Great War in the Middle East*, 2015, iBooks
59. Ronald Storrs, *Orientations*, London: Readers Union, 1929, s. 152-156
60. Robert Lacey, *The Kingdom: Arabia and the House of Sa'ud*, London: Avon Books 1983, s. 182
61. Robert Lacey, a.g.e., s. 119
62. Feridun Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası: Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 2007
63. Robert Lacey, *The Kingdom: Arabia and the House of Sa'ud*, London: Avon Books 1983, s.119-120
64. Eugene Rogan, *The Fall of the Ottomans: The Great War in the Middle East*, 2015, iBooks
65. David Garnett (ed.), *The Letters of T.E. Lawrence of Arabia*, New York: Spring Books, 1964, s. 351-353
66. Richard Aldington, *Lawrence of Arabia a Biographical Enquiry*, London: Collins, 1969
67. David Garnett, *The Letters of T.E. Lawrence of Arabia*, New York: Spring Books, 1964, s. 15
68. David Garnett, a.g.e., s. 185-186
69. David Garnett, a.g.e., s. 197
70. David Garnett, a.g.e., s. 183
71. David Garnett, a.g.e., s. 244
72. David Garnett, a.g.e., s. 254
73. David Garnett, a.g.e., s. 258
74. T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom, Manning Pike and H. J. Hodgson*, London, 1926,
75. Süleyman Kocabas, *Osmanlı İsyancılarla Yabancı Parmağı "Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?"*, I. Baskı, Vatan Yayınları, Ekim 1992, s. 103
76. "Alınamayan Gemiler: Sultan Osman I ve Reşadiye", <http://www.canakkale.gen.tr/bilinmeyenler/b1.html>
77. Feridun Kandemir, *Hatıraları ve Söylediyemedenler ile Rauf Orbay*, İstanbul: Sinan Matbaası, s. 103-104
78. Bkz. Lozan Barış Antlaşması, m. 58
79. Jon Henley, "Remembering Gallipoli: Honouring the Bravery Amid the Bloody Slaughter", *The Guardian*, 24.04.2015
80. Jon Henley, a.g.m.
81. Yavuz Bahadıroğlu, *İnancın Zaferi Çanakkale*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2015
82. Mustafa Turan, *Destanlaşan Çanakkale*, İstanbul: Cihan Yayınları, 2012
83. Gökçen Keskin, "Barbar Türklerle Karşı Zehirli Gaz Kul lanalım", *Sabah*, 20.03.2007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/20/gnd116.html>
84. Boris Johnson, *The Churchill Factor*, Riverhead Books, New York, 2014
85. Noam Chomsky, U.S. Middle East Policy, Columbia University, 4 Nisan 1999, <https://chomsky.info/19990404/>
86. Gökçen Keskin, a.g.m.
87. Tom Heyden, "The 10 Greatest Controversies of Winston Churchill's Career", BBC, 26.01.2015
88. Tom Heyden, a.g.m.
89. Eyüp Sabri Akgöl ve Nejat Sefercioğlu, "Esaret Hatıraları: Bir Esirin Hatıraları ve Matbuat Ve İstihbarat Müdürlüğü-i Umumiyesi: Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz", İstanbul: Tercüman, 1978
90. "Türk Esirleri", Akin Tarih, http://www.akintarih.com/turktarihi/osmanli/turk_esirleri/turk_esirleri.html
91. Cemalettin Taşkıran, *Ana Ben Ölmedim "I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri"*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 143-147
92. Cemalettin Taşkıran, a.g.e., s. 143-147
93. Cemalettin Taşkıran, a.g.e., s. 143-147
94. Eyüp Sabri Akgöl ve Nejat Sefercioğlu, "Esaret Hatıraları: Bir Esirin Hatıraları ve Matbuat Ve İstihbarat Müdürlüğü-i Umumiyesi: Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz", İstanbul: Tercüman, 1978
95. Battles from Basra to Kut", Al Jazeera, <http://interactive.aljazeera.com/ajt/2016/kutul-amare/en/kut-siege.html>
96. Patrick Sawer, "Rarely Seen WWI Diaries Reveal Agony of Ignominious British Defeat", *The Telegraph*, 02.12.2015
97. Patrick Sawer, a.g.m.
98. Patrick Sawer, a.g.m.
99. Christopher Catherwood, *The Battles of World War I*, Allison & Busb, 22 Mayıs 2014, s. 51-2
100. Furkan Düzenli, "Kızgın Kumlarda Kazanılan Büyük Zafer: Kütü'l-Amâre", *Haber10*, 30.04.2016, http://www.haber10.com/tarih/kizgin_kumlarda_kazanilan_buyuk_zafere_kutul_amare-629101
101. Ekmeleddin İhsanoğlu, Modern Islam and Science Konferansı - John Hedley Brooke and Ronald L. Numbers

- (ed), *Science and Religion Around the World*, New York: Oxford University Press, 2011, s. 162
102. Hüseyin Cisri Hazretleri ve Kitabındaki İşaretler, Risale Online, <http://www.risaleonline.com/soru-cevap/huseyin-cisri-hazretleri-ve-kitabindaki-isaretler>
103. Charles Darwin, *The Origin of Species*, New York: D. Appleton and Company, 1859, s. 172.
104. 'Hoca Tahsin', Ülkücü Dünya, 03.07.2012, <http://www.ulku.com/udunya.com/index.php?page=haber-detay&kod=5827>
105. Ahmet Mithat, "İnsan-Dünyada İnsanın Zuhuru", *Dağarcık*, Sayı 4, Hicri 1288, s. 109-116
106. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayıncıları, İstanbul, 2002; Ceride-i Havadis, Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ceride-i_Havadis
107. Ahmed Mithat, İntikam, s. 37; Atila Doğan, *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*, Küre yayınları, Kurtış matbaacılık, 1. Baskı, Nisan 2012, s. 139
108. Burhan Bozgeyik, *Meşhurların Son Anları*, TÜRDAV Yayınları, s. 310 -311
109. "Darwin's Shadow: Context and Reception in the Muslim World", <https://www.thefreelibrary.com/Darwin's+shadow%3A+context+and+reception+in+the+Muslim+world.-a0201086403>
110. Abdullah Al Andalusi, 'Lord Cromer on the British Colonial Project for Egypt', 23.12.2013, <https://abdullahandalusi.com/2013/12/23/a-brief-word-by-lord-cromer-on-the-british-colonial-project-for-egypt/>
111. Kenan Alpay, "Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam", <http://www.islamdusuncesi.net/hindistan-ve-pakistanda-modernizm-ve-islam-308h.htm>
112. Süleyman Kocababaş, *Osmanlı İsyancı Parmağı Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?*, I. Baskı, İstanbul: Vatan Yayınları, Ekim 1992, s. 94
113. Prof. Dr. Ercan Eren, *Geçmişten Günümüze Anadolu'da Bira*, Tarih Vakfı, 2005
114. Prof. Dr. Ercan Eren, *Geçmişten Günümüze Anadolu'da Bira*, Tarih Vakfı, 2005
115. Ayşe Hür, "Meyhaneye Gel, Kim Ne Riya Var Ne Mürai...", Radikal, 26 Mayıs 2013, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/meyhaneye-gel-kim-ne-riya-var-ne-murai-1134981/>
116. Rifat N. Bali, "Yirminci Yüzyılın Başlarında İstanbul'un Fuhuş Äleminde Yahudilerin Yeri", s. 9-11, www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/mahrem3.pdf
117. Filiz Düğüroğlu, "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji" (1883-1912), s. 235, http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanl%C4%B1_sy43/2014_4_3_filiz_digiroglu.pdf
118. Fehmi Yılmaz, "Tütünün Macerası II", Tombak, s. 34, (Ekim 2000), s. 25; İsmail Arslan, "İngiliz Konsolos Raporları Işığında XIX. Yüzyıl Ortalarında Drama Sancağında Tütün Yetiştiriciliği ve Ticareti", 2009, s. 115, <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi16/arslanismasi1061.pdf>
119. Fatih Bayhan, "İlk Osmanlı Darwinisti hangi ünlüydü?", Haber 7, <http://www.haber7.com/yazarlar/fatih-bayhan/387493-ilk-osmanli-darwinisti-hangi-unluydu>
120. Murat Bardakçı, "Osmanlı'yi Dedelerimin İckisi Yıktı", Habertürk, <http://www.haberturk.com/polemik/ha-ber/841565-osmanliyi-dedelerimin-ickisi-yikti>
121. Erdal Şimşek, Sultan Abdülaziz'in Katledilmesi, Yeni Söz, <http://www.yenisoz.com.tr/sultan-abdulaziz-in-katledilmesi-makale-4579>
122. Ömer Faruk Yılmaz, "Abdüleziz Han'in kızı: Babamın katledilisini gördüm", Timeturk, <http://www.timeturk.com/tr/2011/09/27/sultan-abdulaziz-in-kizi-babamin-katledilisini-gordum.html>
123. Ahmet Mithat Efendi, "Mirat- Hayret", S.262; Erdal Şimşek, Sultan Abdülaziz'in Katledilmesi, Yeni Söz, <http://www.yenisoz.com.tr/sultan-abdulaziz-in-katledilme-si-makale-4579>
124. Murat Bardakçı, Tarihin Arka Odası, Habertürk, Mart 2017; "Abdülhâmidçileri çıldırtan konuşma, Odatv, <http://odatv.com/abdulhamidcileri-cildirtan-konusma-2503171200.html>
125. A. Ferouz, İttihat ve Terakki 1908-1914, Sander Yayıncıları, Çev. Nuran Ülken, İstanbul, 1971, s. 226; Doç. Dr. Ahmet Yücekök, 100 Soruda Türk Devrim Tarihi, 1984, s. 34
126. Ayhan Sicimoğlu, "Bir Gemide Yaşanan Hüzünlü Tarih", Hürriyet, 29 Ocak 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/bir-gemide-yasayan-huzunlu-tarih-40235713>
127. Nejat Gülen, Şanlı Bahriye: Türk Bahriyesinin İkiyüz Yıllık Tarihçesi 1774-1973. 2001, Kastaş Yayınevi
128. "Arabistanlı Lawrence: Arap İsyancının Öncüsü İngiliz Casus", Serenti, 19.08.2016, <http://www.serenti.org/arabistanli-lawrence-arap-isyaninin-oncusu-ingiliz-casus/>
129. Frank Jacobs, Winston's Hiccup, The New York Times, 6 Mart 2012, https://opinionator.blogs.nytimes.com/2012/03/06/winstons-hiccup/?_r=0
130. Richard Norton-Taylor, "From Dracula's nemesis to prototype foreign spy", The Guardian, 1 Nisan 2005, <https://www.theguardian.com/politics/2005/apr/01/highereducation.artsandhumanities1>
131. Mim Kemal Öke, Saraydaki Casus: Gizli Belgelerle Abdülhamid Devri ve İngiliz Ajani Yahudi Vambery, İstanbul: Kasım 1991, s. 252
132. Bekir Hazar, "Aramızda Çok Cevdet Var", *Takvim*, 12.11.2015, <http://www.takvim.com.tr/yazarlar/bekirhazar/2015/11/12/aramizda-cok-cevdet-var>
133. Sinan Tavukçu, "Dr. Abdulla Cevdet'le İstiklal Harbi Üzerine 1922 Yılında Yapılan İlginç Bir Mülakat", SDE, 06.02.2012, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/dr-abdullah-cevdetle-istiklal-harbi-uzerine-1922-yilinda-yapilan-ilginc-bir-mulakat/1043>
134. "Çok Okunanlar", *Açık İstihbarat*, 12.10.2011, <http://www.acikistihbarat.com/Sayfalar/haberdetay.aspx?id=9783>
135. George Washburn, "Robert Kolej Hatıraları" İstanbul'da Elli Yıl, İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2011
136. "Atatürk'ün Anadolu'ya Geçişi, İstanbul Hükümetinin Tutumu", *Türk Töreni*, 30.12.2010, <http://www.turktoresi.com/viewtopic.php?f=57&t=2745>
137. "Damat Feri Paşa", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Damat_Ferit_Pa%C5%9Fa#cite_note-8
138. "Dervîş Vahdeti", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dervi%C5%9F_Vahdeti
139. Cihan Dura, "Bir Dincinin Portresi: Dervîş Vahdeti", Cihan Dura, 01.03.2011, <http://www.cihadura.com/tr/m>

- kale/-BIR-DINCININ-PORTRESI-DERVIS-VAHDET
 140. Cihan Dura, a.g.m.
 141. 'Atatürk'ün Anadolu'ya Geçişi, İstanbul Hükümetinin Tutumu', Türk Töresi, 30.12.2010, <http://www.turktoresi.com/viewtopic.php?f=57&t=2745>
 142. Türk Töresi, a.g.m.
 143. Yılmaz Özdiş, Ali Kemal'in Oğlu Boris, Sözcü, 15 Temmuz 2016, <http://www.sozcu.com.tr/2016/yazarlar/yilmaz-ozdis/ali-kemalin-torunu-boris-1314618/>
 144. "İngiliz Muhipler Cemiyeti", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ngiliz_Muhipler_Cemiyeti#cite_note-ref208-5
 145. "Tripoliçe Katliami", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Tripoli%C3%A7e_katliam%C4%B1
 146. "Tripoliçe Katliami", Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Tripoli%C3%A7e_katliam%C4%B1
 147. Süleyman Kocababaş, *Osmalı İsyanlarında Yabancı Parmağı "Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?"*, I. Baskı, İstanbul: Vatan Yayınları, Ekim 1992, s. 81-82
 148. Süleyman Kocababaş, a.g.e., s. 91-92
 149. John Henry Newman, *Historical Sketches*, Volume 1, London: Aeterna Press, 2014; 'Gladstone and the Bulgarian Atrocities', Ellopos, <http://www.ellopos.net/politics/turkey-blight/gladstone.asp?pg=3>
 150. Francis Darwin, *The Life and Letters of Charles Darwin*, Vol. I, New York: D. Appleton and Company, 1888. s. 285-286
 151. "The Telegraph (Brisbane, QLD), 18 Oca 1919", Myheritage, <https://www.myheritage.com/tr/research/collection-10450/avusturalyali-gazeteler?itemId=56619410&action=showRecord#fullscreen>
 152. William John Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, Vol. I, John Murray, London: 1842
 153. Soner Yalçın, "Osmalı İstihbarat Teşkilatı İngiliz Elçisinin İsrarıyla Kuruldu", *Hürriyet*, 10.03.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/osmanli-istihbarat-teskilati-ingiliz-elcisinin-israriyla-kuruldu-6102121>
 154. Doğan Gürpınar, "The Rise and Fall of Turkophilism in Nineteenth-Century British Discourses: Visions of the Turk, 'Young' and 'Old'", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 39, Issue 3, 2012.
 155. David Mikkelson, 'Churchillislam', Snopes, 08.01.2015, <http://www.snopes.com/politics/quotes/churchillislam.asp>
 156. Evelyn Baring, *Political and Literary Essays, 1908–1913*, London: Cambridge University Press, 2010
 157. Candan Badem, "Amiral Adolphus Slade'in Osmalı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmalı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri", *Türkiyat Mecmuası*, C. 21, Bahar 2011, s. 121
 158. Candan Badem, a.g.e., s. 121
 159. Candan Badem, a.g.e., s. 124
 160. Sadık Ilgaz, "Osmalı Donanması'na Dair İki İlginc Anekdot", *İlim Dünyası*, 2012, <http://www.ilimdunyasi.com/dun-bugun-yarin/osmanli-donanmasi8217na-dair-iki-ilginc-anekdot/?imode>
 161. Fatih Erbaş, "Osmalı Donanmasında Yabancı Müşavirler", *Academia*, https://www.academia.edu/13440260/OSMANLI_DONANMASINDA_YABANCI_M%C3%9C%C5%9EAV%C4%80RLER
 162. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010
 163. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 200
 164. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 220
 165. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 249
 166. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 121
 167. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 122
 168. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 125
 169. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 159
 170. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 164
 171. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 230-231
 172. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 247-248
 173. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 165
 174. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 176
 175. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 212
 176. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 215
 177. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 227
 178. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 230
 179. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 237
 180. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 242
 181. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 254
 182. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 255
 183. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 188-189
 184. Erol Ulubelen, a.g.e.
 185. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 211-212
 186. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 212-213
 187. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 213
 188. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 244-245
 189. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 246
 190. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 257
 191. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 261-266
 192. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 267-268
 193. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 269
 194. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 281
 195. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 283
 196. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 202
 197. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 202
 198. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 191
 199. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 206
 200. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 217
 201. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 218
 202. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 269
 203. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 272
 204. Kevork Aslan, *L'Arménie et les Arméniens*, İstanbul: Librairie Weiss, 1914
 205. Süleyman Kocababaş, *Osmalı İsyanlarında Yabancı Parmağı "Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?"*, I. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 85-86
 206. T.C. Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmalı Belgelerinde Ermeni İngiliz İlişkileri*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 10
 207. Louise Nalbandyan, *Armenian-Revolutionary Movement*, Los Angeles: University of California Press, 1963, s. 110-111
 208. George H. Hepworth, *Through Armenia on Horseback*, New York: E. P. Dutton, 1898, s. 32
 209. George H. Hepworth, a.g.e., s. 32
 210. İhsan İlgar, "Bir Asır Boyunca Ermeni Meselesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 10, Ekim 1975, s. 68
 211. Süleyman Kocababaş, *Osmalı İsyanlarında Yabancı Parmağı "Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı?"*, I. Cilt, İstanbul: Vatan Yayınları, 1992, s. 87
 212. Halil Halit, *Türk Hâkimiyeti ve İngiliz Cihangirliği*, İ-

- tanbul: Yeni Matbaa, 1341, s. 26; - Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 87
213. Süleyman Kocabaş, a.g.e., s. 88
214. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmalı Belgelerinde Ermeni İngiliz İlişkileri*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 31
215. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 194
216. "Papers of the American Board of Commissioners for Foreign Missions Reel Listing", Reel 644, No: 241, Papers Of The American Board Of Commissioners For Foreign Missions, http://microformguides.gale.com/Data/Download/304_1000R.pdf
217. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmalı Belgelerinde Ermeni İngiliz İlişkileri (1845-1890)*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 28
218. Burhan Çağlar, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2010, s. 58-59
219. Michael Mann, *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge University Press, 2005, s. 113
220. "Müslüman-Türk Katliamları", *Türkçe Bilgi*, http://www.turkcebilgi.com/m%C3%BCs%C3%BCl%C3%A1n%C3%A1%C4%BCman_-_t%C3%BCr%C3%BC_katliamlar%C4%BC1
221. "Ermeni Gerçegi", *Gözlemci*, <http://www.gozlemci.net/921-ermenin-gercegi.html>
222. Avni Özgür, "Van'da Gördüklerimi Saklayamam", *Radikal*, 26.04.2009, <http://www.radikal.com.tr/yorum/vanda-gorduklerimi-saklayamam-933029/>
223. Ömer Aymalı, "Van İsyani, 24 Nisan 1915 ve Ermeni Tehciri", *Dünya Bülteni*, 26.04.2014, <http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/296379/van-isyani-24-nisan-1915-ve-ermenin-tehciri>
224. Michael A. Reynolds, *Shattering Empires The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
225. "Tehcir Kanunu ve Bu Kanunun Tatbiki", *Gerçek Tarih*, 08.08.2012 <http://gercektarih1a.blogcu.com/tehcir-kanunu-ve-bu-kanunun-tatbiki/12865279>
226. "İşçi Partisi Genel Başkanı Doğru Perinçek: Söyümünde Durduk Bu İşi Bitiriyoruz", Vatan Partisi, 20.11.2016, <http://vatanpartisi.org.tr/genel-merkez/haberler/isci-partisi-genel-baskani-dogru-perincek-sozumuzde-durduk-busisi-bitiriyoruz-10298>
227. Yves Bénard, *Ermeni Soykırımı "Ya Bize Yalan Söyledi misse?"*, 2015, http://pdb-ebooks.com/_/_/539225/ermenisoykirimoya-bize-yalan-soylenmissturk-ermenitrajetdisikonusundadusunceler
228. Demir Delen, "Armenian Forgeries and Falsifications", A Publication of the Federation of Canadian Turkish Associations, <http://www.ataa.org/reference/forgeries-delen.html>
229. Ovanes Kaçaznuni, *Taşnak Partisi'nin Yapacağı Bir Şey Yok*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005
230. H. A. Arslanian, 'British Wartime Pledges, 1917-1918', *Journal Of Contemporary History*, Vol. 13, Nu. 3, 1978
231. Şükrü Elekdağ, "Amerikalı Bilim Adamlarının Açıklamaları", *Bakis*, 19.05.1985, <https://sukruelekdag.wordpress.com/1985/05/19/amerikalibilmadamlarinin-aciklamasi/>
232. "Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 1915 Olaylarına İlişkin Mesajı", Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, 23.04.2014, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=974ccd3bf77-499a-ab6a-7c5d2a1e79c9
233. "Sayın Başbakanımızın, Osmanlı İmparatorluğu'nun Yıkılış Döneminde Hayatını Kaybeden Osmanlı Ermenilerine İlişkin Açıklaması", Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, 22.04.2015, http://www.basbakanlik.gov.tr/forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=14f71a8b-108a-4701-bc58-457fb06f35e7
234. "Tal Buenos Tarafından NSW Parlamentosu'nda Yapılan Konuşma", ATA, 24.11.2014, https://www.ata-a.org.au/tal_buenos_konusma/ - https://www.ata-a.org.au/tal_buenos_speech/
235. Leslie Gelb "When to Forgive and Forget: Engaging Hanoi and Other Outlaws", *New York Times*, 15.04.1993, <http://www.nytimes.com/1993/04/15/opinion/foreign-affairs-when-to-forgive-and-forget.html>
236. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 272
237. Süleyman Kocabaş, *Hindistan Yolu ve Petrol Uğruna Yapılanlar: Türkiye ve İngiltere*, İstanbul: Vatan Yayınları, 1985, s. 231
238. Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, İstanbul: A. İhsan Matbaası, 1931, s. 57
239. Kurtuluş Öztürk, "Cambridge'de Bir Türk Eğitimci (Halil Halid Bey: 1869-1931)", s. 131, <http://docplayer.biz.tr/463513-Cambridge-de-bir-turk-egitimci-halil-halid-bey-1869-1931.html>
240. Ellis Ashmead Bartlett, *Teselya Marekesinde*, İkdam Matbaası, Dersaadet (İstanbul): 1315, s.12-13
241. Ragıp Üner, "Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 2, sayı 9, 1975, s. 26
242. Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, 4. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınları, 1996, s. 42
243. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1982, s. 62
244. Erol Ulubelen, a.g.e., s. 77
245. John M. Vander Lippe, "The Other Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", *The Turkish Yearbook of International Relations*, c.23, 1993
246. Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, 4. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınları, 1996, s. 285
247. "Onur Öymen'in Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi'nde Yaptığı Konuşma" - 19 Nisan 2014; <http://www.onuroy-men.com/arsiv/3113>
248. Enver Ziya Karal, *Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*, VIII. Cilt, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 122-126
249. Frederick Burnaby, *Küçük Asya Seyahatnamesi*, çev. Meral Gaspıralı, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s. 74
250. Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye*, çev. R.C.H., İstanbul: Matbaai Hayriye ve Şürekâsi, 1329 (1913), s. 60-61
251. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 122
252. Onur Öymen, a.g.e., s. 122
253. Onur Öymen, a.g.e., s. 118
254. Onur Öymen, a.g.e., s. 341
255. Onur Öymen, a.g.e., s. 126

256. Onur Öymen, a.g.e., s. 128
 257. Onur Öymen, a.g.e., s. 337
 258. Onur Öymen, Bursa Konferansı Konuşma Metni, 25.01.2015, <http://www.onuroymen.com/arsiv/3039>
 259. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 128
 260. Öymen, a.g.e., s. 129
 261. Öymen, a.g.e., s. 80
 262. Öymen, a.g.e., s. 132
 263. "1914 Osmanlı İmparatorluğu Nüfus Sayımı", *Wikipedia*, https://tr.wikipedia.org/wiki/1914_Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu_n%C3%BCfus_say%C4%B1m%C4%B1
 264. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 271-272
 265. Taner Akçam, "Anatomy of Genocide Denial: Academics, Politicians, and the "Re-Making of History", http://chgs.umn.edu/histories/occasional/Akcam_Anatomy_of_Denial.pdf
 266. Michel Paillares, Le Kémaliste devant les alliés, s. 75; Yves Bénard, *Ermeni Soykırımı: Ya Bize Yalan Söylenmişse? Türk-Ermeni Trajedisi Konusunda Düşünceler*, Smashwords, 2015
 267. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 158
 268. Peter Buitenhuis, *The Great War of Words: British, American, and Canadian Propaganda and Fiction, 1914-1933*, Vancouver: Univ of British Columbia Press, 1987, s. 15
 269. James Bryce, *The Future of Armenia*, Contemporary Review, December 1918
 270. Justin McCarthy, "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu", *Turkishnews*, 2009, <http://www.turkishnews.com/tr/content/2009/07/30/i-dunya-savasinda-ingiliz-propagandası-ve-bryce-raporu/>
 271. H. C. Peterson, *Propaganda for War: The Campaign Against American Neutrality, 1914-1917*, Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1939, s. 58
 272. H. C. Peterson. a.g.e., s.243
 273. Justin McCarthy, "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu", *Turkishnews*, 2009, <http://www.turkishnews.com/tr/content/2009/07/30/i-dunya-savasinda-ingiliz-propagandası-ve-bryce-raporu/>
 274. Justin McCarthy, a.g.m.
 275. Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s. 210-211
 276. Onur Öymen, a.g.e., s. 268, 269
 277. Onur Öymen, a.g.e., s. 277
 278. Ş. Can Erdem, "İtilaf Devletlerinin İstanbul'u Resmen İşgal ve Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayı-62/itilaf-devletlerinin-is-tanbulu-resmen-isgali-ve-faaliyetleri>
 279. "Occupation of Constantinople", Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Occupation_of_Constantinople
 280. "Amerikan Mandası İçin Propagandalar", Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), <http://www.atam.gov.tr/nutuk/amerikan-mandası-icin-propagandalar>
 281. Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, 8. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015, s. 91
 282. Arnold J. Toynbee, *Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, çev. Kasım Yargıcı ve Nurer Uğurlu, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık 1999, s. 84
 283. Aytek Soner Alpan, Yeni başlayanlar için 10 soruda Lozan (2): Lozan ve Sevr arasında pek de fark yok muydu?, Haber Sol, <http://haber.sol.org.tr/toplum/yeni-baslayanlar-icin-10-soruda-lozan-2-lozan-ve-sevr-arasinda-pek-de-fark-yok-muydu-173544>
 284. "İstanbul'un İşgali, Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul'un_%C4%B0%C5%9Fgali
 285. "Yeşilay Tarihçesi", Yeşilay, <http://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce>
 286. "İngiliz Casuslar Terzi ve Kahveci ile Atatürk'ü İzledi", T24, 22.09.2010, <http://t24.com.tr/haber/ingiliz-casuslar-terzi-ve-kahveci-ile-ataturku-izledi,100045>
 287. Ali Dağlar, "90 Yıllık Sır Perdesini Kaldıran Kitap: İşgal Altındaki İstanbul", *Hürriyet*, 07.10.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/90-yillik-sir-perdesini-kaldiran-kitap-isgal-altindaki-istanbul-24859602>
 288. Ali Dağlar, a.g.m.
 289. Kerrar Esat Atalay, "Milliyetçiler İngiliz taraftarlığı propagandalarını nefretle karşıladı", *Yeniçağ*, 24.01.2014, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/milli-mucadelede-zararli-dernekler-ve-isyanlar-93885h.htm>
 290. John Bennett, *Witness: The Story of a Search*, USA: Bennett Books, 1997
 291. Yrd. Doç Dr. Mehmed Demiryürek, "Kıbrıs'ta Bir 150'lik: Said Molla (1925-1930)", *Mustafa Kemal Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 57, Cilt: XIX, Kasım 2003
 292. "Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa'nın Ateşkesinden Meclisin Açılmasına Kadar Geçen Süre İçindeki Siyasi Durum Hakkındaki Meclis Konuşmaları", *Atatürkçe*, <http://www.ataturkije.com/nutuklari/1d1yy.html>
 293. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayımları, 2015
 294. Nurullah Çetin, "Harici ve Dahili Bedhahları Tanımak", *Oncevatan*, <http://www.oncevatan.com.tr/m/?id=29925&t=makale>
 295. Mustafa Akca, "Hutbe-i Şamiye: "Said Nursi ve Davranışı", *Köprü*, s. 115, 2011 <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1122>
 296. Bediuzzaman Said Nursi, *Eski Said Dönemi Eserleri*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010, s. 537
 297. "İşte Masonlara Ait ve Daha Önce Hiç Bilinmeyen Yeni Bir Yemin Metni", *Siyasethane*, 08.04.2012, <http://www.siyasethane.com/kose-yazilar-ve-makaleler/372-iste-masonlara-ait-ve-daha-once-hic-bilinmeyen-yeni-bir-yemin-metni.html>
 298. Arslan Tekin, *İmralı'daki Konuk*, İstanbul, Bilgeoguz Yayınları, 2009, s. 57-435
 299. Mehmet Temel, "Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ve Milli Mücadeleye Bakışı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1, 1998
 300. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011
 301. Onur Öymen, *Silahsız Savaş: Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, 8. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015, s. 355

302. "TBMM Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 38. Birleşim", 06.01.1998, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_b_sd.birlesim_baslangic?P4=11005&P5=B&page1=29&page2=29
303. "George Curzon", Wikiquote, https://tr.wikiquote.org/wiki/George_Curzon
304. Mustafa Turan, "İzmir'in İşgalü Üzerine", *Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM)*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi/36/izmirin-isgali-uzerine>
305. Selçuk Ural, "Mütareke Döneminde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 39, 2007, s. 425-463
306. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri 2*, çev. Cemal Köprülü, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2001
307. Svante Cornell, *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, UK: Curzon Press, 2001
308. Kadir Algül, "Atatürk Dönemi Türk İngiliz İlişkileri 1919-1938", *Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Semineri*, İstanbul, 2009
309. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 237.
310. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1982, s. 185
311. Mustafa Albayrak, "Atatürk ve Anti-Emperializm", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1997, c. 5, s. 20,
312. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri 2*, çev. Cemal Köprülü, İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2001
313. Hakan Özoglu, "İşgal Altındaki İstanbul", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/igal-altindaki-istanbul>
314. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015
315. Taha Niyazi Karaca, *Büyük Oyun: İngiltere Başbakani Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015
316. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul: Doğan Kardeş Basimevi, 1969, s. 127
317. Frederick Madden, E. T. Williams and D. K. Fieldhouse, *Oxford and the Idea of Commonwealth Essays Presented to Sir Edgar Williams*, London: Croom Helm, 1982, s. 99
318. "William Ewart Gladstone", *Wikipedia*, https://tr.wikipedia.org/wiki/William_Ewart_Gladstone
319. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 26
320. Taha Akyol, a.g.e., s. 22
321. Özcan Pehlivanoğlu, "Balkanlar Gelecekte Neleri Yaşar", *Balkanlar Net*, <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=23694.0;wap2>
322. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 27
323. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 28
324. Semih Yalçın, "Misâk-1 Millî ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", *Tarih Araştırmaları*, <http://www.tariharastrirmalari.com/musulmeselesi.html>
325. Zülfü Keleş, "Musul Meselesi", *Türk Tarihi Araştırma lari*, <http://www.altayli.net/musul-meselesi.html>
326. Kemal Melek, "Türk-İngiliz İlişkileri (1890-1926) ve Musul Petrolleri", Esat Çam (der.), *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, İstanbul: Der Yayınları, 1989, s. 28 - Zekeriya Türkmen, *Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2003, s. 7
327. Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Lozan Barış Konferansı'nda Musul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 10, sayı 18, Aralık 2007, s. 127-140
328. On Yıllık Savaş Günüğü, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları Oreneral İzzettin Çalışlar'ın Günüğü, İsmet Görgülü (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 89
329. *Hatırat (1913-1922) Cemal Paşa*, Alpay Kabacalı (haz.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayımları, 2001, s. 180
330. Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, c.1, Yüksel Kanar ve Süleyman İzzet Furgaç (haz.), İstanbul: Nehir Yayınları, 1992, s. 210-211
331. Zafer Kaya, "Musul Meselesine Genel Bir Bakış", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 1, s. 8, 2004, s. 119
332. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi 1, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara: Genelkurmay Yayınları, 1962, s. 78-79
333. Mim Kemal Öke; *Kerkük-Musul Dosyası*, İstanbul, 1991, s. 31
334. Semih Yalçın, "Misâk-1 Millî ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", *Tarih Araştırmaları*, <http://www.tariharastrirmalari.com/musulmeselesi.html>
335. Semih Yalçın, a.g.m.
336. Kemal Melek, "Türk-İngiliz İlişkileri (1890-1926) ve Musul Petrolleri", Esat Çam (der.), *Türk Dış Politikasında Sorunlar*, İstanbul: Der Yayınları, 1989, s. 28 - Zekeriya Türkmen, *Musul Meselesi Askeri Yönden Çözüm Arayışları (1922-1925)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2003, s. 40; Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Harici Siyaseti*, Ankara: TTK Yayınları, 1973, s. 32
337. Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, çev. Şerif Erol, İstanbul: Sabah Yayınları 1996, s. 221-222
338. Osman Olcay, *Sevr Anlaşmasına Doğru*, SBF Yayınları, Ankara: 1981, s. 121; U. Mumcu, Kurt-İslam Ayaklanması, Tekin Yayınları, 19. Baskı, 1995, s. 28
339. Kemal Koçoz, "Lozan Süreci", <http://add.org.tr/kemal-kocoz-lozan-sureci/>
340. Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, c. III, Ankara: A. Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1981, s. 78
341. "Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi", ATASE, Ankara, Klasör 15, Gömlek 38, Belge 38/1
342. "Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi", ATASE. Ankara, Klasör 15, Gömlek 38, Belge 38/2
343. Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, c. III, Ankara: A. Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1981, s. 12; "Atatürk'ün Millî Dış Politikası", c. I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 35-36
344. Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e., s. 24
345. Sibel Turan, "Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 101
 346. Hikmet Uluğbay, *İmparatorluktan Cumhuriyete Petropolitik*, Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 1995, s. 179
 347. Ali Balçı, *Türkiye Dış Politikası (3. Bölüm)*, İstanbul: Et-kileşim Yayınevi, 2013
 348. "UK The Parliamentary Archives", BL/G/13/18 Colonial Office adına Bindsay'in 4 Ocak tarihli Curzon'a gönderdiği telgrafları
 349. Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeler*, c. 7, İstanbul: TTK Yayınları 1993, s. 346-347.
 350. Seha L. Meray, a.g.e., s. 360
 351. TBMM, *Lozan Görüşmeleri Zabit Ceridesi (ZC)*, c. 26, s. 505-506
 352. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 224
 353. Taha Akyol, a.g.e., s. 225
 354. Taha Akyol, a.g.e., s. 225
 355. İsmail Göldəş, *Lozan: Biz Türkler ve Kürtler*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2000, s. 25
 356. Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, çev. Şerif Erol, İstanbul: Sabah Yayınları 1996, s. 227
 357. Sezen Kılıç, "Musul Sorunu ve Lozan", Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM), <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayı-71/musul-sorunu-ve-lozan>
 358. İhsan Şerif Kaymaz, "Birinci Dünya Savaşı Sonunda Musul Vilayetinde İngiliz Yönetiminin Kurulması", *Memleket Siyaset/Yönetim Dergisi*, c. 5, 2010
 359. Bilal N. Şimşir, *Lozan Telgrafları - 1*, (1922-1923), Ankara: TTK Yayınları, 1990, s. 288-289 (telgraf no: 149, 150, 151)
 360. Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 328 (telgraf no: 180, 181, 182)
 361. "İngiltere Parlamento Arşivi," BL/111/12/42; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Lozan Barış Konferansı'nda Musul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.10, sayı 18, Aralık 2007, s. 133
 362. "İngiltere Ulusal Arşivi" PRO, FO 371/9059'dan aktaran Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan'ın Perde Arkası*, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 95-96
 363. "Walter Long, 1st Viscount Long", *Wikipedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Long,_1st_Viscount_Long
 364. Her ne kadar Curzon 17 Ocak tarihinde Walter'e gönderdiği mektupta Türk heyetinin üç kişiden oluştuğunu ifade etmişse de 23 Ocak 1923 tarihinde yapılan öğleden sonraki oturumda İsmet Paşa Londra'ya iki kişi gönderildiğini söylemiştir. (Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeler*, c. 7, İstanbul: TTK Yayınları 1993, Birinci takım cilt: I, kitap I, s. 369)
 365. İngiltere Parlamento Arşivi, BL/111/12/61; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Lozan Barış Konferansı'nda Musul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.10, sayı 18, Aralık 2007, s. 134
 366. K. Jeffrey ve A. Sharp, "Lord Curzon and the Use of Secret Intelligence at the Lausanne Conference: 1922-1923, The Turkish Yearbook, 1993; "Rumbold to Oliphant 18. 7. 23" Rumbold MSS De. 30 in the Bodleian Library, Oxford
 367. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 231
 368. Taha Akyol, a.g.e., s. 232
 369. *Gaye-i Millîye Gazetesi*, 29 Mart 1921, s. 1
 370. Fahri Belen; *Askeri Siyasal ve Sosyal Yönleri ile Türk Kurtuluş Savaşı*, Nadir Kitap, Ankara: 1973, s: 534-535; Mim Kemal Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987, s. 34
 371. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 264-265
 372. Haldun Eroğlu, "Tarihten Günümüze Irak ve Türkiye", *Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Ankara: Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, 2005, s. 92
 373. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 265
 374. Salahi Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan'ın Perde Arkası*, Ankara: TTK Yayınları, 2006, s. 321-322
 375. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 266.
 376. Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, (1919-1973), Cilt I, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1982, s. 75
 377. Levent Ayabakan, "Kürt-Nasturi İlişkileri ve Ağa Petros'un Özerk Asuri Devleti Projesi" (1919-1923), Sakarya Üniversitesi, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, s. 49-76
 378. "Nasturiler", *Wikipedia*, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Nasturiler>
 379. BOA, (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Hariciye Nezareti, Tercüme Odası (HR.TO.), 258/72, 03 Nisan 1880 (1297.Ra.22); BOA, Sadaret, Mühime Kalemi Evrakı (A.)MKT.MHM.), 613/14, 17 Aralık 1895 (1313.Ca.29.); BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.), 2087/7, 05 Ağustos 1897 (1315.B.06); BOA, Dahiliye, İdare (DH.İD.), 116/57, Ağustos 1913 (1331.Ra)
 380. BOA, Yıldız, Yaveran ve Maiyet-i Seniye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y..PRK.MYD.), 7/115, 31 Ağustos 1888 (1305.Z.23); BOA, Yıldız, Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y..PRK.BŞK.), 14/23, 13 Ekim 1888 (1306.S.07)
 381. Aziz S Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, İstanbul: Doz Yayınları, 2005, s. 312
 382. Abdurrahman Yılmaz, Osmanlı Cumhuriyet Döneminde Nasturi Ayaklanması, *Tarih Okulu Dergisi*, Mart 2015, sayı 21, s. 107-129
 383. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DH., 100258, 27 L. 1309. s.1
 384. Taylor (1869) aktaran Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgeinde Osmanlı Ermenileri (1856-1880)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 86-87
 385. Serdar Sakin ve Zeki Kapçı, "İngiltere, Nasturiler ve İç Toprak Projesi (1919-1922)", *International Journal of History Studies*, 2013, C. 5, sayı 5, s.211-212.
 386. Deniz Bayburt, "Milli Mücadele Döneminde Süryaniler", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, c. 3, sayı 6, Yaz 2010, s. 48
 387. Sakin ve Kapçı, "İngiltere, Nasturiler ve İç Toprak Projesi (1919-1922)", *International Journal of History Studies*, 2013, C. 5, sayı 5, s. 212
 388. Deniz Bayburt, "Milli Mücadele Döneminde Süryaniler", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, c. 3, sayı 6, Yaz 2010, s. 59
 389. İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu*, Kaynak Yayınları, Şubat 2014, s. 179-182, 336
 390. Cihangir İleri, "Türkiye'de Nasturi Sorunu (1830-1926)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih

- (Genel Türk Tarihi) ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000, s.71-72
391. *İkdam*, 21 Eylül 1924
392. Ergün Baybars, (1975) *İstiklal Mahkemeleri*. Bilgi. Konu için bak.: Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul, 1963; Ali Naci Karacan, *Lozan, İlkinci Baskı*, İstanbul, 1971; Yusuf Hikmet Bayur, *Yeni Türkiye'nin Harici Siyaseti*, İstanbul, 1935; Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası*, TTK yay., Ankara, 1986
393. İhsan Şerif Kaymaz, "Birinci Dünya Savaşı Sonunda Musul Vilayetinde İngiliz Yönetiminin Kurulması", *Memleket Siyaset/Yönetim Dergisi*, 2010, c. 5, sayı 14, s. 114
394. Suat Akgül, *Musul Sorunu ve Nasturi İsyanı*, Ankara: Berikan Yayınları, 2004, s. 107-108
395. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), "Hakkari harekatının 15 Eylül'de başlayacağıının Cumhurbaşkanı'na bildirildiği", 1.6.8/28, 30..10.0.0., 14/09/1924
396. Yonca Anzerlioğlu, "Nasturiler ve 1924 Ayaklanması", (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996 s. 181
397. Suat Akgül, *Musul Sorunu ve Nasturi İsyanı*, Ankara: Berikan Yayınları, 2004, s. 33-34
398. TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Dönem, 1. İçtima, 1. Celse, 18.10.1340, C. IX, s. 7-11
399. Benoit Méchin, Mustafa Kemal, Bilgi Yayınları, Ankara: 1997, s. 268
400. Suat Zeyrek, "Milli Mücadele Sürecinde Türk – İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu", *Türkiyat Mecmuası*, c. 23/Bahar, 2013, s. 134
401. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 267
402. "Fransız Dışişleri Bakanlığı Gizli Belgeleri", E-Levant (1918-1929) Kürdistan Caucase Servisi, Vol. 101, s. 25; Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, Tekin Yayımları, 19. Basıktı, İstanbul: 1995, s. 168
403. Taha Akyol, a.g.e., s. 267-268; Şevket Pamuk, *100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988, s. 200
404. Şevket Pamuk, a.g.e., s. 200
405. Stefanos Yerasimos, *Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları, 1986, s. 462
406. İsmail Özsoy, "1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması'ndan Gümrük Birliği'ne", *Çerçeve Dergisi*, sayı 15, Ekim 1995, s. 134
407. Bilal Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1991, s. 86.
408. Ali Nejat Ölçen, *Karl Marx ve İngiliz Emperyalizmi*, Ankara: Ekin Yayınları, 1992, s. 114
409. Tahir Taner, *Kapitülasyonlar Nasıl İlga Edildi*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1956, s. 34
410. "Düstur, Tertibisani 6. Cilt s. 1273" naklen Ozan Arslan, "I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldirılması ve Bu Gelişme Karşısında Büyük Güçlerin Tepkileri", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, c. 10 (1), 2008, s. 265
411. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1998, s. 82-91; Zeki Arıkan, "1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi", A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Atatürk Araştırmaları Dergisi, c. 24, sayı 37, 1963, s. 11-28
412. Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, V. Kitap, Ankara: Başnur Yayınları, 1971, s. 8
413. Afet İnan, "Türk İstiklali ve Lozan Muahedesesi", *Belleten*, c. II/7-8, s. 277-291; Salahi Sonyel, "Lozan'da Türk Diplomasisi", *Belleten*, c. XXXVIII, sayı 149, s. 41-115; Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Harici Siyasası*, Ankara: TTK Yayınları, 1973, s. 116- 130
414. Salahi Sonyel, a.g.m., s. 76
415. Salahi Sonyel, a.g.m., s. 77; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, c. 3, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1966, s. 112
416. Afet İnan, "Türk İstiklali ve Lozan Muahedesesi", *Belleten*, c. II/7-8, s. 293; Ahmet Yavuz, *Lozan Barış Konferansı Tutanakları*, c. II, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1972, s. 48 – 50
417. Şerafettin Turan, *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, İstanbul: Bilgi Yayınevi 2003, s. 59 - 73; Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul: Savaş Yayınevi, 1981, s. 260
418. Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, c. III, Ankara: A. Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları 1981, s. 99-112
419. L. Seha Meray, *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeleri*, c. 7, İstanbul: TTK Yayınları 1993, takım II, cilt: I, kitap I, s. 30 - 31; Tevfik Rüştü Aras, *Lozan'ın İzinde 10 Yıl*, İstanbul 1935, s. 10 - 13; Tahir Tamer, "Lozan ve Kapitülasyonların İlgası", I. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, c. VII, sayı 4, 1941, s. 730
420. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973, s. 758
421. Taha Akyol, *Bilinmeyen Lozan*, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 323
422. Taha Akyol, a.g.e., s. 307
423. Taha Akyol, a.g.e., s. 308